

Torsdagen den 27 oktober

Kl. 10.00

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängning av
prisstoppet på
dagligvaror*

§ 1 Justerades protokollet för den 19 innevarande månad.

§ 2 Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till riksdagens kammare

Undertecknad anhåller härmed om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 18 november–den 17 december 1977 för fullgörande av särskilda uppgifter i utbildningsdepartementet samt slutförande av ett forsknings-uppdrag.

Stockholm den 27 oktober 1977

Gunnar Richardson

Kammaren biföll denna ansökan.

Talmannen anmälde att *Olle Grahn* (fp) skulle inträda som ersättare för *Gunnar Richardson* (fp) under hans ledighet från riksdagsmannaupdraget.

§ 3 Om förlängning av prisstoppet på dagligvaror

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER erhöll ordet för att besvara *Kjell-Olof Feldts* (s) den 4 oktober anmälda fråga, 1977/78:13, och anförde:

Herr talman! Kjell-Olof Feldt har frågat mig om jag avser att förlänga prisstoppet på de s. k. dagligvarorna efter den sista oktober.

Det allmänna prisstoppet upphör fr. o. m. den 1 november. Regeringen har beslutat att man då skall återgå till den situation som rådde innan det allmänna prisstoppet infördes den 26 augusti. Prisstopp kommer att gälla för de varor som då var belagda med prisstopp, dvs. bl. a. de subventionerade baslivsmedlen kött- och mejeriprodukter samt mjöl och bröd. Betydelsefulla delar av dagligvaruområdet kommer således även fortsättningsvis att vara under prisstopp.

Härutöver har regeringen beslutat om en betydelsefull komplettering av riktlinjerna för prisövervakningen. Statens pris- och kartellnämnd (SPK) skall sålunda försöka påverka prisutvecklingen, så att det inte sker några prishöjningar som kompensation för löneglidning. Övervakningen skall vidare inriktas på att förhindra prishöjningar som utgör kompensation för förväntade kostnadsökningar. Slutligen påpekas i riktlinjerna att SPK bör försöka förhindra prishöjningar, som är avsedda att kompensera för minskad försäljningsvolym.

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängning av
prisstoppet på
dagligvaror*

KJELL-OLOF FELDT (s):

Herr talman! Jag vill tacka handelsministern för svaret. Man kan inte påstå att det innehåller några primörer, för det är nu åtskilliga dagar sedan regeringen beslöt att inte förlänga prisstoppet efter den sista oktober. Och innebörden av den intensiva prisövervakning som skall ersätta prisstoppet redovisas i propositionen om inriktningen av den ekonomiska politiken. Så Staffan Burenstam Linders besked kommer litet post festum.

Men det förtjänar ändå att diskuteras. Burenstam Linder måste vara pinsamt medveten om att inflationen är regeringens största problem, inte bara därför att den, för att citera hans partiledare, "är ett samhällsont som med alla krafter måste bekämpas", utan också därför att regeringen genom sina valutapolitiska beslut placerat vårt land i en farlig och utsatt position. Att genom devalveringar återställa ett lands yttre balans är alltid en svår sak. Att göra det i en inflationshärjad ekonomi kan visa sig vara omöjligt. Med andra ord, grundläggande för att devalveringen skall leda till resultat är att regeringen snabbt skaffar sig kontroll över den inre balansen och därmed över prisutvecklingen.

Mot den bakgrunden är det faktiskt obegripligt att regeringen nu avstår från ett instrument att få det här greppet, dvs. en förlängning av prisstoppet. För att motivera detta vädrar regeringen sina standardaversioner mot ett samhällsinflytande över prishöjningen. Det snedvrider konkurrensen, hämmar investeringarna etc., säger man.

Men, Staffan Burenstam Linder, är inte en fortsatt snabb inflation i själva verket ett långt farligare hot mot både konkurrensen och investeringarna? Ytterligare prishöjningar betyder ju i dag en fortsatt minskning av hushållens köpkraft och därmed sjunkande försäljningsvolymen för företagen. Det måste medföra nya utslagningar av företag och förvärrade strukturproblem. Att risken för sådana här prishöjningar är stor i en stagnerande ekonomi vet vi. Vi vet också att prishöjningarna är skadliga för såväl näringslivet och konsumenterna som hela landet. Varför avstå ifrån möjligheten att förhindra sådana här både meningslösa och farliga prishöjningar? Nu skall SPK observera och kartlägga när prishöjningar sker bara som kompensation för minskad försäljningsvolym. Men då är ju skadan redan skedd.

Jag tycker att även Burenstam Linder borde vara medveten om att Sverige i dag befinner sig i ett farligt läge och att nya prisstegringar leder till ytterligare ekonomisk tillbakagång, nya orättvisor, ökad arbetslöshetsrisk och i värsta fall ett totalt fiasko för regeringens devalveringspolitik. Är det inte då orimligt att av ideologisk förblindelse avstå från möjligheten att direkt ingripa mot prishöjningarna?

Vad har ni att sätta i stället när ni nu avstår från denna möjlighet? Vilken är regeringens politik mot inflationen?

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER:

Herr talman! Jag är helt överens med Kjell-Olof Feldt om att inflationen är ett utomordentligt allvarligt problem. Det fordras samhälleliga insatser på alla håll för att motverka denna inflation, och det fordras att alla

parter tar ett ansvar. I ett fritt land är det faktiskt icke bara regeringen som har inflytande över vad som händer.

Devalveringen och olika höjningar av indirekta skatter har medverkat till att göra prishöjningarna större, men dessa åtgärder har varit nödvändiga för att över huvud taget skapa balans i andra avseenden, nämligen för att åstadkomma en rimlig budgetbalans och möjlighet för företag att över huvud taget avsätta sina produkter i konkurrens med utlandet. Det finns ingen möjlighet, herr Feldt, att ingripa mot den typen av prisstegringar genom ett prisstopp.

Att prishöjningarna i år är anmärkningsvärt höga beror på att vi har befunnit oss i en ekonomisk-politisk situation där det varit nödvändigt att fatta en serie sådana beslut. Om man räknar bort effekterna av dessa påtvingade beslut, för att se hur stark prisstegringstakten i år har varit, finner man att den är lägre än tidigare år.

Att tro att man skulle lösa de ekonomisk-politiska problemen genom ett utvidgat prisstopp är ändå fel. Feldt talar om ideologisk förblindelse. När vi senast debatterade dessa frågor citerade jag ur en några år gammal socialdemokratisk valhandbok, och det kan jag göra en gång till. Det står där: "Kommunisterna brukar säga att vi behöver priskontroll. En sådan är emellertid dyrbar och krånglig att administrera. Den kan minska konkurrensen och snedvräda varuförsörjningen." Var det fråga om ideologisk förblindelse när detta stod i en socialdemokratisk valhandbok, herr Feldt?

KJELL-OLOF FELDT (s):

Herr talman! Det var inte mycket vi fick veta om regeringens planer när det gäller att bemästra dess svåraste ekonomisk-politiska problem. Det enda vi fick reda på var att Staffan Burenstam Linder är nöjd med prisutvecklingen under 1977 därför att den, rensad på ett litet godtyckligt sätt, skulle ha varit lägre än den under 1976. Jag anser att det är mycket farligt om medborgarna här i landet får för sig att regeringen är nöjd med utvecklingen av levnadskostnaderna och priserna i år.

Men om det nu är så – det är svårt att tolka herr Burenstam Linders uttalanden – att man anser att man inte skall ingripa och att det är bäst att utvecklingen får löpa fritt, varför då denna redovisning i svaret på min fråga, om att SPK skall försöka påverka prisutvecklingen så att det inte sker några prishöjningar som kompensation för löneglidning? Varför skall man dessutom övervaka att prishöjningar inte utgör kompensation för förväntade kostnadsökningar och försöka hindra prishöjningar, avsedda att kompensera för en minskad försäljningsvolym? Jo, naturligtvis därför att även Burenstam Linder och regeringen inser att dessa typer av prishöjningar mycket väl kan inträffa i detta läge. De är alla farliga och skadliga och kan dessutom förhindras genom samhällsingripanden.

Men jag frågar mig: Är regeringen verkligen beredd att göra detta? I Bohmans proposition står det nämligen något helt annat än vad Burenstam Linder sade i sitt svar till mig. I propositionen heter det att

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängning av
prisstoppet på
dagligvaror*

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängning av
prisstoppet på
dagligvaror*

SPK skall observera och kartlägga sådana prishöjningar, men sedan bara fortlöpande informera regeringen om dessa. Det står inte att man skall försöka hindra dessa prisstegringar.

Då måste jag fråga Staffan Burenstam Linder: Vad är det som gäller – det som handelsministern säger i svaret till mig här i dag eller det som regeringen skriver i den proposition som lades fram för riksdagen i förrgår?

Det är en väsentlig skillnad om regeringen skall sitta och ta emot information från SPK och sedan fundera på om något skall göras – för då är skadan redan skedd, då är det för sent – eller om det är, som det står i svaret, att SPK har något slags uppdrag att ingripa.

Resultatet av det här meningsutbytet har bara blivit förvirring.

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER:

Herr talman! Jag tror att man får lyssna illa för att få mitt inlägg till att jag är nöjd med den prisutveckling som har ägt rum hittills i år. Jag sade tvärtom att den är oroande. Jag gav herr Feldt en förklaring till att regeringen varit tvungen – på grund av tidigare års ekonomiska politik och de svårigheter som Sverige befinner sig i – att vidta ett antal åtgärder genom politiska beslut, som har lett till att prisstegringarna i år blivit så kraftiga som de är. Jag är alls icke nöjd med situationen.

Vi har att se till att under nästa år – mycket tyder på att det skall bli möjligt – avsevärt nedbringa prisstegringstakten. Som ett led häri har vi givit SPK det uppdrag och de riktlinjer som herr Feldt nyss citerade ur.

Någon skillnad mellan mig och Gösta Bohman på denna punkt är svår att konstruera. Eftersom jag var utomlands för en vecka sedan, var det faktiskt Gösta Bohman själv i sin egenskap av tillförordnad handelsminister som skrev under de riktlinjer till SPK som jag här har redovisat.

KJELL-OLOF FELDT (s):

Herr talman! Vi fick alltså reda på att herr Burenstam Linder inte är nöjd med prisutvecklingen. Men vi har fortfarande inte fått reda på vad man skall göra för att uppnå det som Staffan Burenstam Linder tror är möjligt, nämligen att avsevärt nedbringa takten i prisstegringarna.

Detta sägs också i propositionen, men några som helst besked om vilka konkreta åtgärder som skall leda till det får vi inte.

Nu måste vi reda ut det här, för det är en väsentlig skillnad mellan det som Staffan Burenstam Linder försöker slå i mig och riksdagen, nämligen att SPK har i uppdrag att försöka förhindra prisstegringar av det här slaget, och det som regeringen säger i den proposition som lades fram i förrgår, att SPK bara skall observera och kartlägga och sedan informera regeringen.

Nu får Staffan Burenstam Linder bestämma sig. Om det sista skall gälla, varför skall SPK i så fall informera regeringen om saker och ting som nämnden har i uppdrag att göra? Det förefaller mig vara både in-

konsekvent och en alldeles onödig byråkratisk omgång.

Är det så att Staffan Burenstam Linder inte varit orienterad om hur Gösta Bohman donar och ställer i handelsministerns departement när han är utomlands, bör han ta reda på det innan han går hit till riksdagen.

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER:

Herr talman! Kjell-Olof Feldt har ställt en enkel fråga till mig, om jag avser att förlänga prisstoppet på dagligvaror. Den frågan har jag besvarat. Det är omöjligt att inom ramen för en frågestund med några enminutsreplikeringer göra långa ekonomisk-politiska utläggningar. De ekonomisk-politiska sammanhangen resonerades igenom under remissdebatten i går.

Vill Kjell-Olof Feldt ha en omfattande ekonomisk-politisk debatt, skall jag välkomna en sådan. Ställ i så fall en interpellation till mig, så skall jag snabbt besvara den och gå igenom de omfattande spörsmål som det är omöjligt att i enminutsreplikeringer ge sig in på.

Kjell-Olof Feldt måste lida en mycket stor brist på debattargument, eftersom han på något slags hysteriskt sätt försöker konstruera någon skillnad i uppfattning mellan mig och Gösta Bohman i dessa avseenden. Som jag nämnde förut: Gösta Bohman har skrivit på uppdraget till SPK i sin egenskap av tillförordnad handelsminister. Jag skickade i måndags ut det pressmeddelande som berör de här frågorna. Gösta Bohman och jag tycker exakt lika.

KJELL-OLOF FELDT (s):

Herr talman! Jag ställde en fråga till Staffan Burenstam Linder, om han tänker behålla prisstoppet på dagligvaror. Staffan Burenstam Linder svarar nej. Då är det ganska konsekvent att jag frågar handelsministern: Vad sätter han i stället?

Handelsministern svarar att det finns en instruktion till SPK, och han har läst upp den här i dag.

Samtidigt är en proposition framlagd för riksdagen, som har ett helt annat sakligt innehåll.

Burenstam Linder ägnar de här minuterna åt ett allmänt rundsnack i stället för att ge ett besked: Har SPK i uppdrag att ingripa och stoppa de här prishöjningarna, eller skall nämnden bara fortlöpande informera regeringen? Det är väl enkelt att ge besked om det.

Det är inte fråga om att konstruera motsättningar, utan bara att Burenstam Linder talar om: Vilken text är det som har överlämnats till SPK och är det en annan text som har kommit riksdagen till handa?

Kan vi inte reda ut det här och nu, kanske vi kan göra det någon annan gång, när Staffan Burenstam Linder har hunnit titta efter vad Gösta Bohman ställde till med när handelsministern var bortrest.

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER:

Herr talman! Kjell-Olof Feldt är en utmärkt skicklig person. Därför finner jag det beklagligt att han i en så viktig fråga som denna anser

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängning av
prisstoppet på
dagligvaror*

att han måste konstruera någon underlig skillnad mellan vad herr Bohman och jag anser. Jag tycker synd om Kjell-Olof Feldt för att han inte har någon starkare argumentation att komma med i de här synnerligen betydelsefulla sammanhangen.

Vad gäller SPK:s funktion vet ju Kjell-Olof Feldt såsom tidigare handelsminister precis hur förhållandena är: SPK har möjligheter att i diskussioner och överläggningar försöka förhindra prishöjningar. I den mån man i SPK inte har framgång i de ansträngningarna har man inte någon juridisk möjlighet att själv fatta beslut om andra varor än sådana som redan är prisstoppade eller då det på annat sätt finns speciella fullmakter givna, utan då får SPK som myndighet göra en avrapportering om läget till regeringen. Detta känner Kjell-Olof Feldt till i sin egenskap av tidigare handelsminister.

KJELL-OLOF FELDT (s):

Herr talman! Låt mig återgälda komplimangen: Staffan Burenstam Linder är också skicklig – skicklig i att avstå från att lämna riksdagen information!

Det borde faktiskt vara möjligt att få ett klarläggande av vad regeringens politik är avsedd att vara på det här området. Vill inte Burenstam Linder göra detta – eventuellt därför att han inte vill stöta sig med Bohman? – må det vara hans sak, men om det nu är så att SPK för första gången har fått ett besked från handelsministern om regeringens stöd för att ingripa genom att tvinga företagen att avstå från prishöjningar, gå då upp i talarstolen och säg det!

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om förlängt prisstopp

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels *Rolf Hagels* (–), dels *Karin Nordlanders* (vpk) den 4 oktober anmälda frågor, 1977/78:16 resp. 22, och anförde:

Herr talman! Rolf Hagel har frågat mig om regeringen avser att utvidga och förlänga prisstoppet. Vidare har Karin Nordlander frågat mig om regeringen, för att stoppa inflationen, avser att framlägga förslag om förlängt och effektivt prisstopp. Jag har valt att besvara frågorna i ett sammanhang.

När det gäller omfattningen av prisregleringen har vi som bekant f. n. ett allmänt prisstopp. Detta omfattar – till skillnad från vad Rolf Hagel påstår i anslutning till sin fråga – även importerade varor. Det går därför inte att utvidga det.

Det allmänna prisstoppet upphör fr. o. m. den 1 november. Regeringen har beslutat att man då skall återgå till den situation som rådde innan det allmänna prisstoppet infördes den 26 augusti. De varor som då var

belagda med prisstopp, dvs. de subventionerade baslivsmedlen kött- och mejeriprodukter samt mjöl, bröd och vissa trävaror, kommer således även fortsättningsvis att vara prisstoppade. Vidare återinförs skyldigheten att i förhand anmäla prishöjningar för massaved och sågtimmer, vissa trävaror såsom spånskivor och byggnadssnickerier, hudar och skinn samt isoleringsmaterial för byggnadsändamål.

Det är av flera olika skäl inte möjligt att bibehålla ett allmänt prisstopp under någon längre tid. Regeringen har i stället beslutat om en betydelsefull komplettering av riktlinjerna för prisövervakningen. Statens pris- och kartellnämnd (SPK) skall sålunda försöka påverka prisutvecklingen så det inte sker några prishöjningar som kompensation för förväntade kostnadsökningar. Slutligen påpekas i riktlinjerna att SPK bör försöka förhindra prishöjningar som är avsedda att kompensera för minskad försäljningsvolym.

ROLF HAGEL (-):

Herr talman! Jag ber att få tacka för Staffan Burenstam Linders svar på min enkla fråga.

Det finns särskilt två problem som bekymrar människor i dag: å ena sidan är det bristen på arbete och å andra sidan är det de ständigt stigande priserna, som utgör ett allvarligt bekymmer framför allt för låginkomsttagare, barnfamiljer och pensionärer. Jag har därför ställt frågan, om regeringen avser att förlänga och fördjupa prisstoppet. Med en fördjupning av prisstoppet avsåg jag naturligtvis de åtgärder som regeringen vidtog, t. ex. växelkursförändringen den 29 augusti, som spelade en roll för prissättningen i vårt land – vilket icke kan bestridas – och som ryms inom uttrycket att man skulle gå hela vägen.

Nu deklarerar det här att prisstoppet icke kommer att förlängas. Det står i svaret: "Det är av flera olika skäl inte möjligt att bibehålla ett allmänt prisstopp under någon längre tid." Jag skulle gärna vilja höra varför det inte är möjligt att bibehålla ett längre prisstopp.

Vi kan konstatera att under den period då prisstoppet fungerat har ändå priserna stigit. Man kan beräkna att vi under de åtta första månaderna hade en prisstegringstakt på över 15 %. Om nu prisstoppet inte förlängs, så finns det starka skäl att tro att vi kommer att få en prisutveckling för dagligvaror på ca 20 % och att den allmänna prisstegringstakten kommer att vara ungefär 15 %.

Nu har det sagts i debatten tidigare – frågorna var tämligen likartade – att i ett fritt land är det inte bara regeringen som skall vidta åtgärder och bestämma över utvecklingen. Det är ju fråga om vad friheten består i. Kan det möjligtvis vara frihet att andra krafter sätter av regeringen och riksdagen vidtagna åtgärder ur spel? Det är vad som har skett när det gäller prisutvecklingen i vårt land.

Jag är alltså icke nöjd med det svar som har givits, eftersom jag befarar att vi kommer att få det problem förlängt som redan är mycket betungande för människor – och att priserna kommer att fortsätta att stiga. Lämpliga åtgärder för att pressa ned priserna borde vara att ta väck mom-

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängt
prisstopp*

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängt
prisstopp*

sen och se till att inte den svenska livsmedelsindustrin köps upp av multinationella företag, som på grund av sin monopolställning också bestämmer de priser som gäller på marknaden. Men av det blev tyvärr ingenting i svaret utan bara ett konstaterande att SPK skall försöka påverka prisutvecklingen. Det är inte på något sätt betryggande.

KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Tacksamheten för svaret får väl sägas vara begränsad i det här fallet.

Handelsministern vet säkert att överallt där man träffar människor glider snart samtalet in på de omåttliga prisstegringarna främst vad gäller dagligvaror och de ökade problemen med att få hushållsbudgeten att gå ihop.

Ekonomiministern har vid upprepade tillfällen sagt att köpkraften är för stor och att vi konsumerar för mycket. De prishöjningar som blev resultatet av bl. a. devalveringen och momshöjningen visade omedelbart att för flertalet av befolkningen fanns inget köpkraftsöverskott. För så måste väl tolkningen bli när även försäljningen av nödvändighetsvaror, dit livsmedel och övriga dagligvaror hör, så snabbt minskade. Livsmedelshandeln talar i dag om en minskning på upp till 30 %.

Hushållsutgifterna för en normalfamilj ligger enligt Sparbanksföreningens familjebudgetrådgivning nu på 1 700 kr. i månaden, vilket innebär en ökning med hela 12 % i jämförelse med föregående år. I den framräknade hushållsbudgeten ingår inga utsvävningar i kosthållet; där inräknas exempelvis inga andra kostnader för drycker än för mjölk.

Det är inte svårt att räkna ut att om man räknar samman hushållsutgifterna med andra fasta utgifter – där hyran, som också drabbats av kraftiga höjningar, utgör en annan stor post som måste betalas varje månad – då blir talet om köpkraftsöverskott för flertalet helt obegripligt.

Handelsministerns inställning till en fri prisbildning med en osund marknadsföring som följd känner vi till. Slopandet av det allmänna prisstoppet från den 1 november är därför ingen överraskning. Inte ens sakskalet som minskade försäljningssiffror för livsmedel har påverkat handelsministern i den här frågan. Även om prisstopp är ett medel med begränsad räckvidd, så har det ändå haft en viss dämpande effekt. Nu sägs att det allmänna prisstoppet skall ersättas av en intensiv prisövervakning och att riktlinjerna till pris- och kartellnämnden kompletterats.

I nuläget ser vänsterpartiet kommunisterna bara en utväg för att hejda prisökningarna, nämligen ett effektivt och utökat prisstopp på alla dagligvaror. Men även ett sådant prisstopp kräver en intensiv prisövervakning, och jag vill fråga handelsministern: Vilka ökade resurser och befogenheter kommer pris- och kartellnämnden att få för att kunna utföra denna intensifierade prisövervakning?

Handelsministern STAFFAN BURENSTAM LINDER:

Herr talman! Jag skulle vilja säga en sak till Rolf Hagel, som undrade varför prisstoppet inte skulle kunna förlängas. Han tyckte det behövdes

en utvidgning av prisstoppet, och i mitt svar sägs att det inte kan bibehållas "av flera olika skäl". Låt mig ange dessa skäl i den formen att jag nu, när jag har litet mer tid än jag hade i min replikväxling med Kjell-Olof Feldt, läser upp vad som stod i socialdemokraternas valhandbok för några år sedan på den här punkten. Där anförs en del skäl som jag är beredd att instämma i:

"Kommunisterna brukar säga, att vi behöver priskontroll. En sådan är emellertid dyrbar och krånglig att administrera. Den kan minska konkurrensen och snedvrider varuförsörjningen. Många affärsmän uppfattar också ett kontrollerat pris som ett lägsta pris. En priskontroll ger heller ingen garanti för indirekta höjningar genom försämrad kvalitet."

ROLF HAGEL (-):

Herr talman! Jag är helt klar över att en priskontroll naturligtvis innebär problem. Nu förstår jag att herr Burenstam Linder instämmer i de av socialdemokraterna framförda skälen att det blir en dyrbar och krånglig apparat. Jag erkänner villigt att alla sådana här kontrollorgan har en tendens i vårt samhälle att bli dyrbara och krångliga. När det gäller det här konkreta problemet vill jag fråga på följande sätt.

För vem blir priskontrollen dyrbar? För vem blir det väldigt dyrbart om vi inte får en priskontroll?

Självklart är det så att det för konsumenterna kommer att bli väldigt dyrbart att icke ha någon priskontroll. Av det skälet talar jag alltså för ett förlängt prisstopp och en mycket effektiv priskontroll.

KARIN NORDLANDER (vpk):

Herr talman! Jag fick egentligen inget svar på min fråga, men jag vill återkomma till problemen. Vore det inte bättre att handelsministern först prövade vad pris- och kartellnämnden kan åstadkomma för prisövervakning med de nya riktlinjerna, innan beslutet om att slopa prisstoppet träder i kraft?

Om man följer pris- och kartellnämndens meddelanden, ser man att det inte bara är momshöjning och devalvering med förhöjda importpriser som följd som orsakar prishöjningarna. Det finns många olika motiveringar som myndigheterna tydligen har godtagit. Bl. a. togs kompensation för lönehöjningar ut redan från början av året, trots att stora grupper fortfarande inte fått ut den avtalade lönehöjningen, en lönehöjning som f. ö. inte täcker prishöjningarna.

Handelsministern säger att kontrollen är besvärlig, och det är vi väl överens om. Vidare säger han att kontrollen inte kan omfatta kvaliteten, och det tycker jag är en väldigt viktig fråga. Där kommer nämligen de dolda prishöjningar in som pris- och kartellnämnden också borde ha möjlighet att bevaka. Det finns många exempel på hur konsumenterna på olika sätt manipuleras.

I en handelsministerns närstående oberoende tidning kunde vi i går läsa hur livsmedelsföretag medvetet förfuskar livsmedelskvaliteten. Det

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om förlängt
prisstopp*

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder för att
bevara sysselsätt-
ningen i Ljusnars-
bergs kommun*

vatten som konsumenterna får betala 30–40 kr. litern för, beroende på vilket kött de köper, borde man verkligen sätta in en bättre kontroll på. Visst behövs den skärpt prisövervakning, men det är också nödvändigt med ett effektivt prisstopp.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder för att bevara sysselsättningen i Ljusnarsbergs kommun

Industriministern NILS ÅSLING erhöll ordet för att besvara Karin Flodströms (s) den 7 oktober anmällda fråga, 1977/78:45, och anförde:

Herr talman! Karin Flodström har frågat mig vilka åtgärder jag avser vidta för sysselsättningen i Ljusnarsbergs kommun.

Ljusnarsberg har som Karin Flodström påpekar brottats med sysselsättningsproblem under en följd av år. Kommunens situation har belysts i länsplaneringen. I regeringens riktlinjer för regionalpolitiken i Örebro län har länsstyrelsens prioritering av Ljusnarsbergs kommun understruktits.

Stålindustrin och gruvhanteringen är två områden som har betydelse för Ljusnarsbergs kommun. Jag kommer inom kort att lägga fram förslag som syftar till en aktiv medverkan till en strukturomvandling som tryggar sysselsättningen inom stålnäringen på sikt. Där kommer också de sysselsättningsmässiga konsekvenserna att vägas in.

Regeringen är beredd att pröva varje förslag som kan medföra en förbättrad sysselsättningssituation i Ljusnarsberg. Bl. a. bör lokaliseringsstödet kunna utnyttjas i det syftet då Ljusnarsberg ingår i den s. k. grå zonen.

KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! Jag vill först tacka industriministern för svaret på min fråga. Bakgrunden till frågan är följande: Ljusnarsbergs kommun, som är en genuin Bergslagsbygd, började få sin industriella prägel redan på 1600-talet. Då upptäckte man att här fanns värdefulla malmer, främst koppar, senare zink. Den största gruvruschen kom med järnet. Mycket betydelsefull är också Yxsjöbergs gruva, där man bryter wolframmineral.

Stora förändringar inom näringslivet har emellertid medfört att på drygt tio år har kommunens invånarantal minskat med 2 500 personer från i runt tal 9 600 till i dag 7 100. Ålderssammansättningen är ogynnsam, eftersom i första hand ungdomarna har flyttat medan den äldre befolkningen stannat kvar. Åldringarna utgör f. n. 26 % av befolkningen.

En markant dominansförskjutning från skogs- och gruvindustri till stål- och verkstadsindustri har ägt rum under 1960- och 1970-talen. Samtidigt har inträffat väsentliga störningar genom företagsnedläggelser parallellt med rationaliseringsåtgärder, vilket gjort att arbetskraftsbehovet

minskat på ett drastiskt sätt.

Jag har framför mig en lång lista över alla de företagsnedläggelser och rationaliseringar som har skett, men det skulle ta för lång tid att läsa upp alla dessa. Det som har fått mig att ställa frågan är emellertid att vi bara under de senaste två åren haft betydande nedläggningar: 1976 friställdes tio personer på Billeruds revirkontor. Samma år avvecklade Boliden driften vid den sista gruv enheten i Kopparberg. I år inställdes driften vid Stållbergs gruvor, och nu senast är vi hotade av nedläggning av Bastkärns gruva, där 68 anställda berörs.

Ljusnarsbergs kommun får inga ytterligare beskränningar. Därför är samhällsåtgärder nödvändiga för bevarande av en aktiv industribygd med väl utvecklad service. Industriministern svarar allmänt välvilligt att Ljusnarsberg har brottats med sysselsättningsproblem och hänvisar till länsplaneringen. Men detta blir inte kommunen hjälpt av. Dels är länsplanering inte något instrument för konkreta åtgärder, dels har regeringen tvingat länet till begränsning av befolkningsramarna, vilket begränsar kommunens möjligheter även ur planeringssynpunkt. Kan industriministern lova att Ljusnarsbergs kommun får samma behandling som kommuner inom stödområdet?

Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Om jag skulle lova att man i den s. k. grå zonen skulle ge samma villkor för etablering som i det inre stödområdet, skulle det innebära att jag skulle bryta mot de riktlinjer som riksdagen utfärdat. Självfallet måste de riktlinjer som riksdagen har antagit för regionalpolitiken vara de vägledande. Dock vill jag säga att vi på allt sätt skall stödja de projekt som kan komma att aktualiseras inom Ljusnarsbergs kommun – inom de ramar för regionalpolitiken som finns uppdragna. Men det finns ganska goda möjligheter att den vägen stödja företag.

De problem vi möter nu är att det tyvärr är rätt tunnsått med seriösa, utvecklingsdugliga projekt. Det gäller inte bara Ljusnarsbergs kommun. Det gäller tyvärr hela vårt land. Därför har vi sagt i ett underhandsbesked till AB Statsgruvor att vi, när man nu planerar en utökning av verksamheten vid Yxsjöbergs gruva, är beredda att stödja dem i dessa strävanden.

Jag kan avslutningsvis säga: Om kommunen, företag eller enskilda personer presenterar andra projekt för oss skall vi lämna allt det stöd som är möjligt.

KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! Jag får ganska positiva löften av industriministern, men jag är rädd att han lovar runt och håller tunt.

Vi är i kommunen mycket oroliga, inte bara på grund av de nedläggningar som gjorts utan också för de industrierna vi har. Vi vet att det pågår en utredning angående specialstålverken i Bergslagen. Där har vi kommunens största industri, Bångbroverken med ca 400 anställda,

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder för att
bevara sysselsätt-
ningen i Ljusnars-
bergs kommun*

som vi är oroliga för. Industriministern nämnde Yxsjöbergs gruvor. Där har man också betydande lönsamhetssvårigheter. Vi behöver inte bara välvilja utan konkreta åtgärder.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6 Om utbetalningen av ersättning till översvämningsdrabbade industrier

Industriministern NILS ÅSLING erhöll ordet för att besvara *Karin Flodström* (s) den 7 oktober anmällda fråga, 1977/78:46, och anförde:

Herr talman! Karin Flodström har – med hänvisning till att de industriföretag i Örebro län som drabbades av skador vid vårflodskatastrofen våren 1977 hos industridepartementet har begärt att få ersättning härför – frågat mig vilka möjligheter de översvämningsdrabbade industrierna har att snabbt få begärd ersättning.

Frågan om ersättning till de översvämningsdrabbade företagen i främst Örebro, Västmanlands, Kopparbergs och Gävleborgs län övervägs nu inom regeringskansliet. De sammanlagda ersättningsanspråken från de ca 50 företag, som enligt vad som nu är känt är berörda, uppgår till 15–20 milj. kr. Ersättning har begärts för egendomsskador och produktionsbortfall samt för kostnader för skyddsarbeten och deltagande i kommunernas räddningstjänst m. m.

Regeringens ställningstaganden till dessa ersättningsfrågor bör såvitt jag nu kan bedöma kunna vara klara före årets utgång.

Jag är inte beredd att nu uttala mig om möjligheterna för de enskilda företagen att få ersättning över statsbudgeten. Allmänt vill jag dock framhålla att enligt av riksdagen godtagna och hittills tillämpade principer skall ersättningsanspråk från juridiska personer för skador i samband med naturkatastrofer bedömas mycket restriktivt.

KARIN FLODSTRÖM (s):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret också på denna fråga.

Den vårflodskatastrof som drabbade Bergslagen har blivit en dyrbar historia. Man har delvis ersatt egnahemsägare och fritidsboende, och på jordbrukssidan och kommunsidan pågår överläggningar. Men för industrins del kvarstår problemen. Totalt är det 27 företag i Örebro län som kräver ersättning för skador och produktionsbortfall, orsakade av översvämningen, till ett sammanlagt belopp av drygt 6,5 milj. kr.

Dessa företags räddningsinsatser var givetvis i första hand inriktade på att minska skadorna på de egna anläggningarna, men de gjorde också betydande insatser för att minska skadeverkningarna för nedströms liggande anläggningar och bebyggelse. Det arbetet måste betraktas som mycket värdefullt, då man på det sättet räddade stora områden från en

ännu större katastrof. Flera av dessa företag dras nu med ekonomiska problem och ligger i kommuner med stora sysselsättningssvårigheter. Det är därför synnerligen angeläget att företagen får rimliga ersättningar för de skador som uppstod och för det skyddsarbete som utfördes.

Jag vet att man från Örebro län har uppvaktat industriministern, informerat om problemen och även visat en film om översvämningarna vid Frövifors bruk. Såväl länsmyndigheterna som berörda industrier väntar nu otåligt på besked från industridepartementet och väntar sig ersättning för vårfloedsöversvämningarna.

Enligt industriministerns svar skall ersättningsanspråk från juridiska personer för skador i samband med naturkatastrofer bedömas mycket restriktivt. Lyckligtvis är vi i vårt land oftast förskonade från naturkatastrofer, och därför borde statsmakterna kunna vara generösa när sådana inträffar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om åtgärder för att trygga sysselsättningen vid Magna Konfektion i Uddevalla

Industriministern NILS ÅSLING erhöll ordet för att besvara *Lennart Nilssons* (s) den 13 oktober anmälda fråga, 1977/78:66, och anförde:

Herr talman! Lennart Nilsson har frågat mig om jag anser det samhällsekonomiskt motiverat att lägga ner Magna Konfektion i Uddevalla och om vilka åtgärder jag kommer att vidta för att trygga sysselsättningen för de anställda.

Magna har trots omfattande statligt stöd i olika former tvingats träda i konkurs dels sommaren 1976, dels nu på nytt sommaren 1977. Förutsättningarna att framöver få verksamheten lönsam med oförändrad verksamhetsinriktning måste nu bedömas som svagare än tidigare. En ansökan av Magna om statlig garanti för nya banklån på 3,5 milj. kr. har avslagits av industriverket. Besvär över industriverkets beslut har anförts hos regeringen. Ärendet bereds f. n. inom industridepartementet.

Jag anser inte att samhällsekonomiska skäl kan åberopas för att under alla omständigheter och i varje enskilt fall hålla en företagsekonomiskt olönsam verksamhet i gång med statliga subventioner. Stödåtgärderna kan nämligen i rådande marknadsläge för konfektionsindustrin få svåra negativa följder för andra företag med bättre allmänna förutsättningar att hävda sig. Samhällets intresse av att verksamheten hålls uppe i sådana företag kan vara väl så starkt som då det gäller Magna.

Vi utreder nu inom industridepartementet förutsättningarna för att trots allt finna en bas för fortsatt verksamhet inom Magna men på en lägre nivå och med produktionsstart under våren 1978.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder för att
trygga sysselsätt-
ningen vid Magna
Konfektion i
Uddevalla*

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder för att
trygga sysselsätt-
ningen vid Magna
Konfektion i
Uddevalla*

TYRA JOHANSSON (s):

Herr talman! Eftersom Lennart Nilsson av familjeskäl inte kan ta emot svaret har det fallit på min lott att göra det. Jag tackar statsrådet för svaret, men det var inte det svar som jag hade hoppats på.

Magna Konfektion övertogs i ett krisläge av personalen som därigenom ville rädda sina jobb. Magna Konfektion gick alltså i konkurs i somras, därför att företaget inte fick ett statligt stöd på 1,5 milj. kr., som förutvarande arbetsmarknadsministern Ingemund Bengtsson hade lovat. Kommunen var med och satsade pengar för konsulter som skulle gå igenom hur verksamheten på Magna skulle kunna fortsättas. De kom fram till att om antalet anställda minskades till ungefär 50 skulle det gå att klara upp det hela.

Industriverket har sagt nej; det menade bl. a. att aktiekapitalet var för litet. Frågan ligger alltså nu hos regeringen. Så länge regeringen inte ställer upp får man inga krediter.

Jag kan inte se det som annat än helt tokigt att lägga ned detta företag medan den stora diskussionen om hela tekobranschen pågår. Man måste fråga sig om det är samhällsekonomiskt riktigt att göra det. Vad kommer det att kosta i arbetslöshetsunderstöd och andra utgifter för hela denna personal? Men det gäller inte bara pengar – allt annat som en arbetslöshet innebär av nedbrytande karaktär måste också tas med i bilden.

Uddevalla har av hävd varit något av en tekostad. Där har länge funnits två stora tekoindustrier. Den ena är nu helt borta, den andra har krympt till ett minimum. Och nu skall alltså det lilla Magna också upphöra. Detta är allvarligt inte bara för Uddevalla kommun utan för hela länet som är hårt drabbat. Den 23 oktober läste jag i tidningen ett referat från AMS, som säger att Göteborgs och Bohus län toppar listan med 2 200 uppsägningshotade människor. Det gäller alltså hela Bohuslän, varav Uddevalla dock är en betydande del.

Att beskedet dröjt så länge har också medfört att stora chanser gått ifrån Magna.

Jag är utomordentligt besviken över det svar jag fått och som jag nu måste vidarebefordra till Lennart Nilsson och även till dem som arbetar på Magna. Bitterheten är oerhört stor i facket och bland alla dem som arbetar i företaget.

Industriministern säger att stödåtgärder kan få svåra negativa följder för andra företag med bättre allmänna förutsättningar. Såvitt jag förstår skulle det innebära att Magna var konkurrenskraftigt och att det sålunda skulle vara befogat att hålla verksamheten uppe. Jag kan inte finna någon logik i detta.

Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Får jag först säga, med anledning av vad Tyra Johansson sade om att hon nu måste vidarebefordra detta besked till de anställda vid Magna, att industridepartementet står i mycket nära kontakt med de anställda vid och ledningen för Magna, eftersom vi är inbegripna

i ett arbete på att försöka rekonstruera företaget och hitta en ny konstruktiv bas för dess framtid.

Sedan har Tyra Johansson råkat ut för ett litet missförstånd när hon säger att företaget gjorde konkurs i somras därför att man inte fick det stöd som den förra regeringen utlovade. Att företaget gjorde konkurs berodde på att det med den produktion det hade inte hade ekonomiska möjligheter att överleva. I den arsenal av instrument som vi har för att klara sysselsättningen finns ingen direkt subventionsform. Riksdagen har inte gett regeringen det instrumentet för sådana här fall. Vad frågan gällde var ett industrigarantilån, och enligt bestämmelserna för dessa kan de inte ges till företag som är likvidationsskyldiga, och det var Magna. Om den gamla regeringen gett ett sådant löfte, så skulle det ha stått i strid mot de regler som gäller för denna typ av långivning. Det är väl ändå riksdagens mening att regeringen skall tillämpa de grundsatser för industripolitiken som man har antagit.

TYRA JOHANSSON (s):

Herr talman! Hade man gått in litet tidigare och hjälpt det här företaget, skulle det ha befunnit sig i en helt annan situation än vad det i dag gör.

Ett sådant här företag måste vara ute i mycket god tid med sina kollektioner. Såvitt jag förstår har Magna nu helt missat chansen att klara vårkollektionen. Man har alltså helt enkelt slagit undan benen för företaget – det kan inte klara detta arbete på ett rimligt sätt.

Oron är alltså oerhört stor. Jag är glad att höra att det förekommer nära kontakter mellan departementet och företaget. Men det räcker ju inte med kontakter, utan de måste leda till någonting, och framför allt måste det ske någonting snabbt. Jag vill än en gång understryka att man känner stor bitterhet i Magna, inte minst inom facket, just därför att frågan har förhalats så oerhört.

Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Jag vill bestämt protestera mot omdömet att ärendet har förhalats. Det kom för någon vecka sedan på industridepartementets bord. Att industriverket, som är ansvarigt för strukturåtgärderna i branschen, behöver tid för att analysera företagets situation och bereda ärendet kan ingen rimligen anklaga industriverket för.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder för att
trygga sysselsätt-
ningen vid Magna
Konfektion i
Uddevalla*

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Om åtgärder mot
könsdiskrimineran-
de platsannonser-
ing av statliga
företag*

§ 8 Om åtgärder mot könsdiskriminerande platsannonsering av statliga företag

Industriministern NILS ÅSLING erhöll ordet för att besvara *Bonnie Bernströms* (fp) den 13 oktober anmälda fråga, 1977/78:70, till budgetministern, och anförde:

Herr talman! Bonnie Bernström har frågat chefen för budgetdepartementet vilka åtgärder han avser att vidta för att hindra könsdiskriminerande platsannonsering av statliga företag. Frågan har överlämnats till mig för att jag skall besvara den.

Jag beklagar att annonser av det slag som anges i frågan förekommer, men jag har ingen formell möjlighet att styra de statliga aktiebolagen i dessa frågor. Jag vill f. ö. påpeka att staten inte äger aktiemajoriteten i Svenska AB Navigator.

Jag förutsätter att det inträffade var en enstaka händelse.

BONNIE BERNSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret.

I början på oktober kunde man finna en platsannons i tidningarna, i vilken Svenska Navigator AB sökte en kontorsvärdinna. Arbetsuppgifterna bestod bl. a. av att koka kaffe vid sammanträden, beställa papper, tallrikar, bestick och mat, göra smörgåsar, köra ut på stan och uträtta ärenden, sätta in papper och hjälpa till med kopiering. Med titeln kontorsvärdinna vänder sig företaget uteslutande till kvinnor.

Platsannonsen är direkt könsdiskriminerande. Män är uteslutna från att söka. Detta står i direkt motsats till samhällets allmänna mål: jämställdhet mellan kvinnor och män.

Både tyvärr och lyckligtvis är det sällan man ser sådana här klara fall av könsdiskriminering i annonser. Jag säger tyvärr, därför att könsdiskriminering alltför ofta är en skuggboxning. En könsneutral annons förhindrar inte att företaget har för avsikt att enbart anställa kvinnor på ett jobb med samma arbetsuppgifter eller att kvinnor i alltför stor utsträckning används till att sköta markservice åt männen också på jobbet. Jag hoppas att förslaget om en lag mot könsdiskriminering kommer att innebära att även män får lära sig att ta vara på sig själva.

Det svar som industriministern har lämnat mig är något magert. Jag vet inte om vi här skall diskutera huruvida Svenska Navigator AB är ett statligt företag eller inte. I vilket fall som helst är dess aktieägare statliga företag. Därmed kan man väl ändå säga att staten har ett indirekt avgörande inflytande.

Jag hade hoppats att industriministern något mer skulle beklaga att könsdiskriminering förekommer på arbetsmarknaden och att han åtminstone något skulle upplysa om vilken effekt den lag om könsdiskriminering som nu är under utarbetande kunde ha haft i detta fall.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 9 Föredrogs och hänvisades
Proposition
1977/78:42 till försvarsutskottet

§ 10 Föredrogs och hänvisades
Motion
1977/78:22 till finansutskottet

§ 11 Föredrogs och bifölls
Interpellationsframställningar 1977/78:54–56.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

§ 12 Allmänpolitisk debatt (forts.)

INGEMUND BENGTSSON (s):

Herr talman! Jag ber att få börja med vad som kan betecknas såsom en fotnot. Aldrig tidigare i modern tid har väl regeringen i inlednings-skedet av en allmänpolitisk debatt företrätts av så många statsråd som denna gång. Under de första sex timmarna i går talade sex statsråd. Det kan vara förklarligt att de olika partierna i en samlingsregering vill, som det heter, profilera sig, men var det verkligen nödvändigt med så många profiler så tätt inpå varandra?

Trots att vi har träffat en överenskommelse, där vi justerat riksdagens debattregler – jag var själv med om denna överenskommelse – måste vi från socialdemokratiskt håll anmäla vårt missnöje. Riksdagens debattregler är givetvis utformade med utgångspunkt i att vi har *en* regering, som företräds av sin statsminister, vilken möter oppositionsledarna. Sedan dyker fackministrarna upp undan för undan här och var, när deras frågor aktualiseras eller de själva aktualiserar dem. Det kan inte vara rimligt att regeringen företräds av tre ledamöter, som maximalt utnyttjar de rättigheter statsråden har enligt debattreglerna. Den rimliga ståndpunkt vi har är att man skall varva: varannan företrädare för regeringen och varannan för oppositionen.

Herr talman! Vi möter en stor oro ute i landet. Den ekonomiska situationen med hotande arbetslöshet bekymrar människorna, och den faktiska ungdomsarbetslösheten är ett allvarligt problem. Den som inte har märkt denna oro ute i landet har avskärmat sig från verkligheten.

Nu har ingen från oppositionshåll förnekat att praktiskt taget hela västvärlden har stora ekonomiska bekymmer med en enorm arbetslöshet. Den internationella konjunkturons verkningar hade även vi fått känna av i regeringsställning. Däremot hade vi motverkat dess negativa verkningar på ett annat sätt än vad regeringen gjort och gör.

I många länder har regeringarna ett svagt parlamentariskt underlag, och det är ett skäl till att de är i viss mån handlingsförlamade. Hos oss har de borgerliga en jämförelsevis stor majoritet i riksdagen, och de kan ju bara hindras av inbördes oenighet.

Som sagts, i hela den västliga världen är situationen mycket besvärlig med en enorm arbetslöshet. Arbetslösheten ser inte heller ut att avta. Det är främst ungdomarna som har råkat illa ut. Man behöver inte orda om allvaret i detta. Våra statistiska arbetslöshetssiffror är fortfarande jämförelsevis låga. Regeringen fullföljer den socialdemokratiska arbetsmarknadspolitiken. Skillnaden är att flera personer nu är i arbetsmarknadsutbildning och beredskapsarbete än under vår regeringstid. Men det hör inte samman med, som man vill göra troligt, att vi var ovilliga att satsa på sådana åtgärder. Sysselsättningsläget var helt enkelt bättre. Behovet av åtgärder var mindre än nu. Det är givetvis behovet som skall avgöra vilka arbetsmarknadspolitiska insatser som skall sättas in och omfattningen av dem.

Ytterligare en kommentar. På vår tid räknade de borgerliga alltid in som arbetslösa alla dem som var i beredskapsarbete eller arbetsmarknadsutbildning. Hur många gånger fick vi inte höra från denna talarstol och från alla andra talarstolar i landet av de borgerliga att vi friserade arbetslöshetssiffrorna. De som var sysselsatta i beredskapsarbete och de som omskolades hade ju inget riktigt jobb!

Det gläder mig ofantligt att vi i framtiden slipper höra det talet. Det råder inget tvivel om att våra vänner i regeringen under tiden i kanslihuset har lärt sig nyttiga läxor. Kontakten med verkligheten har varit brutal. Tag t. ex. arbetsmarknadsministerns långa utläggning i går med mycket från polemik mot dem som betraktar människor i beredskapsarbete eller arbetsmarknadsutbildning som arbetslösa. Allt det han sade var riktigt. Frågan var bara: Vem polemiserade han emot? Det kan ju inte vara mot oss i oppositionen.

Ekonomiministern anförde, och det gjorde han med glädje och stolthet, att "under året har i genomsnitt 160 000 personer, närmare 4 % av arbetskraften, fått sysselsättning genom olika åtgärder". Märk väl "fått sysselsättning", och med "åtgärder" avsåg han just beredskapsarbete och utbildning.

Det är en i sanning välgörande omvändning. Så sent som förra året, strax före valet, vidhöll moderaterna att de personer som var i beredskapsarbete eller utbildning eller arbetade för lageruppyggnad var dolt arbetslösa eller, som man sade, "absorberat arbetslösa". Man sade här i riksdagen att om en internationell jämförelse skall vara meningsfull måste man i den officiella statistiken ta hänsyn till de absorberat arbetslösa. Då är vår arbetslöshet 5 %, och det är ingenting att skryta med.

Jag kan inte finna att den nuvarande arbetsmarknadsministern Ahlmark vid den tiden reagerade nämnvärt mot moderaternas uppfattning. Men, som sagt, det gläder oss att vi i framtiden slipper höra den argumenteringen från något borgerligt håll.

Jag sade nyss att den statistiska arbetslösheten är låg. Men det verkligen allvarliga är ju att andelen ungdomar bland de arbetslösa har ökat kraftigt. Det betyder att de åtgärder som har vidtagits inte varit tillräckliga. Arbetsmarknadspolitiken kan inte ensam klara detta. Arbetsmarknadsmi-

nistern måste få hjälp av den ekonomiska politiken och näringspolitiken, och det fordrar ett samlat grepp.

Det är, herr talman, regeringens uppgift att ingjuta förtröstan, skapa framtidstro hos näringslivet. I en ekonomiskt brydsam situation gäller det att uppehålla framtidstron. Utan framtidstro blir vi akterseglade lika säkert som segelbåten Sverige.

Jag hade under några veckor tillfälle att följa den politiska debatten i USA. Carteradministrationens företrädare uppmanade näringslivet att lyfta blicken mot framtiden. De svårigheter vi upplever är tillfälliga. Tillfälligheten kan bli ganska lång, men man måste förbereda sig för framtiden.

Hur betar sig då vår regering i denna brydsamma situation? Inger den näringslivet mod och förtröstan? Sprider den framtidstro? Den har ett ganska rejält parlamentariskt underlag. Skapar detta underlag den stabilitet som behövs? När fick näringslivet uppmaningar att rikta blickarna mot framtiden?

Nej, här mumlar man nu i stället om folkomröstning, om nyval, därför att den valda regeringen, trots majoritet i riksdagen, riskerar att inte kunna komma sams i en för landet och näringslivet avgörande fråga. Det verkar av annonser i dagspressen som om det största regeringspartiet redan börjat valkampanjen. Detta är inte speciellt ägnat att sätta fart på ekonomin inom näringslivet.

En sak som inger allvarliga bekymmer är att man inte lyckats skapa arbeten åt ungdomarna. När mer än 40 000 unga människor är utan jobb, är ordet misslyckande på sin plats.

Då de nuvarande regeringspartierna var i opposition, var ungdomsarbetslösheten avsevärt lägre än i dag. Förra året utförde man verkliga indignationsnummer i riksdagen. Folkpartiledaren såg läget så allvarligt att han måste fråga statsministern – inte arbetsmarknadsministern – vad regeringen avsåg att göra för att bekämpa ungdomsarbetslösheten. Då knep man applåder genom att frimodigt slunga ut: Vad som nu behövs är inte nya utredningar eller konferenser. Ord hjälper inte de unga människor som just nu går arbetslösa. De måste få handfast hjälp till meningsfulla arbetsuppgifter.

Så lät det i mars förra året, då vi hade 20 000 unga arbetslösa. Lösningen hette ungdomsgaranti.

Sällan har arbetslösheten varit värre än nu för unga människor, och vi har en svår vinter framför oss. Varför dröjer den här ungdomsgarantin? Det är ju 40 000 unga som väntar på den. Och vi skall komma ihåg att just den omständigheten att företagen har tusentals av sina anställda i utbildning betyder att man kan öka produktionen avsevärt utan att behöva nyanställa någon. Det innebär att man måste ta väldiga krafttag och ge stimulans för att få in ungdomar i industrin.

Vi skall från vårt håll inte hemfalla åt samma lättsinniga argumentering som den dåvarande oppositionen. Vi känner av erfarenhet till hurudan verkligheten är. Vi vet att problemen är svåra att lösa. Och det blir san-

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

nerligen inte lättare att göra det i vinter. Men vi har en del uppslag. Vi har haft ett stort rådslag, där vi ägnade stor uppmärksamhet åt ungdomsarbetslösheten. Där framfördes många goda idéer. Likaså har vårt ungdomsförbund fört fram flera förslag. Många av dem är sådana som arbetsmarknadsstyrelsen för sin del också har fört fram. Allt detta är avsett att ge ungdomarna en chans. Mot den bakgrunden var det beklagligt att regeringen inte tog vår utsträckta hand, när vi föreslog en kommission där även oppositionen skulle kunna vara med och hjälpa till att reda upp denna viktiga fråga.

Herr talman! Det förekommer alltför ofta att man skyller ungdomsarbetslösheten på våra trygghetslagar. Vi har alltid tillbakavisat det talet. Om det vore sant skulle ett land som exempelvis Amerikas förenta stater inte ha någon ungdomsarbetslöshet, eftersom man där inte har några trygghetslagar. Hur kan det då komma sig att man i Amerika har en enorm ungdomsarbetslöshet? Den statistiska arbetslösheten för färgade ungdomar i New York är 40 %. Alla undersökningar ger vid handen att företag anställer folk när det behövs. Just nu när tiotusentals anställda genomgår utbildning i företagen anställer man inte någon som saknar yrkesutbildning – för så vitt inte samhället ger stimulans. Trygghetslagarna har haft goda effekter på arbetsmarknaden. Det har vi framhållit här många gånger. Jag behöver inte utveckla den saken vidare.

Här gäller det att en gång för alla ta död på föreställningen att trygghetslagarna har medverkat till ungdomsarbetslösheten. Och det vore bra om arbetsmarknadsministern eller någon annan företrädare för regeringspartierna där ville ge besked och klart säga ut att den tillkallade utredningen inte har kommit till för att tillmötesgå de högljudda krav på att försämra lagarna som har framförts från företagarkåll.

Herr talman! Steget från de frågor som jag här har uppehållit mig vid och till neutronbomben är långt. Men jag slutar ändå med att ta det steget. I dag sitter världens skarpaste hjärnor och grubblar över hur man skall få fram ännu effektivare vapen att förgöra människorna med. Astronomiska belopp satsas årligen på kärnvapen och andra avskräckande mordredskap. Nu har man hittat på en raffinerad variant: neutronbomben. Mot den bör vi demonstrera vår avsky. Vi har fått lära oss att bomben fungerar så att den dödar människorna men åstadkommer ringa skada på egendom. En angripare kan därför efter kort tid forsla bort alla lik och omedelbart börja utnyttja produktionsapparaten, kommunikationerna etc. Glädjande nog har regeringen i FN förklarat att neutronbomben är oacceptabel för oss. Jag utgår från att regeringen fullföljer frågan, så att neutronbomben fördöms i någon resolution under årets FN-session. Motstånd mot bomben reses nu från många håll. Det är nu man skall protestera. Snart blir det för sent.

ROLF WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag måste säga att jag blev litet överraskad när Ingemund Bengtsson i sitt inlägg här som jag uppfattade det tog upp en strid om

ungdomssysselsättningen, i ett läge då, som han själv sade, den internationella konjunkturen är sämre än kanske någon gång under efterkrigstiden. Ingemund Bengtsson sade också klart ut att situationen i länderna runt omkring oss är utomordentligt besvärlig och att arbetslösheten där ligger mångdubbelt högre än i Sverige. Här i landet har vi kunnat hålla arbetslösheten nere på låg nivå därför att den regering som nu sitter har satsat så kraftfullt och effektivt just på arbetsmarknadspolitiken.

Beträffande ungdomssysselsättningen tog faktiskt Ingemund Bengtsson ordet skandal i sin mun. Jag tycker att det var ett klart övertramp med tanke på den rad av åtgärder som vidtagits just för att förverkliga den tanke som vi i folkpartiet förfäktat under många år, nämligen att garantera ungdomar sysselsättning, praktik eller utbildning. De åtgärds-paket som vid skilda tillfällen under 1977 presenterats och de åtgärder som nu förbereds inför vintern 1977–1978 för att ytterligare förbättra arbetsmarknadsverkets och andras möjligheter att klara just de svåra sysselsättningsproblem som våra ungdomar har kan inte vara någonting som är okänt för herr Ingemund Bengtsson.

Jag delar helt Ingemund Bengtssons uppfattning att arbetsmarknadspolitiken måste ha ett stöd i den ekonomiska politiken. Men jag undrar hur det skulle ha blivit om den socialdemokratiska ekonomiska politiken hade förts. Hur hade man kunnat få en bättre situation på arbetsmarknaden, om man hade höjt löneskatten med ytterligare en procent i början av året, vägrat att förbättra kostnadssituationen för näringslivet som vi nu gör genom att sänka löneskatten, och om man inte gjort sig fri från valutasamarbetet i ormen och devalverat? Hade detta på något sätt stärkt svenskt näringsliv, och hade det på något sätt förbättrat arbetssituationen för de äldre, för de personer som är i aktiv ålder eller för ungdomarna? Svaret på den frågan, herr Bengtsson, är ett klart nej. Det hade blivit en ännu större arbetslöshet med en ekonomisk politik.

INGEMUND BENGTTSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först säga att jag aldrig använt ordet skandal. Herr Wirtén har lyssnat dåligt. Jag sade att förekomsten av 40 000 arbetslösa ungdomar måste betecknas som ett misslyckande. Anser herr Wirtén att 40 000 arbetslösa innebär en lyckad utveckling, är det rätt meningslöst att vi diskuterar frågan. Det är ett misslyckande att 40 000 unga människor går arbetslösa, och det hade det varit vilken regering som än suttit vid makten.

Vi tar ingen strid om ungdomsarbetslösheten. Vi vill ju medverka till att minska denna, och vi är beredda att hjälpa till. Det är fel att säga att vi tar strid, men vi vill påpeka, att när vi hade regeringsansvaret och ungdomsarbetslösheten var mycket lägre, stod folkpartisterna här och talade om att ord inte hjälper de unga och inte heller detta att ungdomsarbetslösheten är högre utomlands osv. Jag ville bara framhålla att kontakten med verkligheten är besvärlig. Det är vad folkpartiet har fått

uppleva i regeringsställning.

Sedan några ord om den ekonomiska politiken. Under hela gårdagen och vid flera ekonomiska debatter har den politik vi företrätt diskuterats. Man har diskuterat våra förslag, förslag som inte har genomförts, därför att man röstat på de borgerliga förslagen. Vår politik har därför under det här året inte kunnat prövas. Men tillåt mig att säga en sak med anledning av herr Wirténs tal om den politik som vi förde.

Det var rätt intressant att under hela valrörelsen uppleva folkpartiets påståenden om att den ekonomiska politik som hade förts de senaste tre åren och som hade lett till så gynnsamma resultat – en mycket låg arbetslöshet och en rätt hygglig inflationstakt jämfört med läget i andra länder – var ett resultat av centerns och folkpartiets arbete. Dessa partier hade tvingat Sträng att hoppa från tuva till tuva. Det var alltså folkpartiets och centerns ekonomiska politik som vi hade fört i det här landet. Hur kan man sedan helt plötsligt börja tala om att det egentligen var en mycket dålig ekonomisk politik som vi förde?

Sedan en fråga, herr Wirtén: Hur många jobb har devalveringen gett våra ungdomar? Det är många som är intresserade av svaret på den frågan.

ROLF WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är helt uppenbart att konsekvensen om vi inte kommer till rätta med huvudproblemet i svensk ekonomi, nämligen att vi har förlorat marknadsandelar på grund av det höga kostnadsläget, blir en ökad arbetslöshet. Och den slår kanske särskilt hårt mot ungdomarna, eftersom vi i dag kan konstatera att uppemot hälften av de 83 000 arbetslösa just nu är ungdomar. De är alltså den mest utsatta gruppen på vår arbetsmarknad i nuvarande läge. Därför är det ett huvudmål att göra vårt näringsliv konkurrenskraftigt gentemot omvärlden igen, och de beslut som jag redovisade tidigare, bl. a. devalveringen som Ingemund Bengtsson frågade om, är åtgärder i den riktningen. Vad vill Ingemund Bengtsson göra för att rätta till vår kostnadssituation?

Då det gäller ungdomsarbetslösheten fick vi här veta att vad socialdemokraterna ville göra var att tillsätta en kommission, som skulle resonera om dessa frågor. Jag kan inte förstå varför inte Ingemund Bengtsson hellre från denna talarstol redovisade vilka vidunderligt fina förslag ni hade på ert rådslag. Det finns väl inget skäl att hemlighålla dem. Låt oss få höra vad ni konkret rekommenderar, inte bara förslag till hur man skall resonera om frågan!

Ingemund Bengtsson frågar också om den utredning som har tillsatts för att se över trygghetslagarna. Ett av syftena med denna översyn är att med bevarad trygghet försöka göra lagen mera flexibel och anpassningsbar för ungdomar och andra som försöker att komma in på arbetsmarknaden. Varken Ingemund Bengtsson eller jag kan svära på att det går att göra några radikala förbättringar med bevarande av tryggheten. Det är det som skall undersökas i utredningen. Vi har fått rader av påpekanden om att arbetsgivare inte vill anställa ungdomar, handikappade

och andra därför att trygghetslagarna sägs vara ett hinder. Är det så skall vi försöka rätta till det.

Låt mig påpeka allra sist. Ingemund Bengtsson, att det när riksdagen antog trygghetslagarna förelåg en mycket bred majoritet för att man efter en tid – och det har nu gått tre år – skulle göra en översyn av denna lagstiftning och undersöka om resultatet blivit sådant som både Ingemund Bengtsson och jag då hoppades på. Om erfarenheterna visar att det finns skäl att ta upp denna fråga igen, får lagstiftningen inte vara så helig – även om Ingemund Bengtsson var den som lade fram förslaget till den – att man inte kan göra en översyn.

INGEMUND BENGTTSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingenting att invända emot att man ser över reformer som vi har genomfört. Det var inte det min fråga avsåg.

Min fråga gällde om man tänkte tillmötesgå de högljudda krav som från företagsamheten har rests på att försämbra trygghetslagarna för de anställda.

Jag tycker det är riktigt att man tar reda på om reformen fyller det syfte som vi hade med den, nämligen att åt de anställda ge en rejäl trygghet.

Jag sade i mitt anförande att den statistiska arbetslösheten är jämförelsevis låg, och det är bra. Men det allvarliga är ju att andelen ungdomar bland de arbetslösa ökar och ökar.

Jag tog mig friheten redan i somras att varna regeringen för detta. Jag sade att den arbetsmarknadspolitik som ni för är bra, men den kommer att innebära – även om ni lyckas hålla arbetslösheten på samma nivå som vi gjorde – att andelen ungdomar ökar, om ni inte gör något speciellt. Det hade funnits tillfälle till sådana arbetsmarknadspolitiska åtgärder, så att vi hade sluppit den nuvarande höga arbetslösheten bland ungdomarna.

Vidare frågar herr Wirtén vad vi har för konkreta lösningar. Jag sade att det här är en svår fråga. Vi upprepar inte den tidigare oppositionens metod att bara stå och slänga ur sig att så här enkelt kan man lösa de här problemen.

Nej, jag har en hel lista på konkreta förslag och åtgärder som framkom under rådslaget. Dessutom är det väl inte obekant för herr Wirtén att sysselsättningsutredningen har lämnat ett bastant förslag till åtgärder. De förslagen är vi beredda att stödjä.

Jag tycker inte det finns anledning att läsa upp alla de förslag som har kommit fram.

T. o. m. förslaget om ungdomsgaranti, som folkpartiet ansåg sig ha färdigt, har ju nu – som Olof Palme riktigt påpekat – sänts ut till några remissinstanser, dvs. man remitterar ut sina vallöften till länsstyrelserna.

Men svaret på frågan, herr Wirtén, är: Titta på sysselsättningsutredningens alla förslag. Vi stöder flertalet av dem. Jag är beredd att överlämna en lång PM med alla de förslag som har framkommit från vårt

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Allmänpolitisk
debatt

storrådslag. Den promemorian skall också herr Ahlmark få. Han kan hämta stor glädje och mycken näring ur de förslagen, i syfte att komma till rätta med det mycket allvarliga problem som ungdomsarbetslösheten innebär.

Talmannen anmälde att Rolf Wirtén anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

MAJ PEHRSSON (c):

Herr talman! Jag vill här ägna några minuter åt den konsumtionsutbildning som landstingskommunala gymnasieskolor (lanthushållsskolorna) bedriver. Det gäller bättre meritvärdering för vidare utbildning, och det gäller upplysning om den kursverksamhet som bedrivs vid skolorna.

Lanthushållsskolorna, som grundades 1912, är alla internatskolor, de finns över hela landet och är f. n. 35 stycken. Sedan höstterminen 1971 ingår deras utbildning i gymnasieskolan som specialkurser för konsumtionsutbildning.

Dessa utbildningar är till övervägande del organiserade som en- och tvåtermins specialkurser. Rekryteringen sker från olika åldersgrupper. Många ungdomar har genom dessa kurser fått värdefulla förkunskaper och meriter för vidare utbildning. Utbildningen har också anpassats till nya krav och behov och erbjuder ett innehåll som är väl avvägt med tanke på att eleverna kommer från alla grupper i samhället.

Vilka är det då som söker sig till dessa skolor? En del ungdomar, som kanske vill stanna upp därför att de är tveksamma inför sitt yrkesval, söker sig till den utbildning som skolorna ger. De vet att de i skolorna får en meningsfylld utbildning, vilken livsuppgift de än kommer att välja. I kurserna ges undervisning om kost och bostad, kläder, barnavård, arbetsorganisation och arbetsteknik samt grundläggande kunskaper för arbetsuppgifter i såväl hem och hushåll som service- och produktionsyrken.

Men som det är i dag blir många som besöker skolorna besvikna över att kurserna inte alltid ger meriter för vidare utbildning. Det är angeläget att en ändring kommer till stånd snarast, så att den konsumtionsutbildning som förmedlas vid de landstingskommunala gymnasieskolorna meritvärderas vid fortsatt utbildning, bl. a. till vårdyrkesutbildning.

Det finns f. n. ett stort behov av utbildad personal exempelvis inom vårdsektorn. Rätt att tillgodoräkna sig meriter efter genomgången kurs skulle säkert medföra att vårdsektorn och även barnomsorgen fick mer personal. Problemet med låg eller ingen meritvärdering av genomgången kurs vid de här skolorna har också uppmärksammats av Agrifack, som i skrivelse till landstingens utbildningsnämnder kommit med förslag till bättre utnyttjande av f. d. lanthushållsskolornas specialkurser för konsumtion.

Organisationen pekar på att under en följd av år har värdet av de hemtekniska kurserna urholkats för eleverna genom att kurserna icke

räknas som merit vid ansökan till exempelvis barnskötarutbildning, förskollärarytbildning och utbildningar inom vårddyrken trots att de hemtekniska ämnena i dessa och vissa andra yrkesutbildningar utgör en viktig grund för den framtida yrkesverksamheten.

Landstingets utbildningsnämnd i mitt eget län, Älvsborg, instämde i Agrifacks synpunkter angående meritvärdering och beslöt att tillskriva utbildningsdepartementet med begäran om åtgärder för att tillmötesgå de framförda förslagen.

Det är angeläget att skolöverstyrelsen i sin information beträffande särskilda förkunskapsprov för tillträde till vissa specialkurser i gymnasieskolan för blivande hushållstekniker, hemvårdare, kockar, restaurangassistenter m. fl. särskilt nämner att konsumtionsutbildning vid landstingskommunal gymnasieskola är ett likvärdigt alternativ i förkunskaps-hänseende jämfört med primärkommunala specialkurser. Skolöverstyrelsens information bör enligt min mening kompletteras så, att ingen tvekan behöver uppstå om att lanthushållsskolornas utbildning är inkluderad i förkunskapskravet.

När det gäller särskilda förkunskapskrav för tillträde till vissa högskoleutbildningar, t. ex. dietistutbildning, ekonomiföreståndarutbildning och utbildning av hemkunskapslärare, är det likaledes angeläget att utbildningsmyndigheterna informerar om att den erforderliga förutbildningen också kan erhållas genom den konsumtionsutbildning som anordnas av landsting.

Yrkesvalslärare och SYO-konsulenter måste känna till och informera om denna utbildning.

Alltså: vad jag här vill ha framfört är att de clever som genomgår hemteknisk kurs vid landstingskommunal gymnasieskola skall få tillgodoräkna sig detta som merit vid ansökan till exempelvis barnskötarutbildning, förskollärarytbildning och utbildning inom vårddyrken.

Jag hävdar även att utbildningsmyndigheterna bl. a. genom yrkesvalslärare och SYO-konsulenter skall ge en allsidig information om att förutbildning också kan erhållas genom den konsumtionsutbildning som anordnas av landstingen.

Jag hoppas att de här framförda kraven snarast blir tillgodosedda. Det skulle hälsas med tillfredsställelse av en mängd ungdomar i dag.

HOLGER MOSSBERG (s):

Herr talman! I fjolårets allmänpolitiska debatt påvisade jag de sysselsättningssvårigheter som då rådde i Värmland, och jag efterlyste erforderliga åtgärder från regeringens sida för att avhjälpa arbetsmarknadsproblemen i vårt län. Men nu, ett år senare, upplever vi ett ännu svårare sysselsättningsläge. Jag avser i dag att belysa arbetsmarknadsläget i Värmland i allmänhet och på stålsidan i synnerhet.

Som i landet i övrigt har näringslivet i Värmland under de senaste årtiondena genomgått en omfattande strukturomvandling. Det är en utveckling som fortsätter och synes tillta. Karakteristisk för den värm-

ländska industristrukturen är också dominansen av ett fåtal bruksorter. Det ensidiga näringslivet och dess brist på sysselsättningsmässigt expansiva delar har gett Värmland höga arbetslöshetssiffror, som tyvärr synes stiga. I slutet av augusti i år var ca 4 300 personer utan arbete, och ungdomens arbetslöshet är mycket framträdande.

Jag skall inte belysa ungdomssidan mer nu, eftersom Magnus Persson kommer att ta upp den senare under debatten. Låt mig bara säga om detta att vi alla till fullo bör förstå hur svårt det skall kännas för ungdom då man lämnar skola och utbildning och går ut i livet så att säga utan en verklig livsuppgift.

Industriysselsättningen i Värmland har enligt statistiska centralbyrån minskat kraftigt under 1976 och hittills i år. Jämfört med 1975 års nivå omfattar minskningen ca 4 000 personer. Tyvärr befarar vi att antalet arbetstillfällen kan komma att reduceras ytterligare. Enbart Uddeholmsbolaget har aviserat en minskning av arbetsstyrkan med ca 2 500 personer under innevarande år och nästa år. Därtill kommer även andra företags besked om både stora och kanske mindre inskränkningar i driften. Allt detta tycker vi är mycket illavarslande. Även om en del företag bygger ut, är den totala sysselsättningsbilden i Värmland synnerligen allvarlig.

Arbetslöshet är det allra dyraste och mest kännbara för människor och för samhället i dess helhet. Vi har inte råd att låta denna utveckling fortsätta. För att vårt läns befolkning skall beredas tillräcklig sysselsättning, måste varaktiga arbetstillfällen skapas inom andra delar av industrin och inom övriga näringar. Vår länsstyrelse har också på regeringsnivå framhållit att det finns goda förutsättningar för detta i vårt län.

Järn- och stålindustrin står nu inför svåra omställningsproblem. Vår stålindustri är mycket beroende av utlandet och därför känslig för internationella konjunktursvängningar. Detta är svårigheter som på stålsidan berör Värmland i hög grad. Uddeholmsbolaget är ett stort företag i vårt län. Dess industri bär i långa stycken upp sysselsättningen för den värmländska befolkningen. Flera kommuner är helt beroende av bolagets framtida utveckling. Det är väl förståeligt att läget framför allt på stålsidan och vissa oklarheter på området skapar oro inför framtiden. Industrins bekymmer är minst lika mycket kommunernas bekymmer.

Det är emellertid inte bara stålsidan som oroar. Även massa- och pappersindustrin brottas med problem. Vad beträffar dessa industrier befinner sig sådana orter som Deje och Åmotfors – för att bara nämna några – i svåra lägen. Måhända är vissa omställningar ofrånkomliga även på dessa områden.

Men oavsett vilken industrigren det gäller vill jag säga att man alltid skall ge stort utrymme för socialt ansvar, så att de anställda inte hanteras onödigt hårt i dylika processer. Personalen skall inte vara en buffert härvidlag. Besparingar får inte ske enbart med personalinskränkningar. Sparkampanjer skall söka månggrenade vägar i sina syften.

Näringslivets strukturuomvandling i Värmland har under en lång följd av år krävt betydande insatser från samhällets sida. Trots ansträngningar

från såväl regionala och centrala organ som från företagen själva bedöms situationen såsom mycket allvarlig. Med anledning härav har länsstyrelsen i Värmland vänt sig till regeringen och föreslagit åtgärder som anses särskilt påkallade till följd av vårt svåra sysselsättningsläge.

Enligt den av riksdagen antagna befolkningsmålsättningen för Värmland år 1985 behövs ca 6 000 nya arbetstillfällen utöver dem som krävs för att klara den akuta situation vi nu befinner oss i. Jag bedömer att det totalt behövs 9 000–10 000 nya arbetstillfällen i Värmland.

Även bortsett från dagens problem karakteriseras arbetsmarknaden i länet av betydande undersysselsättning. Nu är det angeläget att med mer kortsiktiga sysselsättningsstödjande åtgärder ta hand om dem som redan är arbetslösa och som svårtigen kan finna arbete. Likaså är det viktigt att mera långsiktigt skapa nya arbetstillfällen av varaktig art.

Vår länsstyrelse har tillsatt en brett förankrad delegation i vårt län, benämnd Värmlandsdelegationen. Jag ställer mina varma förhoppningar till att denna delegation måtte kunna framgångsrikt arbeta för främjande av länets sysselsättning. Härvid förväntar jag stort gehör från regeringens sida för att arbetet skall lyckas.

Flera och stora företags verksamhet knakar i fogarna. Det talas om kriser litet varstans. Sådana förhållanden och dystra framtidsutsikter berör hela vårt län. Ja, de skakar om hela samhällsapparaten. Alla torde förstå vad det betyder för folk och kommuner som till 90–100 % är beroende av den enda industri som finns på orten. Det är mycket kännbart för alla dem som blir friställda, men det är också svårt för kommunerna och de färre skattebetalare som skall stå för samma servicekostnader som förut.

När stora och, åtminstone tidigare, ekonomiskt starka företag som med god kvalitet skapat sig ett gott anseende på världsmarknaden havererar – ja, då förefaller det mig vara fel någonstans. Även om yttre faktorer och internationella förhållanden påverkar våra företag är det förvånande då till synes stabila företag får, om jag skall uttrycka mig så, blodbrist och uppvisar ett vikande hälsotillstånd.

Min fundering är: Har aktieägare, på bekostnad av de anställdas trygghet, fått för stor del av vinster under gångna år, vinster som kanske i högre grad borde använts för kloka och långsiktiga investeringar, som kunnat ge säkrare sysselsättning än vad nu är fallet?

Och jag tillägger: Kommer det även i fortsättningen att hända att privata företag inte vill, kan eller förmår leda, planera och utveckla sin verksamhet i en riktning som gagnar samhället i stort, då är det dags att vi alla, samhället tar över detta ansvar.

Nu har regeringen föreslagit, under förbehåll av riksdagens godkännande, att Uddeholmsbolaget skall få ett lån på 600 milj. kr. Det lånet, som bolaget säkerligen erhåller, täcker väl ungefär den förlust som bolaget enligt beräkning kommer att vidkännas i år. Lånet är också av den storleken att det överstiger bolagets aktiekapital. Det här lånet sägs vara villkorat. Ja, av vad jag känner till synes villkoren vara ganska bleka.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

Förutom att regeringen vill ha en ledamot i bolagets styrelse lär det bl. a. vara så att återbetalningsreglerna skall formas med hänsyn till utdelningen. Vad som kan vara inbäddat i detta senare är dunkelt för mig, åtminstone t. v.

Givetvis skall samhället gå in och rädda arbetstillfällen då det privata näringslivet kapsejsat. Det vill jag klart framhålla. Det är alltså inte lånet som sådant jag är emot, det är villkoren. Ett dylikt lån skall ges på villkor som med säkerhet i första hand gagnar de anställda och samhället. Och sådana villkor har hittills inte presenterats, vad jag vet. Jag tycker alltså att lånet borde ha knutits till mer statligt inflytande i företaget än vad föreliggande förslag synes innebära.

Det är många anställda som ställer sig undrande och säger ungefär: Här ger regeringen 600 milj. kr. utan några klart bindande villkor i vad gäller sociala bedömningar och värderingar. Det hela leder till, säger man, att 2 500 anställda avvecklas. – Detta resonemang är givetvis överdrivet, men man kan förstå de anställdas reaktion i ett sådant här läge.

Efter att ha lovat lån om 600 milj. kr. försöker man från regeringshåll göra gällande att UHB-skutan skulle segla flott igen. Ja, jag ser gärna att den spådomen blir besannad och att skutan kan segla i förlig vind igen. Men kan vi tala om att segla flott igen när 2 500 människor skall lämpas överbord?

Det är väl inte regeringens mening att enligt en viss ministerdoktrin genom långivning köpa sig fri från ansvaret för de anställdas trygghetskrav. Erfarenheten säger oss att alla företag inte har visat det sociala ansvar gentemot de anställda som man under åren har förväntat. Den s. k. vi-andan har stundom lyst med sin frånvaro.

Mot den bakgrunden förefaller det grymt, tycker jag, när man säger att företagen skall ansvara för personalens sysselsättning.

Tidigare i år har från regeringen utlovats, eller i vart fall ställts i utsikt, en plan för ersättningsindustrier till de orter som mister många arbetstillfällen som en följd av struktururomvandlingen. Denna plan borde rimligen vara klar då Uddeholmsbolaget skall ha sin rationaliseringsplan färdig. Ännu har jag inte förmärkt något sådant initiativ från regeringens sida på det här området.

Det har stundom förekommit att Värmland kommit i skymundan då det har talats om att främja sysselsättningen i svårt drabbade delar av landet. Men jag vill klart framhålla att Värmland har minst samma problem att brottas med som andra sysselsättnings svaga landsdelar. Jag förväntar mig nu att vårt län kan påräkna full förståelse för våra problem och att vi kan erhålla stöd i de former och i den omfattning som behövs för att invånarna skall kunna se framtiden an med tillförsikt.

Även om sysselsättningsläget i Värmland är dåligt f. n. – och kanske blir ännu sämre – vill vi ändå inte kasta yxan i sjön. Vi tror på framtiden, som Ingemund Bengtsson nyligen sade. Det skall man göra! Men vi vill se en stark politisk vilja från statens sida att hjälpa vår landsdel. Då måste det också till ett annat synsätt på detta område än det som

utmynnar i mörkblått tal om "de fria krafternas spel" och "självläkande krafter" osv.

Man löser inte heller sådana här samhällsproblem med tal om att kasta viktiga arbetslivsfrågor i papperskorgen.

Nej, jag förväntar mig en progressiv sysselsättningspolitik – inte minst med hänsyn till talet om 400 000 nya jobb, varav Värmland skulle få ca 12 000 arbetstillfällen. Jag förväntar mig en politik, grundmurad i en stark social vilja och ett befast ansvar för medmänniskors möjlighet till arbete – det allra viktigaste i tillvaron.

ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Inom kort skall riksdagen ta ställning till frågan om etermedias framtid i Sverige. Avtalet mellan Sveriges Radio och staten löper ut den sista juni nästa år, och i samband därmed kan vi förutsätta att vi får en genomgripande debatt i denna kammare om framtiden på radio/TV-området. Att så sker är nödvändigt, och det finns ett starkt krav från breda befolkningsgrupper att genomgripande reformer verkligen kommer till stånd. Det kan dock vara motiverat att redan nu säga några ord om den här frågan, då den just nu befinner sig under beredning.

Radio/TV-frågorna brukar ofta diskuteras i denna kammare. Ofta är det enskilda program som kammarledamöterna velat rikta kritik emot. Olika ansvariga statsråd har regelbundet svarat att de inte kan eller får lägga sig i programverksamheten och antytt att det är när avtalet mellan Sveriges Radio och staten löper ut som det är dags att ta ställning till de övergripande frågorna vad avser radions och televisionens framtid i vårt land.

Tiden för denna diskussion är nu alltså inne. Remissvaren på radioutredningens betänkande har avlämnats, och man får förutsätta att det pågår ett intensivt arbete inom regeringskansliet på att förbereda den proposition som måste avlämnas till riksdagen senast i början av mars nästa år.

Radio/TV är den fråga som flitigast tas upp på möten inom moderata samlingspartiet och som dominerar brevsförskörden. Det behöver knappast understrykas att det här rör sig om en skarp, ibland sällsynt hård kritik av företaget Sveriges Radio. Kraven på genomgripande reformer är samstämmiga. Det handlar här om en opinion som inte kommer att låta sig nöja med bara marginella förändringar av det nuvarande radio/TV-monopolet. Läget inom de båda andra regeringspartierna torde vara likartat, och även inom stora delar av socialdemokratien finns det av många tecken att döma ett utbrett missnöje med Sveriges Radio.

Såväl folkpartiet som moderata samlingspartiet har monopolets avskaffande i sina partiprogram. Folkpartiet hade i den senaste valrörelsen såväl annonser som affischer som gav besked om att i folkpartiets Sverige finns det inget radio- och TV-monopol. Det finns det inte i moderata samlingspartiets Sverige heller. I centerpartiets Sverige finns det som bekant ingen centralisering, och det borde innebära att man aktivt mot-

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

arbetar monopol. Utgångsläget för omfattande reformer av radion och televisionen borde alltså vara gott.

Monopolet måste begränsas så mycket som är praktiskt möjligt. Även om målet att skapa flera från varandra helt fristående och konkurrerande företag inte kan uppnås denna gång, så måste inriktningen vara denna. Annars handlar det om ett svek åtminstone från folkpartiet och moderaterna. Det är dessutom ett helt onödigt svek som inte grundar sig på några praktiska eller ekonomiska svårigheter utan bottnar i helt andra förhållanden.

Radioutredningens borgerliga ledamöter har på flera viktiga punkter enat sig om förslag som skiljer sig från socialdemokratins. Sett från moderata samlingspartiets synpunkt är detta förslag – som kan accepteras därför att det leder i rätt riktning – dock långt ifrån tillräckligt. Det är mot denna bakgrund som kompromissen i radioutredningen skall ses.

Det finns ett antal krav som måste tillgodoses i den proposition som regeringen kommer med i vår. Låt mig här säga några ord om dem.

1. Om det i dagsläget inte är politiskt möjligt att avskaffa radio/TV-monopolet och skapa fristående företag, så måste Sveriges Radios ledning decentraliseras. En ökad mångfald i programutbudet skapas effektivast om varje kanal har sin egen ledning, sin egen styrelse. Såväl utbildningsradion som lokalradion har getts egna styrelser, och det förefaller obegripligt att detta inte skulle kunna ske med ljudradion och de båda TV-kanalerna.

Olika styrelser, självfallet med olika sammansättning, är ett absolut krav i detta sammanhang. Det går annars inte att tala om decentralisering och mångfald. Talet om att detta skulle inkräkta på kanalernas integritet kan lätt tillbakavisas. I själva verket handlar det om raka motsatsen, nämligen att öka kanalernas självständighet genom att ge dem egna styrelser som självfallet inte skall lägga sig i den löpande programverksamheten. Däremot skall de, i enlighet med det borgerliga förslaget i radioutredningen, bl. a. fatta viktigare administrativa beslut, syssla med ekonomifrågor, ha visst ansvar för personalpolitiken och besluta om det långsiktiga programutbudet.

2. En decentralisering av programverksamheten måste komma till stånd genom att mer av produktionen sker i distrikten. Radioutredningen har förordat att den ena av de båda TV-kanalerna skall svara för sändningarna av den regionala egenproduktionen, liksom att huvudkontoret för denna kanal skall lokaliseras till annan plats än Stockholm.

Enighet tycks nu råda om att en ökad andel av produktionen skall ske i distrikten medan åsikterna går isär om hur detta skall organiseras. Vad beträffar förslaget från radioutredningens sida förtjänar det framhållas att det rör sig om en lösning som med framgång prövats i en rad länder. Också den förra radioutredningen var inne på samma tanke. De alternativa förslag som nämnts om hur den ökade satsningen på distrikten skall ske har inte varit övertygande.

3. Mot programinnehållet har det gång på gång under senare år riktats

en skarp och ofta berättigad kritik. Övertramp har skett som inte kan försvaras. Det är djupt beklagligt att Sveriges Radios ledning inte har velat eller vågat ta itu med de uppenbara missförhållanden som förekommit. Övertramp av det slag som vi haft gott om i år är helt oacceptabla. Att ett företag som har sändningsmonopol kan tillåta sig sådant visar att genomgripande reformer är berättigade.

Det hjälper i detta sammanhang inte att det stora flertalet, ja, självfallet majoriteten, program följer gällande radiolag, avtal och programregler. Det hjälper inte heller att vi ofta får se eller lyssna till skickligt gjorda program som är informativa, som skänker god förströelse och underhållning. Det stora utbudet av sådana program har kommit i skymundan i debatten om Sveriges Radio och det måste kännas som en besvikelse för den majoritet av medarbetare vid Sveriges Radio som inte tillhör dem som gör sig skyldiga till övertramp.

För framtiden måste en ändring komma till stånd. Företagsledning och chefer på olika nivåer måste ta sitt ansvar och inte tveka att gripa in när det behövs. Det nya avtalet måste ge dem otvetydiga möjligheter att göra detta.

Därutöver måste radionämnden omorganiseras så att den kan gripa in snabbare och också få resurser att regelbundet granska stora delar av programutbudet, t. ex. en viss typ av program under en längre tidsperiod. Sådana registrerade undersökningar skulle ge ett värdefullt bidrag till debatten om utbudet i etern.

Om radionämnden på en viss sektor finner att ständiga övertramp sker måste den ges sanktionsmöjligheter. I dagsläget tycks långt ifrån alla som prickas av radionämnden fästa det avseende vid detta som borde vara självfallet.

4. Vi kan bestämma om vi vill köpa en viss tidning eller tidskrift. Vi kan påverka dess innehåll indirekt genom att köpa eller sluta köpa. En tidningsredaktion måste vara lyhörd för läsarnas krav. Ett monopolföretag i etern måste inte vara det på samma sätt.

Inom radioutredningen har tanken väckts på regionala publikråd. Naturligtvis har förslaget emottagits negativt av de anställda vid Sveriges Radio, åtminstone av dem som ständigt hörs och syns, och av vissa massmediadebattörer i pressen. Man har uttryckt en rädsla för att publikråden skall bli någon sorts folkdomstolar. Men det är fel. Det handlar definitivt inte om något sådant. Det handlar om något som liknar de publikdagar som Sveriges Radio på eget initiativ infört, nämligen att man med jämna mellanrum träffar representanter för publiken och diskuterar, utan att några beslut fattas, om det programutbud som i dag bestäms av ett litet antal anställda vid företaget. Det är svårt att inse att detta skulle vara farligt.

Programråden skall inte överskattas vare sig av sina tillskyndare eller sina vedersakare. Jag tror att de behövs, och det skadar inte att pröva dem under den nya avtalsperioden. Skulle erfarenheterna bli helt misslyckade är det ingen större apparat att avskaffa dem. Vad man bör fundera

på vid beredningen av ärendet inom regeringskansliet är hur de skall kunna få en sådan sammansättning att de verkligen blir representativa för breda lyssnar- och tittarkategorier.

Herr talman! Detta är fyra saker som måste tillgodoses i den radio/TV-proposition som skall läggas nästa år. Vi måste få egna styrelser för kanalerna, en decentralisering av programverksamheten till distrikten måste komma till stånd, en förändring av programinnehållet är nödvändig och radionämnden måste ges helt andra möjligheter att gripa in än nu. Slutligen måste kontakterna med publiken vidgas i form av publikråd och andra åtgärder.

Jag vill avslutningsvis säga några ord om de nya media som nu i olika takt håller på att bli verklighet. Videotekniken går snabbt framåt och antalet försålda videoapparater har markant ökat, även om det fortfarande mest är företag och institutioner som har skaffat dem. Men det är bara en tidsfråga innan hemmen skaffar sig antingen videokassett- eller videoskopspelare.

Det saknas inte krafter i Sverige som till varje pris vill begränsa videoteknikens användning och därmed också valfriheten. Jag kan inte se annat än att videons fördelar vida överväger nackdelarna. Alla försök att begränsa möjligheterna att utveckla videon, t. ex. genom att införa förbud mot reklaminslag i en videoskiva eller kassett, måste bestämt avvisas. Ingen förbjuder någon att sälja en vanlig färdiginspelad smalfilm – t. ex. en super-8-film – med ett reklaminslag. Att då ha ett reklamförbud i ett närbesläktat medium framstår som helt orimligt. Om det här skulle införas, är det bara att konstatera att det aldrig skulle efterlevas. Möjligheterna att kontrollera efterlevnaden är helt minimala, om man inte vill skapa en ren polisstat.

Vad beträffar teletexten, dvs. möjligheterna att på TV-rutan ta emot ett textat budskap, måste det anses som helt uteslutet att Sveriges Radio eller något motsvarande monopolföretag skulle få ensamrätt. Radioutredningen har enhälligt föreslagit att också TT skall få använda sig av teletexttekniken för sina nyhetssändningar om företaget så önskar. Enligt min mening bör också lokaltidningarna få samma möjlighet. Man bör alltså tillgodose det krav som kommer från den samlade pressen via Tidningsutgivarföreningen, och det är att hoppas att denna begäran snabbt villfars av regeringen.

När det slutligen gäller förslaget om en nordisk TV-satellit, ger detta möjlighet till en väsentligt utökad valfrihet för TV-tittarna samtidigt som den nordiska förståelsen kommer att kunna ökas. Det är djupt beklagligt att också möjligheter att få se de andra nordiska ländernas TV-program innebär alldeles för mycket av valfrihet för somliga; senast har nu LO avstyrkt förslaget om en sådan satellit. Men LO är tyvärr inte ensamt. Det finns gott om mörkmän i den svenska massmediadebatten. Det är att hoppas att regeringen inte tvekar utan här kommer att lägga fram ett förslag om en nordisk TV-satellit. Vad som annars kommer att ske är att monopol- och förbudsvirarna kommer att bli omsprungna

av den tekniska verkligheten.

Herr talman! Utvecklingen av nya media har naturligtvis inte bara positiva drag. Vilken utveckling har egentligen det? Det finns människor som nu klamrar sig fast vid ett föråldrat monopoltänkande. Med all säkerhet kommer dessa människor inte att lyckas. Erfarenheterna från de olika monopol som vi redan har på massmedieområdet, t. ex. radio/TV-monopolet, manar icke till efterföljd.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! I motsats till flera manliga kolleger i kammaren skall jag inte ödsla bort min tid på att klaga över att den är för kort. Jag har just noterat att de flesta kvinnliga talarna i debatten mer än herrarna begränsar sina inlägg. Vad det kan bero på vet jag inte. Vulgärpropagandan har ju lärt mig att det är kvinnorna som är för pratsamma. Kanske det ändå inte är så.

Jag skall i stället, herr talman, ta upp några frågor som är så viktiga att jag anser det nödvändigt att ideligen prata om dem. 1975 var ett för halva jordens befolkning historiskt år. FN hade proklamerat ett internationellt kvinnoår, och överallt i världen märktes ett intensivt intresse för jämställdhetsfrågorna.

Men 1975 var också upptakten till en tioårsperiod, den internationella kvinnodekaden. Alla var medvetna om att de frågor som debatterades bara kunde lösas på lång sikt och att debatten måste fortsätta och intensifieras under kommande år för att vi skulle kunna nå ens till närheten av de mål som uppställdes. Därför antogs på Mexikokonferensen en plan, som anger riktlinjer för åtgärder under tiden fram till 1985.

I Sverige fortsätter vi debatten och arbetar vidare med reformer för jämställdhet. Ibland lyckas vi bra, ibland inte så bra som vi vill, därför att det här arbetet är svårt och måste föras på alla fronter i samhällslivet: i utbildning och familjepolitik, i skattefrågor och samhällsplanering. De största insatserna har gjorts och måste göras för jämställdheten i arbetslivet. Enbart inom det området rör det sig om många frågor allt ifrån jämställdhetsbidragen till kvinnor i traditionellt manliga jobb och vice versa till jämställdhetsplaner i statliga verk och det förslag till lag mot könsdiskriminering som jämställdhetskommittén nu håller på att utarbeta. Det allra senaste som skett är att utbildningsstödet till företagen skall få användas även till könsrollskunskap.

Men samtidigt som vi här hemma försöker driva jämställdhetsfrågorna på alla plan och i alla sammanhang, får vi inte heller på detta område glömma bort vårt internationella ansvar. Sverige framstår som något av ett föregångsland i fråga om jämställdhetspolitik. I stort råder det en relativ politisk enighet om målen, även om vi har olika uppfattningar om medlen. Just därför är det så viktigt att vi under den internationella kvinnodekaden också genom vårt agerande i FN och genom SIDA gör allt som står i vår makt för att stödja kvinnorna i u-länderna. Det är nämligen u-landskvinnorna som har de sämsta villkoren av alla på hela jorden.

Afrika står i dag ständigt i debattens mittpunkt, skälen är många: Förtrycket av den svarta majoriteten i Sydafrika och Rhodesia, den terror som diktatorerna i Uganda och Etiopien bedriver, fattigdomen och svälten som finns även i många länder med mer eller mindre utvecklad demokrati. Men vårt engagemang i den debatten får inte medföra att vi avstår från att även syna andra områden, bl. a. kvinnornas villkor.

Bara en jord var mottot för miljövårdsåret för några år sedan. Det mottot var bra. Men på denna enda jord finns många världar och hundratals olika kulturer. Det är det som ger jorden dess charm, men det är också en del av förklaringen till dess grymhet.

Vi skall inte ge vårt u-landsbistånd i avsikt att samtidigt tvinga på u-länderna det västerländska kulturmönstret. Det är sannerligen inte alltid värt en kopiering. Vi skall respektera andra kulturers värde. Men alla kulturer har – liksom vår egen – avigsidor. En del måste vi acceptera, men andra får vi aldrig tolerera.

Vi vet nu från säkra källor att i ett 30-tal länder i Afrika och Mellersta Östern utsätts miljoner småflickor och tonårsflickor för en grym sexuell stympling. Under mystiska riter blir de omskurda. Många dör genom operationen, andra får infektioner med allvarliga komplikationer som följd. Alla blir mer eller mindre sexuellt deformerade. Det här har tydligen varit känt länge i internationella kretsar, men få har talat högt om det. I FN har ämnet varit mer eller mindre tabu, i Världshälsoorganisationen likaså. FN-diplomater har t. o. m. varnat för att en öppen debatt om problemen kan gör mer skada än nytta.

20 miljoner kvinnor utsätts för ren tortyr, men vi skulle tåga och inte göra allt vi kan för att hjälpa dem, därför att tortyren beror på en gammal kulturtradition! En sådan inställning är för mig obegriplig och oacceptabel! "Hur mycket man än respekterar andra länders egenart finns det ändå sådant man för deras egen skull måste protestera mot. Kvinnlig omskärelse är en sådan osed", skrev Kerstin Anér nyligen i en tidningsartikel. Hon har rätt, och Sverige har nu också i FN:s tredje kommission genom folkpartisten Linnea Hörlén protesterat mot dessa förhållanden.

Herr talman! Kungen av Swaziland har 45 fruar, men drottningen av Lesotho har bara en man. Jag nämner inte detta för att dra in monarkins vara eller inte vara i debatten och naturligtvis inte heller för att plädера för att rätten till månggifte skall ges också åt kvinnor. Jag nämner det för att påminna om att i många kulturer – även officiellt kristna sådana – förekommer månggifte, och det är kvinnorna som drabbas. Månggifte förekommer i alla samhällslager, hos fattiga och rika. Mannen som betraktar sig som huvudförsörjare, tar hand om hushållskassan, trots att var och en av hans många kvinnor oftast bidragit med en större arbetsinsats. Han lämnar pengar eller mat först till favorithustrun och sedan till de övriga, helt efter eget tycke. Det här skadar inte bara kvinnorna, det har också katastrofala följder för barnen. De minst favoriserade hustrurna får nästan inga medel att försörja sina barn för.

Självklart räcker det inte med protester mot sådant här i Sveriges riks-

dag eller i FN. Konkreta handlingar måste vara debattens mål, för de gör alltid större nytta.

Seder eller oseder av det slag jag just nämnt har kunnat fortleva därför att den allmänna kunskapsnivån hos människorna är låg. Fattigdom och hunger har också i allmänhet sin orsak i bristande kunskaper. Den svenska välfärden och vår internationellt sett hyggliga jämställdhet har säkert sin grund i att vi haft skolplikt i snart ett och ett halvt århundrade. Här har den gällt flickor och pojkar, och när kvinnorna lärde sig läsa började de också vakna till medvetande om sina självklara rättigheter som människor och kunde protestera mot orättvisorna.

I u-länderna har den utvecklingen just börjat. Det kommer att ta lång tid innan alla fått ens rudimentära läskunskaper. Och det innebär i sin tur en stor begränsning, det ger ingen valfrihet i upplysningen. Man får bara veta vad den som talar vill upplysa om. Därför är det nödvändigt att vi genom vår u-landspolitik gör allvarliga ansträngningar för att främja just den primära utbildningen. Vi gör det i många länder, och vi måste nog bevaka att skolutbildningen intensifieras i alla och att flickor och pojkar får samma skolning. Det får de inte i dag.

I sina petita under internationella kvinnoåret skrev SIDA att de svenska insatserna måste utformas så att de *inte motverkar* kvinnornas situation! Den plumpen i protokollet – från ett annars så ambitiöst verk – har numera försvunnit, men jag efterlyser den motsatta formuleringen, nämligen att vi skall göra särskilda insatser för att förbättra kvinnornas situation.

Svenskt bistånd skall utformas i enlighet med mottagarlandets önskemål. Men före alla projekt för vi en dialog med mottagarlandet, och då är det vår skyldighet att granska vad projekten betyder för kvinnorna. Vi måste göra mottagarländernas regeringar medvetna om att i Sverige menar vi allvar när vi talar om jämställdhet och att vi därför gärna stöder projekt som kan förbättra situationen för de sämst ställda. Det är kvinnorna.

Om vi framför sådana synpunkter, följer vi bara de rekommendationer som framgår av världsaktionsplanen från Mexico. Den har också de flesta u-länder anslutit sig till. Om vi framför de åsikterna, gör vi det därför att vi lever under den internationella kvinnodekaden.

ANITA GRADIN (s):

Herr talman! Under det år som den borgerliga regeringen suttit vid makten har den begått en rad misstag i den ekonomiska politiken. De misstagen har markant försämrat den ekonomiska situationen för löntagarna och de vanliga hushållen.

Visst vet vi alla att vi lever i en svår internationell ekonomisk kris med efterkrigstidens största arbetslöshet. Världsekonomin befinner sig i den djupaste krisen sedan 1930-talet, en kris som yttrar sig i osäkerhet och oförmåga till förnyelse inom industrin internationellt. Drivkrafterna för en kapitalistiskt ordnad produktion och investering har kraftigt för-

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

svagats. Vi upplever i hög grad en marknadskrafternas kris. Massarbetslösheten, särskilt bland ungdomar, håller på att permanentas i vår omvärld.

Inför 1976 års val slog vi socialdemokrater fast att det framför allt gällde ett val mellan solidaritet och egoism. Ställde vi upp för det solidariska samhället och på så sätt kanske kunde tänka oss att avstå litet av den privata konsumtionen för att stödja de äldre, de sjuka, de handikappade, barnfamiljerna och alla de tusentals människor i vårt land som skulle bli arbetslösa, om inte samhället i samverkan med löntagarna och företagen tryggade våra jobb? Detta var viktiga villkor för ett fortsatt reformarbete.

Ett år efter att de borgerliga övertagit regeringsmakten har många av våra värsta farhågor besannats. De privata profitintressena har stärkt sina positioner och fått ett avgörande inflytande, inte bara på näringspolitiken i vårt land, utan också över det ekonomiska handlandet. De redan ekonomiskt starka har fått ökat utrymme i samhället, och egoismens krafter har utan tvivel förstärkts i politiken.

Visst, herr talman, kan vi behöva dra åt svångremmen i svåra tider. Men för oss socialdemokrater har det alltid varit självklart att de som har det bäst ställt får bidra med litet mer, medan pensionärer, barnfamiljer och låginkomsttagare måste räddas undan försämringar.

Det är minsann ett högt pris barnfamiljerna får betala för de borgerligas oförmåga att driva en ekonomisk politik som gynnar de breda grupperna. Bara några exempel.

Att regeringen släppt kontrollen över prisutvecklingen är en stor brist. Den socialdemokratiska regeringen hade skapat ett effektivt system för att begränsa prisstegringar. Genom en aktiv prisövervakning kunde man hålla prisnivån och detaljhandelsmarginalerna under ständig uppsikt, och man var även beredd att genom olika kontrollåtgärder snabbt ingripa mot omotiverade ökningar.

På ett tidigt stadium markerade den borgerliga regeringen en annan inställning till prisövervakning och prisreglering. Man ger inte statens pris- och kartellnämnd det stöd som behövs för att den på ett effektivt sätt skall kunna fullgöra sina arbetsuppgifter. Prisinivån har som alla känner till rusat i väg, på t. ex. dagligvaror med över 15 % – en snabbare ökning än vad vi upplevt någon gång under de senaste 25 åren. Prisstoppet skall snart upphöra. Jag beklagar detta. Det hade behövt fortsätta. Jag beklagar också att regeringen inte vill satsa på en effektiv prisövervakning.

Herr talman! Grunden för det socialdemokratiska kvinnoförbundets familjepolitiska program är allas rätt till arbete. Vi har under några år upplevt en positiv utveckling för kvinnorna på arbetsmarknaden. Av de ungefär 4 miljoner människor som i dag finns på arbetsmarknaden är 1,8 miljoner kvinnor. I vissa områden, t. ex. i Storstockholm, närmar sig kvinnornas förvärvsfrekvens männens. Men i dagens ekonomiska svårigheter och med den hårdhänta omstöpningsen av näringslivet som vi nu upplever ser vi också hur denna situation drabbar dem hårdast

som har den svagaste förankringen i arbetena. Inom industrin är det oftast kvinnorna.

I Danmark och Västtyskland, där arbetslösheten under ett par år har varit många gånger högre än i Sverige, kan man avläsa kvinnornas sämre situation i arbetslöshetstal upp mot det dubbla jämfört med vad som gäller för männen. Är detta vad också vi har att vänta här hos oss? Ja, vi vet att deltidssarbetet har ökat betydligt. 45 % av alla kvinnor som arbetar har nu deltidssjobb. Antalet deltidssarbetande har under perioden 1970 fram till andra kvartalet 1977 ökat med 44 %, medan ökningen av antalet sysselsatta har stannat vid knappt 7 %.

Flickorna är också i flertal bland de arbetslösa ungdomarna, som totalt uppgår till 42 000. Av dem är 27 000, alltså 60 %, flickor. Denna utveckling tycker jag visar med vilken kraft vi måste driva jämställdhetsarbetet. De ekonomiska rapporter vi fått hittills tycks också säga att risken för ökad arbetslöshet är stor inför vintern. Skall vi låta kvinnorna drabbas speciellt hårt av detta?

Den familjepolitik som vi socialdemokrater vill ha bygger på en helhetssyn: arbete åt alla, jämställdhet mellan kvinnor och män, gemenskap mellan generationerna. När båda föräldrarna arbetar i en familj är det viktigt dels att de kan erhålla barnomsorg, dels att det kan ordnas ökad samvaro mellan föräldrar och barn. Inom det socialdemokratiska kvinnoförbundet är vi djupt oroade över den långsamma utbyggnaden av daghem och fritidshem. 100 000 daghemsplatser och 50 000 platser i fritidshem tycks inte kunna byggas till 1981, som överenskommet var. Här måste vi ta krafttag – kanske tillgripa lagstiftning – för att solidariskt ta ansvar för barnen medan föräldrarna arbetar.

Vi har också fått ett förslag om vidgad rätt till ledighet i samband med vård av barn. Förslaget innebär rätt till hel ledighet till dess barnet uppnår ett och ett halvt års ålder eller rätt till sex timmars arbetsdag viss tid eller rätt att ta ut ledighet periodvis. Förslaget liknar i mycket det som statssekreterare Fridh på sin tid lade fram. Men det gäller bara till hälften. Förslaget innebär nämligen endast rätt till ledighet men ingen rätt till ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Vi riskerar alltså att få ytterligare en pappersreform, som betyder ett slag i ansiktet på många grupper. Från socialdemokratisk sida håller vi fast vid vårt förslag om en utbyggnad av föräldraförsäkringen till tolv månader, där fem månader skall kunna tas ut vid behov fram till barnets första skolår. Och under hela tiden skall föräldrarna kompenseras för sitt inkomstbortfall. Dessutom skall ledigheten kvoterats mellan far och mor. Då skapas reella möjligheter till ökad samvaro mellan föräldrar och barn.

Bostadspolitiken har engagerat de socialdemokratiska kvinnorna under många år. Just nu är vi oroade över att regeringens politik skall betyda att vi åter får en bostadsbrist. Egentligen är en sådan redan här, eftersom två tredjedelar av landets kommuner redovisar brist på lägenheter. Orsaken är att bostadsbyggandet minskat, särskilt när det gäller flerfamiljshus. Under 1977 lär det byggas knappt 15 000 lägenheter. Detta drabbar

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

främst låginkomsttagare och ungdomar som inte har en chans att köpa ett eget hus. Situationen är allvarlig eftersom vi, jämfört med andra länder såväl i väst som i öst, har ett både modernt och välutrustat bostadsbestånd. Men fortfarande är 8 % av hushållen trångbodda enligt gällande bostadsnorm. Det handlar alltså om att varje år se till att få en nyproduktion och en betydligt bättre fördelning än i dag av flerfamiljshus och småhus. Samtidigt måste ett ökat ekonomiskt bostadsstöd omedelbart införas, främst med hänsyn till att så många löntagare fått sänkt ekonomisk standard och har rejäla hyreshöjningar att vänta. Dessutom behövs kraftfulla åtgärder för att vi skall få bättre hushållssammansättning i olika bostadsområden. Vi borde också kunna göra betydande insatser för att skapa en totalt sett bättre boendemiljö.

Herr talman! Sammanfattningsvis blir min slutsats att barnfamiljerna får betala ett högt pris för regeringens oförmåga att föra en ekonomisk politik som gynnar de breda löntagargrupperna. Det behövs alltså en kursändring, om situationen skall kunna förbättras.

BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Åren före valet 1976 var en genombrottstid för barn- och familjepolitiken och för jämställdhetsfrågorna. Vi kände att vi hade en bred folkmajoritet bakom oss, inte minst bland kvinnorna, de unga familjerna och löntagarorganisationerna, i vårt arbete på att bygga ut barnomsorgen, att förbättra boendemiljön, att bygga ut föräldraförsäkringen och ge föräldrar och barn mer tid för varandra, att ge kvinnorna utbildning, arbete och mer inflytande och att förstärka familjernas ekonomi.

På alla de här områdena hade vi noggrant utredda och klart formulerade förslag – där reformarbetet inte redan påbörjats. Den socialdemokratiska regeringen och dess jämställdhetsdelegation var aktiv och kraftfullt pådrivande i nära kontakt med människors vardag. Vi kände alla att *nu* var vi på väg att genomföra verkligt revolutionerande förbättringar av alla barns uppväxtvillkor, samtidigt som deras föräldrar skulle få det bättre och jämställdheten mellan män och kvinnor skulle öka.

Att vi kommit så långt berodde förstås främst på två ting. För det första: Vi hade klarat av de grundläggande frågorna om familjernas försörjning, bostad, hälsa och skola. Det gav oss möjlighet att gå vidare. För det andra: De krav vi förde fram, att alla vuxna måste vara med och dela ansvaret för alla barn och att nya insatser måste göras från samhällets sida i en tid med nya livsmönster, byggde på starkt upplevda sociala behov hos många människor.

Så fick vi en regering bildad av partier som företräder motståndet mot de här reformerna och samhällsförändringarna. Detta motstånd kände vi till, inte minst från vårt arbete ute i kommunerna och i arbetslivet, där reformerna skall förverkligas i praktiken. För det är ju om sådana frågor vi ute i kommunerna ständigt får slåss emot den borgerliga snålheten och oginheten. Och det är ju mot det gamla borgerliga samhällets

fördomar som vi arbetar när vi kräver likaberättigande för män och kvinnor i familj, samhälle och arbetsliv.

Det visade sig dess värre snart att våra värsta farhågor besannades. Regeringsskiftet fick ödesdigra konsekvenser för reformarbetet. Anita Gradin har nyss berört många av dessa frågor. Vi slogs emot denna utveckling i riksdagen i våras, liksom vi gör ute i kommunerna. Vi lade fram förslag om åtgärder på en lång rad områden för att försäkra oss om fortsatta reformer, men alla våra förslag nonchalerades eller avslogs. Det var illa nog. Men vi kommer naturligtvis att fortsätta att kämpa för daghem, föräldraförsäkring och boendemiljö.

Men nu tvingas vi därtill att återuppta kampen för sådana ting som vi trodde att vi hade tryggt åt barnfamiljerna en gång för alla: en säker försörjning, en hygglig levnadsstandard och en god bostad.

För vad är det egentligen som händer i det svenska samhället?

Jo, under detta år har det stora flertalet av vårt folk fått uppleva dramatiska försämringar av levnadsvillkoren. Regeringen har medvetet valt att låta barnfamiljer, pensionärer och låginkomsttagare – just de som borde vara de sista som drabbas av sänkt standard – bära de tyngsta bördorna i samhället. Det är dessa grupper som drabbas värst av höjd moms, devalvering och den galopperande inflationen. Allra värst drabbas barnfamiljerna med sin stora försörjningsbörda. De grupper i samhället, som bäst skulle behöva en förbättring av levnadsvillkoren, är de som drabbas när utbyggnaden av t. ex. barnomsorgen och äldreomsorgen inte blir av. Och det är samma grupper vilkas trygghet hotas i grunden när arbetslösheten och krisen i näringslivet når proportioner som vi inte upplevt på generationer.

Det står nu klart, herr talman, att vanliga barnfamiljer får sin standard sänkt med flera tusen kronor under detta år. För dem framstår naturligtvis regeringens hittills enda insats – höjningen av barnbidraget med 300 kr. per budgetår, dvs. med 150 kr. under 1977 – som ett rent hån.

Till allt detta måste man lägga utvecklingen på bostadsmarknaden. Samtliga boende drabbas i år av rekordhöga höjningar av bostadskostnaderna på grund av inflationen, oljeprisutvecklingen och den av regeringen okontrollerade byggkostnadsutvecklingen. Främst drabbas de som bor med hyres- och bostadsrätt – inflationen ökar ju orättvisorna mellan olika besittningsformer. Det är inget nytt att bostadskostnaderna stiger. Men i år stiger de mer än någonsin, och i år skall de höjda hyrorna betalas av familjer som i stället för en reallönförbättring fått en kraftigt sänkt standard. Det klarar de inte.

Till detta kommer att inflationen också knuffar ut många barnfamiljer ur bostadsbidragssystemet. Det ligger i och för sig i detta systems natur att en del familjer, vilkas inkomster stiger kraftigt t. ex. därför att en tidigare hemarbetande make går ut i förvärvslivet, också kan förlora sitt bostadsbidrag. Men i årets petita slår bostadsstyrelsen larm om att ett mycket stort antal hushåll som fått en formell höjning av inkomsten, en höjning som på grund av inflationen inte motsvarar någon höjd lev-

nadsstandard, har förlorat sina bostadsbidrag. Det är framför allt hushåll med två makar som råkar ut för det här, och därför har deras andel av dem som får bostadsbidrag minskat kraftigt. Gruppen är så stor att bostadsstyrelsen räknar med att 140 milj. kr. som avsatts för bostadsbidrag åt barnfamiljer inte kommer att användas. Det är verkligen obegripligt att regeringen inte ens har gjort någonting för att rätta till detta missförhållande.

Vi har i dag många svåra problem på bostadssektorn. Insatserna för bättre boendemiljö och en socialt medveten planering förfuskas av de båda inbördes trötande bostadsministrarna. Segregationen ökar. På många orter har vi nu en bostadsbrist som framför allt drabbar ungdomen hårt och som kan förvärras snabbt om inte regeringen omedelbart överger sin passiva väntan på marknadskrafternas insatser och i stället själv gör en insats. Till allt detta kommer nu att vi står inför en uppenbar risk att många hushåll, framför allt barnfamiljer, för första gången under efterkrigstiden tvingas sänka sin bostadsstandard och flytta till en sämre bostad än de har nu. Det skulle vara ett verkligt stort nederlag för vår sociala bostadspolitik. Men den starkaste kraften i regeringen kan glädjas över att betalningsförmågan – och inte behoven – i sant moderat anda nu skall få avgöra människors bostadsstandard.

De skatteomläggningar som under de gångna åren genomförts av den socialdemokratiska regeringen i samförstånd med löntagarorganisationerna har som ett viktigt mål haft att bidra till en rättvis fördelning av skattebördan. Tillsammans med socialpolitiken och den solidariska lönepolitiken har vi genom skattepolitiken velat bidra till att minska skillnaderna i levnadsstandard. Ett annat mål har varit att öka jämställdheten mellan könen. Kvinnorna, som har låga löner och ett ofta påtvingat deltidarbete, har medvetet gynnats.

Nästan det första regeringen gjorde var att bryta mot de här principerna. Nu fortsätter man – med skatteomläggningen för 1978 och med hotet om en kommande indexreglering – sin politik för en omfördelning till förmån för de redan besuttna. Regeringens skattepolitik leder också, utöver alla andra orättvisor, till den effekten att ojämlikheten mellan könen ökar.

Jämställdhetsministern Per Ahlmark har tagit för vana att beskriva regeringens linje så att skatten sänks för heltidsarbetande med normalinkomster. Vad han då, säkert avsiktligt, låter bli att tala om är att bland dem som inte har heltidsarbete och bland dem som trots heltidsjobb inte når upp till normalinkomsten, finns framför allt kvinnor. De många kvinnor som av nödtvång eller för att hinna med barnen arbetar deltid och de många kvinnor som har dåliga löner, de har sett skillnaderna i behållen nettolön öka i förhållande till framför allt männen.

Av den senast tillgängliga statistiken, som avser 1975, framgår de könsbundna inkomstskillnader som vi fortfarande har mycket tydligt. År 1975 tjänade 6 % av de förvärvsarbetande kvinnorna mer än 50 000 kr. medan hela 67 % av dem tjänade högst 30 000 kr. Bland männen var inkomstför-

delningen rakt motsatt. Om man räknar med en löneförhöjning på 30 % från 1975 – och det är bra tilltaget – ligger fortfarande så gott som alla kvinnor under gränsen för de stora skattelättnaderna.

Och det är inte bara deltidarbete som ligger bakom kvinnornas låga inkomster. Bostadsstyrelsens petita innehåller också den chockerande uppgiften att den taxerade medelinkomsten för ensamförsörjare, de flesta kvinnor, var 27 000 kr. för 1975 medan den sammanräknade medelinkomsten för makar med barn var 73 000 kr. samma år, trots att det i den gruppen finns många tvåföräldersfamiljer med bara en inkomsttagare.

Om man räknar med att en ensamförsörjare som 1975 hade en inkomst på 27 000 kr. i dag har en inkomst på 35 000 kr., så får hon en skattelättnad på 360 kr. Den skall man då jämföra med de skattelättnader på mellan 2 015 kr. och 2 600 kr. som de får som tjänar 65 000 kr. och mer. Om man till detta lägger effekten av en beräknad genomsnittlig kommunalskattehöjning på 1:65 kommer man fram till att den som har 35 000 kr. i taxerad inkomst – ofta en kvinna, kanske med ensamt försörjaransvar – får en skatteökning på 143:25 kr. medan den som tjänar 75 000 kr. får en skattesänkning på 1 151:75 kr., 85 000-kronorsinkomsttagaren en skattesänkning på 1 328:25 kr. och 100 000-kronorsinkomsttagaren en skattesänkning på 1 024:25 kr. Två högavlönade makar utan barn kan få en skattesänkning på tillsammans nästan 2 700 kr. medan en lågavlönad ensamförsörjare får höjd skatt. De som har en överstandard att trappa ner för att hjälpa till att klara Sverige ur krisen får lägre skatt, men de som inte har några marginaler får högre skatt.

Detta, herr talman, är det nya, orättfärdiga Sverige som nu växer fram.

Och det blir ju inte mycket bättre av att man försvarar varför de deltidarbetande kvinnorna skall missgynnas, särskilt inte som det nödvärnena deltidarbetet just nu ökar på grund av arbetslösheten. Det förekommer i allt större utsträckning att deltidarbetande får sitt timantal sänkt. Det sker i stor omfattning inom handels- och serviceyrkena, beroende på att människors köpkraft minskar och att arbetsgivarna vill kompensera sig för den minskade omsättningen genom att minska sina anställdas inkomster.

Hur man än försöker bedöma regeringens politik finns det bara en slutsats att dra. I Thorbjörn Fälldins Sverige driver regeringen tillsammans med SAF och storföretagen en hård och kallsinnig och cynisk klasspolitik riktad mot barnfamiljerna, de gamla, de många människorna med små och medelstora inkomster.

Vi tror att många som röstade på centern som ett till synes ofarligt, folkligt alternativ till socialdemokratien nu med verklig förskräckelse ser vilka krafter de varit med om att frambesvärja.

Och nu beklagar sig de borgerliga partiledarna och statsråden dagligen över att vi hårt angriper regeringen för en sådan här politik. Men regeringen har ju själv med berätt mod och i strid med våra upprepade varningar försatt svenska folket i den här situationen. Regeringen har

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

medvetet valt att låta de sämst ställda i samhället – småfolket, som Thorbjörn Fälldin säger sig värna om – drabbas värst. Regeringen har dessutom utmanat dessa grupper, som nu tvingas sänka sin levnadsstandard, genom att slänga ut miljarder på skattesänkningar åt dem som redan har det bra och på taktiskt spel om energipolitiken. Häromdagen kunde vi i DN läsa att bara ett års fördröjning av kärnkraftsprogrammet kostar 4,6 miljarder i ökad oljeimport, förutom den kapitalförstöring på många miljarder som vi får om vi inte bygger färdigt och utnyttjar redan beslutade anläggningar.

Vi kan, herr talman, aldrig acceptera en sådan politik, och därför tänker vi fortsätta att bekämpa den. I sådana tider som vi nu upplever – när det självfallet krävs uppoffringar av alla medborgare – är det särskilt viktigt att solidariteten i samhället hålls levande och bördorna fördelas rättvist. Det är och förblir omöjligt att kräva uppoffringar av människor som inte tycker att de lever i ett rättfärdigt samhälle.

Vi har lagt fram förslag om en ansvarsfull och mer rättfärdig politik. Alla våra förslag har blankt avvisats av dem som i dag har makten. Men det kommer inte att hindra oss från att fortsätta att föra fram konstruktiva förslag. Vi tänker envist fortsätta att föra fram vår politik och att slåss för barnens och barnfamiljernas behov. Och vi längtar efter den dag då vi kan återuppta det spännande och stimulerande reformarbete som nu tillfälligt har avbrutits.

KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Jag tänkte något komma in på den bostadspolitiska debatten. Men innan jag gör det skulle jag vilja kommentera det anförande som nyss hölls av Birgitta Dahl.

Hon ville framställa den nuvarande regeringens och riksdagsmajoritetens agerande ungefär som om vi var en samling människor som rent fysiskt njöt av att göra det besvärligt för människor. Jag är övertygad om att Birgitta Dahl inte kommer att få någon att tro på det. En annan sak är att Birgitta Dahl och flera till på den socialdemokratiska sidan, precis som ishockeyspelare och liknande, behöver en del s. k. pep talk för att driva upp adrenalinet så att de kan bli riktigt arga för att de inte längre har regeringsmakten.

Så kommer jag till bostadsfrågorna. 1950- och 1960-talens bostadsdebatt koncentrerades i stor utsträckning på omfattningen av bostadsbyggandet i landet. I mitten på 1960-talet kom programmet att på tio år bygga en miljon lägenheter – ett program som visserligen siktade av men som ändå var genomfört 1974-1975. Programmet motiverades av den stora efterfrågan på bostäder, speciellt i storstadsområdena. Att efterfrågan fanns just där berodde på att melodin i samhällsplaneringen och samhällsutvecklingen då var stark koncentration till storstäderna – en melodi som vi från centerpartiets sida hela tiden bekämpade.

Efter det att miljonprogrammet färdigställdes har bostadsbyggandet minskat varje år, delvis naturligtvis beroende på att vi nu har en annan be-

folkningsutveckling än man trodde det skulle bli, men också beroende på att det i vissa områden blev överskott på tomma lägenheter – ett överskott som naturligtvis var ekonomiskt besvärande för kommuner och för fastighetsägare, och där samhället har måst ingripa med lån för att undvika att bostadsföretag skulle gå i konkurs.

I dag skall vi när det gäller omfattningen inte i första hand diskutera vilken kreditram och därmed hur stort antal lägenheter som riksdagen och regeringen kan besluta om – vi har ju i enighet tagit de besluten. Vi har under ett antal år kunnat konstatera att efterfrågan från kommuner och bostadsföretag inte når upp till den ram som riksdagen har sett det som angeläget att nå. Man räknar med att färdigställandet i år inte heller kommer att nå upp till ramen utan stannar under 60 000 lägenheter.

Bostadsbyggandet är en långsiktig verksamhet som man inte vänder på så lätt. Därför är det från alla synpunkter angeläget att vidta sådana åtgärder att inte bostadsbyggandets omfattning fortsätter att sjunka, utan att man på nytt får den att öka och komma upp i närheten av den ram som riksdagen har ansett det värdefullt och riktigt att nå.

Självfallet är en av de besvärande faktorerna i det här sammanhanget att byggnadskostnaderna stigit starkt, av många olika orsaker. Men när Birgitta Dahl säger att regeringen passivt bara väntar på att marknadskrafternas fria spel skall lösa allt detta, är också det en felaktig beskrivning av verkligheten. För att få en bättre överensstämmelse mellan kostnaderna i bostadsbyggandet och lånemöjligheterna – eftersom den statliga belåningen har så stor betydelse för de verkliga boendekostnaderna – har regeringen under ett år höjt schablonbeloppen tre gånger. Det visar ju att man aktivt följer de här frågorna och är angelägen om att se till att de instrument som har använts under ett antal år kommer att användas igen så snabbt som möjligt. Här får vi alltid räkna med en viss fördröjd effekt av de beslut som fattas. Förhoppningsvis skall den förbättrade överensstämmelsen mellan byggnadskostnader och belåningsmöjligheter nu kunna medföra en ny uppgång i igångsättandet av nya bostadsbyggen.

Jag vill med några ord beröra kommunernas roll i detta sammanhang. De har ju en mycket viktig uppgift för att bostadsbyggandet skall kunna hållas uppe, och det har de av skilda anledningar – dels genom att det är kommunerna som är ansvariga för att det finns en planberedskap, så att byggnadslov kan beviljas för dem som söker och vill starta bostadsbyggen, dels därför att man som ägare av de allmännyttiga bostadsföretagen har en viktig roll i bostadsförsörjningen.

När civilutskottet i olika sammanhang har tagit del av det arbete som kommunerna gör har vi fått en känsla av att planberedskapen något har sviktat, och det är väl en bedömning som länsbostadsnämnder också gör allt som oftast. Det finns en förklaring till det: kommunerna har varit starkt upptagna med det viktiga jobbet att göra den översiktliga planeringen FRP – det fysiska riksplanearbetet – och det kanske har ansträngt resurserna på ett sådant sätt att detaljplaneberedskapen har sviktat. Då är det angeläget att i det fortsatta arbetet se till, i avsnittet

fysisk riksplanering, att i första hand precisera vad som är riksintresse, så att vi kan få den effekten av det översiktliga arbetet att det blir möjligt att snabbare komma fram med detaljplaneärendena, och på det sättet nå upp till en god planberedskap, så att brist på tomtmark inte blir någon flaskhals för ökat bostadsbyggande. Det kan ändå konstateras att vi här i kammaren är överens om att vi inte vill få den situationen att bostadsbyggandet minskar så att det uppstår en allmän bostadsbrist igen.

Kreditförsörjningen är också mycket betydelsefull för detta. Man kan väl allmänt konstatera att den, som allting annat, då och då utsätts för påfrestningar och inte fungerar som efterfrågan kräver att den skall fungera. Regeringen följer mycket aktivt och noggrant utvecklingen på detta område och ser till att de överenskommelser om kreditförsörjning mellan regering och banker som har tillämpats sedan många år tillbaka också fungerar i verkligheten.

Birgitta Dahl sade i inledningen att det nu har uppstått en sådan situation att socialdemokraterna måste kämpa för en god boendemiljö. Jag funderade på vad hon egentligen avsåg med det. Det finns visserligen sedan några år tillbaka lån för miljöförbättrande åtgärder, alltså åtgärder för att rätta till brister i planering och i bostadsområdenas miljö. Det är nya bostadsområden som har tillkommit under socialdemokraternas tid i regeringen. Civilutskottet har tittat på en del sådana projekt, och det allmänna konstaterandet är att de åtgärder som har vidtagits för de pengar som ställts till förfogande, är sådana som egentligen borde ha varit med redan från början, om man skall kunna göra anspråk på att ha gjort en god planering.

Därför är det ingen som tror på Birgitta Dahl när hon säger att socialdemokraterna skulle behöva kämpa för en god boendemiljö. Tvärtom har det väl under de gångna åren varit de andra partierna – inte minst mitt eget parti – som speciellt har tryckt på nödvändigheten av att också se på miljöproblemen i planeringen. I dag är det ett allmänt accepterat krav att man, när man planerar för bostadsområdena, speciellt skall se på den fysiska miljöns betydelse och se till att områdena får en sådan utrustning att den sociala funktionen verkligen blir bra. Jag tror också att den medvetna opinion i miljö- och boendefrågor som har kommit fram under senare år kan leda till att vi får bostadsområden som bättre överensstämmer med önskemålen.

Jag vill sedan säga några ord om energifrågorna. Förbrukningen av energi i bostads- och lokaluppvärmning är en stor del av vår totala energikonsumtion. Därför är det oerhört viktigt att vi sparar på det området. Den handlingsförlamade regeringen, som Birgitta Dahl talade om, har hunnit med att redan under föregående riksmöte lägga fram förslag om förbättrade regler för energisparåtgärder, och den ställer större anslag till förfogande för den verksamheten än vad tidigare regering har gjort. Vi kan också i dag konstatera att det finns ett mycket stort intresse från fastighetsägarnas sida för att utnyttja energisparlånen.

För att detta skall kunna fungera bra ställs naturligtvis vissa krav.

På den kommunala förvaltningen ställs kravet att man på förmedlingsorganssidan har sådana resurser att ansökningar i mängder inte blir ligande hos de kommunala myndigheterna, innan ärendena kan gå vidare till länsbostadsnämnden för beslut. Det krävs naturligtvis också tillgång till tekniska konsulter, så att man kan få ett riktigt förslag, och det är givetvis nödvändigt med yrkeskunnig arbetskraft – byggnadsarbetare, elektriker, VVS-arbetare m. fl. Den här verksamheten kan i fortsättningen komma att vara en mycket värdefull del av sysselsättningen för just byggnadsarbetarkåren. Under riksmötet kommer regeringen att framlägga ytterligare förslag, grundade bl. a. på statens planverks utredning om möjligheterna att spara i bostads- och lokalbeståndet.

När det gäller inflytandet över sin egen situation försiggår ju i dag en stor debatt på alla samhällsområden, och självfallet bör detta också gälla bostadsområdet. Tidigare har det genomförts vissa lagändringar, som gett hyresgästerna större möjligheter till inflytande över bostaden. Det är väl inget märkvärdigt att, som boendeutredningarna gör, konstatera att man har den största möjligheten till inflytande, om man äger fastigheten själv, t. ex. om man har en villa, eller om man har bostadsrätt. Mitt parti, liksom hela regeringen, är givetvis mycket positivt inställt till ägandet av en egen fastighet liksom till bostadsrättsägandet. I regeringsdeklarationen står det också att man skall försöka vidta åtgärder för att främja bostadsägandet.

Sammanfattningsvis skulle jag beträffande bostadspolitiken vilja säga att de krav vi måste ställa på den är att man på den kommunala nivån får en planering som skapar god miljö och att planeringen av bostadsområdena främjar en allsidig lägenhetssammansättning, så att den segregation kan motverkas som vi brukar kalla för ålderssegregation. Vidare är det värdefullt med en successiv utbyggnad, för att man skall kunna få en riktig befolkningssammansättning i bostadsområdena. Saneringsverksamheten, som det är angeläget att utöka, bör inriktas så, att vi får levande samhällskärnor. Man bör inte bara riva ned centrum och skicka ut folk till ytterområdena. Vi bör även planera på ett sådant sätt att det blir möjligt att bygga ut i de mindre samhällena och i glesbygden.

Får jag avslutningsvis göra ännu en kommentar till Birgitta Dahls anförande. Hon beskrev problemet med skattehöjningar, främst att man kommer att få en genomsnittlig kommunal skattehöjning på, om jag minns rätt, 1:80 eller 1:90 per skattekrona. Ja, Birgitta Dahl, varför höjer kommuner och landsting utdebiteringen? Det är ju därför att man vill genomföra det program för barnomsorg och äldreomsorg som vi har varit eniga om här i riksdagen. Den inledande beskrivningen i Birgitta Dahls anförande, som gick ut på att man nu inte var beredd att genomföra utbyggnaden av äldreomsorgen och barnomsorgen motbevisas effektivt av det faktum att kommuner och landsting i dagarna är beredda att besluta om de utdebiteringsökningar som är nödvändiga för att man skall kunna genomföra de program som påbörjats.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

BIRGITTA DAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Mina centerpartistiska kolleger i civilutskottet, som jag till vardags har ett mycket fint samarbete med, brukar när de riktar sig till mig inleda med standardrepliken att jag är alldeles för upprörd i mina inlägg. Låt mig säga att de förhållanden som jag uppehöll mig vid, de ökande skillnaderna i samhället och de problem som människor nu har, är av den arten att man blir upprörd, och det tycker jag inte är något fel.

Jag övergår så till några av de punkter som Kjell Mattsson tog upp. Jag utgick för det första inte från en kommunalskattehöjning på 1:90 utan en på 1:65. Jag kritiserade inte heller kommunerna för att de tar på sig ökade uppgifter utan regeringen för en orättfärdig skattepolitik, och talade om vad den leder till.

Vidare räknade Kjell Mattsson upp de åtgärder som regeringen har vidtagit för att komma till rätta med bostadskostnaderna, och det är inget fel på den uppräknningen. Felet är att åtgärderna är helt otillräckliga. Det är inte ens åtgärder av det slag som civilutskottet enhälligt krävde av regeringen i våras, än mindre de konstruktiva åtgärder som socialdemokratin begärde i våras och nu i höst upprepar för att få bukt med de svåra problem som de stigande bostadskostnaderna förorsakar.

Varför sade jag för det andra att vi nu måste kämpa för en god boendemiljö? Det vet Kjell Mattsson mycket väl. Vi hade tagit upp arbetet på att förbättra boendemiljöerna. En av den socialdemokratiska regeringen tillsatt utredning, där Kjell Mattsson och jag deltog, hade lagt fram förslag om åtgärder för en bättre boendemiljö, vilka skulle presenteras riksdagen i form av en proposition. Den nuvarande regeringen har stoppat dessa förslag i byrålådan, och de två bostadsministrarna grälar med varandra offentligt om vad som egentligen skall hända med boendemiljöfrågorna.

När vi i våras i stället lade fram förslaget för riksdagen med färdig lagtext avstyrktes det utan motivering av civilutskottet. Det är klart att vi då säger att vi måste kämpa för en god boendemiljö och att reformarbetet på det området har blivit avbrutet.

När det till slut gäller energisparandet finns det samma anledning att rikta kritik mot regeringen. Kjell Mattssons beskrivning av vad som har gjorts är också på den punkten korrekt, men också här borde mycket mer ha gjorts. Den energisparproposition som var en huvudpunkt i centerns valrörelse har ännu inte lagts fram. Vi får hoppas att man nu i höst kommer att kunna hålla de många gånger tidigare givna löftena om en sådan proposition. Vi väntar på den.

KJELL MATTSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag har ingenting alls emot att Birgitta Dahl är upprörd. Det som jag vänder mig emot är att upprördheten gör att hon lämnar en felaktig beskrivning av verkligheten. Annars är det ju bra att folk är upprörda och har engagemang i olika frågor.

Jag skall bara kommentera två saker till. Vad gäller energisparandet skulle mycket mer ha kunnat göras, sade Birgitta Dahl. Ja, det är riktigt att mer kan göras och mer kommer att göras, eftersom regeringen, som jag nämnt, arbetar på en proposition som bygger på den omfattande genomgång som statens planverk utfört. Det är mycket bra att man på kort tid fått fram förändrade och förbättrade regler. Jag nämnde – och det kommer snart också att stå klart – hur pass stort intresset hos dem som skall genomföra åtgärderna är. Utskottsmajoriteten har ju sagt att man, om de pengar som anvisas i det sammanhanget inte räcker till, också är beredd att bevilja ytterligare medel på tilläggsbudget.

Det blir orättvisa effekter av landstings- och kommunalskatt, säger Birgitta Dahl. Men det kan man ju knappast skylla den nya regeringen för. Man vidtog ju tvärtom snabbt förändringar i ledningen för de kommunala skatteutredningar som pågick.

Den kommunalekonomiska utredningen är snart färdig med sitt förslag, som innebär en verklig genomgång i syfte att få fram regler för den kommunala skatteutjämningen. En förutsättning för att kommuner med svagt skatteunderlag skall kunna ge bättre service är ju att de får större andel av det totala skatteuttaget.

Intresset för att lösa de här frågorna var inte överdrivet hos socialdemokraterna.

BIRGITTA DAHL (s) kort genmäle:

Herr talman! Kjell Mattsson skall inte försöka springa ifrån diskussionen om den orättfärdiga konstruktionen av regeringens nu framlagda skatteförslag genom att ta upp en annan diskussion, den om kommunalskatten.

Även om vi – vilket är mycket viktigt – lyckas komma fram till lösningar när det gäller kommunalskatten, som innebär en jämnare fördelning av bördor som nu på många håll är ojämna, så hjälper det ju inte dem som drabbas av regeringens skatteomläggning *nu* och av den ekonomiska politik som regeringen för *nu*.

Det var den diskussionen som jag ville föra och visa på vilka effekter det får när man till skatteomläggningen också lägger utvecklingen av kommunalskatten.

Som Kjell Mattsson vet innehöll den proposition om energisparåtgärder som riksdagen fick i våras ett mindre ekonomiskt påslag än det som centern hade begärt i en partimotion förra året – påslaget motsvarade i själva verket inte ens kostnadsökningen.

Dessutom avstyrkte ni under våren vårt förslag om en försöksverksamhet med energisparande i Norrbotten, som kunde ha gett både värdefulla erfarenheter, bl. a. när riksdagen skall ta ställning till den så länge utlovade energisparpropositionen, och hjälp till att klara sysselsättningsproblemen, som ju är oerhört stora i Norrbotten. Det var ett konkret förslag, som ni av någon för oss obegriplig anledning inte ville medverka till att det kunde genomföras.

Men kanske ni nu skulle kunna ändra uppfattning.

KJELL MATTSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att det skulle vara ganska svårt att av ett experimentprogram i Norrbotten, startat någon gång på våren 1977, få erfarenheter som skulle ligga till grund för en proposition som man lämnar på hösten 1977. Den kombinationen skall vi nog inte räkna för mycket med.

Det förslag till en "orättfärdig" omläggning av skatten som nu är framlagt har ungefär samma konstruktion som den föregående skatteomläggningen, den som signerades av en socialdemokratisk regering. Det var bara beloppet som förändrades något efter regeringsskiftet.

Motivet för omläggningen är ju att försöka komma fram till ett förslag som underlättar en löneuppgörelse, om möjligt för de två närmaste åren. Det betyder ju inte att detta är det enda ställningstagande som regering och riksdag kommer att få göra på skattefrågornas område, utan vi skall ha klart för oss att det här är en omläggning som görs just därför att man inte har löst frågan om den totala framtida utformningen av skattesystem och skatteskalor men ändå vill medverka till att underlätta en uppgörelse mellan arbetsmarknadens parter om de närmaste årens löner.

Talmannen anmälde att Birgitta Dahl anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

INGA LANTZ (vpk):

Herr talman! För en tid sedan gick jag ut i mitt bostadsområde och frågade människorna där vilka problem de tyckte var de största just nu. Svaren som jag fick var ganska entydiga: arbetslösheten, prisstegringarna och hyresstegringarna. De flesta tyckte också att problemen blivit större sedan den borgerliga regeringen kom till makten, även om förhållandena varit dåliga redan under den socialdemokratiska regeringens tid.

Det är kris på den svenska bostadsmarknaden i dag, och det behövs både bostads- och socialpolitiska åtgärder för att lösa den krisen. Hyrorna ligger skyhögt, bostadsbrist står för dörren och spekulationen och svartbörshandeln tillåts att härja fritt.

1. Hyran ökar ständigt, och höjningarna drabbar som alltid värst de människor som har det svårast. Redan nu betalar många familjer en månadshyra på 1 000 kr. De aviserade hyreshöjningarna i år ligger på mellan 20 och 30 kr. per kvadratmeter och år. Det gör mellan 100 och 200 kr. till i månaden. Årets höjning verkar bli rekordhög.

Vart tog den sociala bostadspolitiken vägen? Det är en skrämmande utveckling, som regeringen tycker är riktig. Om regeringen inte tyckte att den utvecklingen var riktig, skulle åtgärder ha vidtagits för att förhindra den spiralformiga hyresutvecklingen. Senast den 13 oktober var statsrådet Friggebo till synes obekymrad om hyreskostnaderna. Hon sade i ett svar till Tore Claeson att de inte avvikit från andra prisstegringar och att ökningen av kallhyrorna har varit mindre än ökningen av kon-

summentprisindex under senare år. Men det som är intressant, herr talman, är ju att bruttohyrorna har ökat mycket mer än konsumentprisindex. Regeringen – det kan vi konstatera – är alltså inte nämnvärt bekymrad över de skyhøga hyror som många människor har svåra bekymmer med att klara.

2. Nästan alla kommuner har bostadsbrist. I Stockholm köar 120 000 människor, i Göteborg 90 000 och i Malmö 92 000 människor. Och samtidigt som vi har bostadsbrist sjunker bostadsproduktionen.

3. Bostadsmarknaden är en spekulationsmarknad. Det sker en helt öppen svartabörshandel med lägenheter, både med bostadsrättslägenheter och med hyreslägenheter. För en bostadsrättslägenhet i Stockholms innerstad får man i dag betala i runt tal 200 000 kr. I ytterområdena ligger insatserna på mellan 30 000 och 50 000 kr. för en normaltrea. För en hyreslägenhet i innerstaden får man betala runt 50 000 kr. i svarta pengar. "Lägenhet säljs till högstbjudande" är en vanlig annonstext i tidningarnas bostadsannonsspalter. Det är en skrämmande utveckling, och den får, precis som hyresutvecklingen, pågå helt öppet, och den är dessutom godkänd och sanktionerad av regeringen. För att stoppa hyreshöjningarna krävs det helt andra finansieringsformer med bl. a. en låg bostadsränta. Bara genom att sänka räntan med 1 % kan man göra hyressänkningar med 10–15 %. Hyresgästföreningen kräver att räntan sänks med en procentenhet från januari 1978. Jag skulle vilja uppmana regeringen att lägga in det kravet i budgeten. Det är ett välkänt vpk-krav som skulle få effekt för att sänka hyran.

Men för att omedelbart stoppa de oanständiga hyreshöjningarna föreslår vpk ett hyresstopp på minst tolv månader. Bostadsbyggandet måste öka om en allvarlig bostadsbrist skall kunna hejdas. Regeringens åtgärder i denna del är otillräckliga.

Andra omedelbara krav som måste uppfyllas är först och främst prisstopp och prissäskningar på byggnadsmaterial, sänkning av den garanterade räntan för allmännyttiga bostadsföretag, ränte- och amorteringsfria lån till allmännyttan och förbättrade bostadsbidrag.

För att få slut på spekulationen krävs skärpt kontroll över överlåtelser och en obligatorisk bostadsförmedling, genom vilken alla byten skall ske.

De förslag som regeringen hittills ställt när det gäller bostadsspekulationen har gått i en helt annan riktning – att ge de privata vinstintressena på bostadsmarknaden ökat spelrum. Regeringen har sagt att möjligheterna att göra om hyreslägenheter till bostadsrätter måste öka. Det är ännu ett steg mot att se bostaden som en handelsvara vilken som helst.

Varför är det nödvändigt att äga sin lägenhet? Det skulle jag vilja fråga representanter för regeringen. De finns inte här, och jag kan ställa frågan till Kjell Mattsson, som också var inne på den här tankegången. Regeringens förslag är ännu ett steg bort från den sociala bostadspolitikens mål att göra bostaden till en social rättighet, eftersom de allra flesta

människor inte har råd att betala de insatser som fordras för att köpa en bostadsrätt.

Regeringens politik gynnar bara dem som vill spekulera i bostäder och dem som har råd att köpa bostadsrätter. Regeringens politik gör att vi får en ännu mer segregerad bostadsmarknad. Det vore en helt annan sak om regeringen föreslog att man skulle ta till vara bostadsrättsföreningarnas förvaltningsprinciper, som ger hyresgästerna inflytande över bostaden, utan att för den skull blanda in pengar och därmed ägande av bostaden.

Samtidigt som bristen på lägenheter är stor, samtidigt som allt fler kvinnor går ut i förvärvslivet och därför behöver en bättre boendeservice och samtidigt som man allt oftare talar om resursslöseri och ekonomisk markplanering, så ökar den typ av boende som ur samhällelig synpunkt är den dyraste och mest resurskrävande av alla bostadsformer, nämligen småhusproduktionen. Över 70 % av nyproduktionen sker i form av småhus.

Vpk har krävt att de ekonomiska och sociala effekterna av småhusbyggandet skall utredas. Småhuset kräver mer energi än en lägenhet – drygt 50 % mer än en genomsnittlig flerfamiljshuslägenhet. Trafikanläggningarna tar mer än dubbelt så stor yta som i ett flerfamiljshusområde. Småhusboendet förutsätter bilinnehav, och ofta ett dubbelt bilinnehav, alltså ytterligare energislöseri. En bilist förbrukar 3,5 gånger mer energi än en kollektivtrafikant. Småhuset kräver 3–5 gånger så mycket mark som flerfamiljshuslägenheten med samma utrymmesstandard.

Spekulationen i småhus är omfattande. Det har nyligen gjorts en studie i Kristianstad som klart visar att den automatiska värdestegringen på småhus ligger före den allmänna prisnivåns ökning. Ibland är ökningen upp till 20 % på ett år. Segregeringen i småhusområdena är också markant. Det är det s. k. mellanskiktet av befolkningen som till allra största delen befolkar de nya småhusområdena. Inslaget av arbetarfamiljer i småhusområdena är mycket lågt. Arbetarfamiljerna bor i stället i hyreslägenheter, där de betalar en oanständigt hög hyra för en lägenhet i en ofta oanständigt dålig miljö och samtidigt via sin skattsedel subventionerar människor som har råd att köpa småhus. Detta är ett orimligt förhållande.

Det rimliga vore i stället, dels med tanke på resursslöseriet, dels med tanke på jämställdheten både mellan olika socialgrupper och mellan man och kvinna, att i större utsträckning satsa på en helt annan boendeform som bygger på service och gemenskap. Jag tänker på kollektivhuset och andra former av serviceboende. Frågan om kollektivhus är en jämställdhetsfråga, och det parti som yvigt brukar orda om jämställdhet mellan man och kvinna borde stödja vpk:s krav på ett utökat kollektivhusbyggande. Det är väldigt tyst i folkpartiet i den här frågan.

Men alla kan inte bo i kollektivhus. Vi har ett bostadsbestånd i dag som till stor del kommer att bestå långt in på 2000-talet, och därför blir det nödvändigt att vidareutveckla gamla områden och förse dem med mer kollektiv och social service.

Herr talman! Frågan om hur marken skall användas, hur markplaneringen skall utformas, har en central betydelse för all bostadspolitik och för de människor som skall bo eller som redan bor i ett område. Vissa typer av service är sedan gammalt givna i tätorterna. Det är den kommersiella servicen som ofta får de bästa lägena i områdena. Men med den sociala och kulturella servicen är det ofta illa ställt.

Kommunerna behöver t. ex. inte i stadsplanarbetet planera för barnomsorgens behov. Någon markreservation för daghem och fritidshem har inte ansetts nödvändig. Men efterfrågan på barnstugeplatser har visat att det varit djupt olyckligt att kommunerna inte har gjort några markreservationer för daghem och fritidshem. Nu fattas det mark i de flesta kommuner för att klara utbyggnaden.

Det är viktigt att planera för barnomsorgens utbyggnad i många avseenden. Vpk menar att alla barn skall ha rätt till en bra och gratis barnomsorgsplats. För att praktiskt förverkliga det kravet föreslår vpk olika åtgärder. Bl. a. skall mark reserveras för barnomsorgen i nya områden på ett så tidigt stadium av planeringen att det ännu finns mark att tillgå. Med en planeringsnorm på 10 kvadratmeter per lägenhet skulle förmodligen de flesta barn i alla områden få plats både på daghem och på fritidshem.

För att trygga en barnomsorg med en bra kvalitet och i en utsträckning som motsvarar det verkliga behovet måste minst tre åtgärder vidtas.

För det första: Säkra tillgången på mark eller annan yta för barnomsorgens behov. Ingen ny stadsplan skall kunna godkännas utan att det reserveras 10 kvadratmeter per lägenhet.

För det andra: Inför en lagstiftning som garanterar en faktisk utbyggnad som inom en tioårsperiod garanterar alla barn rätt till barnomsorg.

För det tredje: Ge kommunerna ekonomiska möjligheter att bygga bort bristen på platser. Vpk föreslår att barnomsorgen helt statsfinansieras och att till en början kommunerna får sina kostnader för personalen täckta. Genom att kommunerna får full täckning för personalkostnaderna får de råd att öka personaltätheten och minska barngruppernas storlek. Det är ett sätt att höja kvaliteten.

Herr talman! En annan erfarenhet som jag fick när jag frågade människor i mitt bostadsområde vad de tyckte om förhållandena i deras vardagsliv var att många människor sade sig ha en stor ensamhetskänsla. De kände sig socialt och många förstås också ekonomiskt isolerade.

För att återknytta till bostadspolitikens vill jag framhålla att det är nödvändigt att göra bostadsområdena levande. Bostadsområdena i dag verkar bygga på principen att man så fort som möjligt när man kommer hem skall stänga dörren om sig och isolera sig och sin familj, om man har någon. Det är därför som det är viktigt att socialt eftersatta områden får möjlighet att förbättra sin miljö, både den inre och den yttre. Vi menar inom vänsterpartiet kommunisterna att bostadsförbättringsbidraget måste kunna sökas också av de fattiga kommunerna, som bäst behöver det. De får råd att söka bostadsförbättringsbidrag om de slipper att ställa

upp med halva kostnaden för en förbättring. Vpk menar att man måste ge bidraget till områden som verkligen behöver det och att det där bör utgå med 100 %.

Vi behöver också, tror jag, en annan livsstil i vårt samhälle. Vi behöver en livsstil där det är tillåtet att bry sig om varandra. Vi måste skapa bostadsområden där folk trivs både med sin bostad och med varandra. Levande bostadsområden kan man få på olika sätt, bl. a. genom att varje hus eller varje gård får sitt eget daghem och fritidshem, kanske också ett gemensamt vardagsrum eller hobbyrum.

Utbyggnaden av barnomsorgen måste givetvis vara flexibel och följa varje områdes speciella behov vid olika tidpunkter. För att klara det måste både friliggande barnstugor byggas och lägenhetsdaghem iordningställas. Det viktigaste i både bostadsfrågan och barnomsorgsfrågan är att både kvaliteten och kvantiteten tillgodoses. Då först kan man tala om en bra bostadspolitik och en bra barnomsorgspolitik.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

GEORG DANELL (m):

Herr talman! På den senaste tiden har bostadsdebatten fått nytt bränsle genom att det dels allt oftare och från allt fler håll signaleras förståelse för ökat ägande av egen bostad, dels presenteras åtgärder för att begränsa bostadsbyråkratin.

Beträffande ägandet, som också dykt upp här i debatten tidigare i eftermiddag, anser jag att alla, även de som bor i flerfamiljshus, måste ha valfrihet när det gäller upplåtelseform. Liksom vad gäller så mycket annat i svensk bostadspolitik har vi alltför länge gått i gamla spår som antingen leder till hyresrätt och bostadsrätt i flerfamiljshus eller äganderätt i småhus. Eftersom man väljer upplåtelseform efter hur länge man tänker bo på ett ställe eller efter möjligheterna att bostadsspara kan det inte vara vettigt att det skall vara beroende på om jag bor i höghus eller småhus om jag skall få äga mitt hem. Vi måste planera mycket mera förutsättningslöst än tidigare när vi bygger upp nya bostadsområden. Det är efterfrågan som skall avgöra fördelningen av upplåtelseformer i olika bostadsområden, inte stela konventioner och lagar.

Vidare vet vi att intresset för den egna bostaden och bostadsmiljön är större när man helt eller delvis äger sin bostad. Inflytandet över bostaden ökar med bostadsrätt och äganderätt, och förslitningen minskar. Det senare är inte minst viktigt med tanke på de höga driftkostnaderna som på grund av subventioner i finansieringssystemet dominerar kostnadsbildningen för bostadsföretagen.

Det som hänt det senaste året är att ett par bostadsområden har övergått från hyresrätt till bostadsrätt. I dagarna har vi fått veta att ett par av Stockholms bostadsföretag behandlar flera ärenden där hyresgäster har begärt att få köpa sitt hus för att äga och förvalta det i bostadsrättens

form. Uppenbart är att intresset för ett sådant ägande är mycket stort och att det finns all anledning att stimulera en utveckling mot ökat eget ägande. Det enda som saknas nu är att vi snabbt klarar ut hur gällande lagar behöver ändras för att vi skall kunna erbjuda äganderätt över bostäder i flerfamiljshus.

Argumenten mot äganderätt och bostadsrätt i flerfamiljshus är fåtaliga. Det enda som jag hört i bl. a. den här kammaren är att socialister påstår att det skulle vara så krångligt att man skulle av den anledningen undvika en reform. Det är ju märkligt, eftersom så många andra länder erbjuder den här bostadsformen och det där går alldeles utmärkt. Gemensamma problem i en portgång med städning och service är inte svårare att lösa än det som samfälligheter i småhusområden klarar av. Att det sedan kan vara besk medicin för socialister att öka möjligheterna till äganderätt kan jag förstå. Å andra sidan är det väl magstarkt att förhindra valfriheten även i flerfamiljshusen på grund av politikernas egna principiella uppfattningar.

Debatten om bostadsbyråkratin har hittills uppfattats av många som ett allmänt kvirr över något som i alla fall är nödvändigt för att bostadsbyggandet skall kunna fungera. Det är så vi har uppfattat diskussionerna i kammaren genom åren. Man håller med om att det är problem, men man vägrar att göra någonting åt dem. Nu verkar det som om vinden även i denna fråga tycks vända. Bostads- och byggföretag oavsett ägarkategori angriper bostadsbyråkratin med hjälp av härresande exempel, och gensvaret tycks inte längre dröja. Kommundepartementets anti-krångelutredning studerar onödigt krångel även på bostadsområdet, och bostadsdepartementet har gett bostadsstyrelsen i uppdrag att skärskåda sin egen verksamhet. Därutöver är det påtagligt att debatten om den nya bygglagen och uppföljningen av byggadministrationsutredningen alltmer präglas av att vi måste finna nya former för bostadspolitiken. Detaljregleringen i samband med både låneregler och allmänna byggnormer är ett gissel för kommunerna, bostadsbyggarna, byggherrarna och i slutändan skattebetalarna och bostadskonsumenter. Bostadsbyråkratin förhindrar en dynamisk utveckling i byggbranschen och fördyrar boendet. Det finns därför all anledning att noga följa arbetet med avbyråkratiseringen och vidta alla åtgärder som är möjliga för att skynda på arbetet.

Hyreshöjningarna och samhällets kostnader för boendet är mer aktuella än vanligt. Dramatiska hyreshöjningskrav har annonserats, och subventioner i form av bostadsbidrag fylls på för att mildra effekterna. Även om vi i Sverige betalar förhållandevis litet av vår disponibla lön för boendet är det klart att hyreshöjningarna känns av när de kommer.

Men det kan knappast vara rätta vägen att möta alla hyreshöjningar med enbart ökade subventioner. Redan i dag betalar hyresgästen bara halva bostadskostnaden över sin hyra – resten över skatten. Det är möjligt att man lyckas lura en del att tro att det verkligen är så billigt att bo som det står på hyresavin. Men det kan aldrig vara rätt att inte våga ta itu med byggkostnadsutvecklingen. Således borde man ta reda på varför

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

det är så dyrt att bygga och sedan försöka rätta till vad som är fel.

Att exempelvis kräva hyresstopp lönar sig föga så länge man inte talar om hur man då skall ta hand om alla de bostadsföretag som redan i dag står och vacklar på ruinens brant. För dem kan 1 % hyreshöjning vara en fråga om att överleva eller inte. Man kan fråga sig om de som förordar hyresstopp vill att vi skall hålla vacklande bostadsföretag under armarna med ytterligare miljarder i subventioner över statskassan. Jag talar då i första hand om kommunala s. k. allmännyttiga bostadsföretag.

Jag kan lämna en del exempel på åtgärder för att försöka råda bot på byggkostnadsutvecklingen:

1. Som jag tidigare nämnt måste byråkratin inte minst i samband med lånereglerna skäras ned. I stället för att i detalj ange hur man skall bygga och därefter ange det möjliga låneutrymmet borde man anvisa låneutrymme i förhållande till kvadratmeter eller med något annat mått som inte kräver detaljerade beskrivningar. Den som sedan vill bygga med högre standard får finansiera det på annat sätt än med statligt subventionerade lån. Alla detaljerade normer som inte direkt knyts till lånen bör ifrågasättas, och jag tror inte det är svårt att göra radikala nedskärningar. Alla byråkratiexperter hos kommuner och byggföretag skulle kunna ägna sig åt något mer meningsfullt än att lära sig vad myndigheterna kräver.

2. Vi bör fortsätta vägen mot en konkurrens på lika villkor. Regeringen tog ett steg i rätt riktning genom att lägga förslag – som riksdagen också antog – om att skillnaderna i gränserna för statliga lån mellan privata och andra byggherrar skulle utjämnas. Men det behövs mer! Vem som bygger och med vilka motiv är för konsumenten helt ointressant. Det viktiga är att det blir en bra bostad till ett vettigt pris. Skillnaderna i låneregler mellan olika byggherrar måste tas bort i framtiden.

3. Bostadsbyggandet måste bli jämnare över åren än hittills. 1972 byggdes över 100 000 lägenheter, och nu byggs drygt hälften så mycket. I tio år såg socialdemokraterna till att allt som var möjligt i form av kapital och arbetskraft satsades just på bostadsbyggandet. Att man byggde för mycket och fel tänkte man inte på. Tomma lägenheter blev en dyr realitet för kommuner och skattebetalare, och byggbranschen tvingades dra i nödbromsen. Vi har förmodligen nått botten nu och skall förhoppningsvis klättra uppåt igen för att undvika bostadsbrist och för att kunna erbjuda alla bostadskonsumenter en valfrihet mellan olika slags bostäder, förhoppningsvis vad gäller både upplåtelseform och storlek och bostadsform. Det var dyrt för branschen att dra i nödbromsen, och man förlorade mycket i form av kunnig arbetskraft och utveckling. Det blir ännu dyrare att försöka bygga upp branschen igen för att vi skall hitta en lagom hög produktion år från år.

Det här är ett alldeles eget svenskt problem. Många andra länder behöver inte alls ha den här ryckigheten i bostadsbyggandet. Jag vill påstå att den är ett resultat av politiska skrivbordsprodukter från 1960-talet. Det var inte fråga om att följa efterfrågan och iaktta hur den här branschen verkligen såg ut.

Birgitta Dahl tog upp frågan om okontrollerade byggkostnader, som hon kallade det. Jag har framlagt ett par argument i den frågan. Jag har försökt beskriva varför byggkostnaderna är så höga.

Birgitta Dahl sade att den nya regeringen bara ser till betalningsförmågan och inte till behoven när det gäller att styra bostadsbyggandet. Som jag nämnt är det ryckiga byggandet ett skäl till kostnadsutvecklingen. Vi bygger också på ett helt annat sätt i dag än tidigare. Vi bygger i mindre enheter, och det kostar mycket mer än att bygga många tusen lägenheter på ett och samma ställe. Den industrialisering som kom på 1960-talet i byggbranschen visar sig i dag vara en felsatsning. De produkter som man kunde erbjuda genom den industrialiseringen var inte vad folk efterfrågade. Omstruktureringen av den delen av branschen är dyr. Och naturligtvis fördyras byggandet av de många nya normer och krav som har dykt upp under 1970-talet.

Det är möjligt att Birgitta Dahl menar att vi rättar oss efter betalningsförmågan och inte efter behoven genom att vi bygger en så stor andel småhus – Inga Lantz var inne på det. Andelen småhus är emellertid ungefär densamma som den var 1975 och 1976. Det är inte det som är det intressanta, utan det intressanta är hur många hus vi bygger. Bara det faktum att andelen småhus i dag är mindre än för tio år sedan borde göra att skallet mot småhusbyggandet tystnade.

Prisutvecklingen kan knappast hejdas genom att småhusbyggandet minskas. Snarare ökar man spekulationen och driver upp priserna om färre småhus finns att tillgå. Det kan således knappast vara någon lösning på prisutvecklingsproblemet att bygga färre småhus.

Men sedan vill jag säga till Birgitta Dahl att jag vet att man i socialdemokraternas parti gärna talar om att bygga efter människors behov och inte efter deras önskemål. Vi vet som sagt att behoven är något som konstrueras hos programmakare och byråkrater, önskemålen är vad folk tycker. Men jag observerade att Birgitta Dahl använde uttrycket behov och inte önskemål.

Bostadspolitiken rymmer ett stort fält för reformer av både teknisk och idépolitisk karaktär. Att, som hände mellan 1974 och 1976 års bostadsbeslut, slumra in i tron att problemen var lösta kan bli dyrt för framtiden. De satsningar som nu har gjorts och som görs för att radikalt förändra förutsättningarna för energisparande i våra bostäder gör förvisso att reformtakten på andra områden tvingas stå tillbaka för en kort tid. Men redan under våren 1978 blir det aktuellt för riksdagen att ta nya tag i de traditionella bostadspolitiska frågorna – byggandets inriktning, inflytande, låneregler etc.

ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Jag skall inte uppehålla mig vid de stora övergripande perspektiven utan vid den verkliga gräsrotsnivån, för det är där som barnen i samhället är.

Att barn leker är och har alltid varit ett självklart faktum. För bara

en generation sedan funderade vi inte mycket över när, var och hur de gjorde det. Leken var en självklar bit av det mänskliga livet. I många fall hade barnen tillgång till vuxnas arbetsplatser, t. ex. småverkstäder med hantverkare, kanske i det egna kvarteret, och till djur och natur. Numera har samhällsutvecklingen fört oss dithän att barnen fått en särskild miljö skild från de vuxnas dagliga arbete. Vi har tagit på oss ansvaret att planera en miljö som skall ge barn alla de erfarenheter som är en förutsättning för att de skall kunna utvecklas till kunniga, självständiga och samarbetsinriktade individer.

Det är ett stort ansvar att kunna förutse och planera för allt det som barn förr, trots att de många gånger hade det materiellt fattigt, naturligt fick i sin hemmiljö. Barn på landet hade och har naturen och den sociala samvaron med människor i ett socialt nätverk, kanske på både gott och ont. Barn i staden hade variationsrikedomen i de många arbetsplatserna, de gömda vråna, skjulen och skrothögarna.

Vi skall för den skull inte övervärdera gamla tider. I vårt välfärds-samhälle har vi fått bort många av klyftorna mellan rik och fattig. Men trots denna positiva utveckling har vi fått en ny fattigdom i den miljö där barn växer upp: en händelsefattigdom.

Den mest påtagliga bristen i barns uppväxtmiljö i dag är att barnen har för få och för ensidiga vuxenkontakter.

Många lekplatser fungerar dåligt. Miljöerna är ofta torftiga och ger liten variation. Barn behöver självklart få handskas med vatten, eld, sand, jord, byggmaterial, växtlighet och djur.

Visst material måste kunna förbrukas vid användningen. Detta medför att man måste verka för en större förståelse för att lekplatser inte skall vara som välstädade finrum. En lekplats kan aldrig bli och skall inte vara underhållsfri. Därför bör man satsa mer när det gäller underhåll och vård av närmiljön, en satsning dels i pengar, dels och kanske framför allt i ökat medinflytande och medansvar från de vuxna och barn som bor i och nyttjar utemiljön.

Hur har man då hittills sökt råda bot på bristerna i barns miljö? För många planerare och bostadsföretag tycks lösningen heta lekredskap. Tyvärr är det ofta så att lekredskapen sätts in som en nödgärd då miljön genom hela planeringsprocessen blivit förstörd och utarmad. Redan genom avståndet till vuxnas arbetsplatser, genom ansamlingen av unga nyinflyttade barnfamiljer och genom att den naturliga kuperingen och grönskan tagits bort har man skapat dåliga förutsättningar för att kunna åstadkomma en god barnmiljö.

Rita Liljeström beskrev 1976 på ett slående sätt alla de faktorer i vårt samhällsbyggande som bidrar till att varken vi eller våra barn kan fungera som hela människor med förankring i vår miljö och med känsla av att ta del av och påverka vår samhälls- och kulturella gemenskap.

Några exempel:

differentieringen av tidigare samordnade verksamheter,
den snabba omsättningen av människor, miljöer och ting, de höga
flyttningsfrekvenserna och obeständigheten i ett rörligt samhälle,
ensidiga boendemiljöer som saknar socialt nätverk mellan invånarna,
ålderssegregationen,
avskaffandet av uppgifter som barn och ungdom ansvarar för och
anonymiteten i stora organisationer och enheter.

I början av 1970-talet kände statsmakterna behovet av ett organ som
kunde samla upp, summera och dra de rätta slutsatserna för framtiden
av de erfarenheter på gott och ont som de senaste decennierna, framför
allt 1960-talet, givit.

Lekmiljörådet fick i uppdrag att ta hand om de här uppgifterna. Därför
finns det en naturlig replipunkt för diskussionen om barns miljö, en
diskussion som hänger samman med hela vårt samhälle, med kultur-
och arbetsmarknadspolitik, med bostads- och skolpolitik. Jag framför
här också några synpunkter som kommit fram genom lekmiljörådets verk-
samhet.

På senare tid har man i massmedia liksom i debattböcker uppmärk-
sammat de stora skillnader i uppväxtvillkor som fortfarande råder mellan
barn till föräldrar i olika inkomstklasser och med olika bakgrund. Barn
i dag växer upp i helt olika miljöer med diametralt skilda möjligheter
att utvecklas. För barnet i den äldre villabebyggelsen med farmor och
morfar i närheten och med fritiden inrutad av aktiviteter och framtiden
utstakad ter sig livet helt annorlunda än det kan göra för barnet i den
nybyggda höghusbebyggelsen. Här har barnen kanske sina släktingar i
Norrländ eller Turkiet. Fritiden är ofta full av förbud och innebär få
valmöjligheter.

Barnen går visserligen i skolan, men de blir trots allt ett lätt rov för
kommersiell exploatering i form av dålig film m. m.

Mot en sådan här bakgrund förstår man att förskolan har en mission
att fylla. Detsamma kan sägas om den verksamhet som SIA-skolan för-
hoppningsvis kommer att erbjuda.

Naturligtvis fyller lekplatsen helt olika funktioner i olika uppväxtmil-
jöer. För barn till föräldrar med få valmöjligheter, långa arbetsresor,
få semesteralternativ, få vänner och små möjligheter att påverka sin egen
närmiljö blir lekplatsen viktig. Det är framför allt för de barnens skull
vi måste arbeta för att förbättra lekmiljön.

I barndomen står människan mer öppen för intryck än hon någonsin
kommer att göra senare i livet. De dofter hon då känner, de upplevelser
av skönhet, värme, mjukhet och spänning som man skulle önska att
varje barn får känna kommer att bilda grundstommen i allt hon senare
upplever.

Planeringen av lekmiljöer får inte misslyckas. Det finns många exempel
på misslyckanden.

En fallgrop är att man inte gör något alls, att man låter lekmiljön

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Allmänpolitisk
debatt

vara ett öde land som inte ger mycket utrymme för lek.

En annan fallgrop är att man bygger upp ett leklandskap med färdiga, fasta redskap – kanske plagiat av lekplatser som finns på andra ställen, skapade av arkitekter, som har en uppriktig och god vilja men som saknar erfarenhet av vad barn behöver.

Så har det blivit fantasilösa lekplatser, uttryck för kortsiktigt lönsamhetstänkande och för kommunalpolitikens skyldighet att göra något, men man har inte frågat de verkliga experterna, nämligen barnen själva.

Jag vill i det här sammanhanget understryka att lekmiljörådet besitter kunskaper och erfarenheter på det här området som man inget högre önskar än att ställa till förfogande. Det skulle vara mycket vunnit om kommuner och planerare över huvud taget utnyttjar den sakkunskap som finns. Ambitionen från lekmiljörådet är att vara kontaktskapande och serviceinriktat. Man vill stå till tjänst.

Man måste visserligen i planeringen för lek starta med lekplatser där barnet och dess lek står i centrum, men man får inte stanna där. Lekplatser skall vara till för barnens skull, men just därför måste de också vara till för de vuxnas skull. På samma sätt som verkligheten och arbetet är lekens näring så är vuxnas närhet barnens trygghet, och i och med det är lekmiljön inte längre en trång sektor i planeringen utan en angelägenhet för planeringen i stort.

Det förhåller sig ju på det viset att den lekmiljö som ett samhälle erbjuder kan utformas från det enklast tänkbara – torftig, endimensionell, mekaniskt plagierad, felplanerad och felutrustad och därför övergiven, ödslig och föga tilldragande – till att i bästa fallet vara en träffpunkt för vuxna och barn i ett bostadsområde, en träffpunkt där inga åldrar saknas, där alla froteras med varandra utan att det för den skull är trångt och brist på ytor, där lekplatsen inte är ett avskilt reservat utan finns i kontakt med pulserande yrkesliv och där det bästa lekmiljöinslaget, nämligen naturen själv, finns bevarad. Just därför att en god lekmiljö är en så mångfasetterad företeelse, så vill det till att man inser detta faktum och räknar med det från början. En lekmiljö är inte att likna vid pricken över i, som man sätter till sist, utan lekmiljön det är ordet självt, det som det handlar om från början.

En aspekt som är viktig i planeringen är hur lekplatsen förändras med årtiderna. Frågan är om barn i våra förortsområden har fått någon grundläggande upplevelse av att ett årtidsspektrum existerar.

En bra planering av miljön i stort gör många lekredskap onödiga. Avsikten med många av lekredskapen är att ge tillfälle till rörelse. Barnen skall klättra, balansera, bolla, springa, få utblick och möjlighet till såväl kontakt som avskildhet. Med en planering av bostadsområden som i sin helhet utgår från barns behov kan sådana och många andra moment tillgodoses med större variationsmöjligheter än vad lekredskapen kan ge. Vi måste sluta satsa på statiska lekredskap i övermått och gå in för att utforma en miljö som lämpar sig för skapande och aktivitet för både vuxna och barn.

Här finns en slutsats att dra inför framtiden, en varning till en besinning inför de väldiga planeringsresurserna, inför entusiasmen, eller för att formulera det litet mer positivt: Större respekt från de maktavandandes sida gentemot den lilla människan, gentemot den omgivande naturen, den bästa miljöfaktorn, som inte bara individen utan hela samhället vilar i och är beroende av. Större hänsyn till den enskildes vilja och förmåga att utforma sin närmiljö, hennes beroende av vind, vegetation och vatten, av gemenskap och avskildhet, av en lek som bara kan bli lek om momentet av eget skapande inte planeras bort.

Det är alltså fråga om de framtida planernas värn och ödmjukhet inför de människor som skall skänkas en miljö så rik på möjligheter som möjligt. Det är klart att det kräver en hel del kunskap och beläsenhet i hjärnkontoret, men det viktigaste är nog ändå hjärtat. Därför kan en normalt funtad far och mor som känner, och känner för barn, vara en väl så god rådgivare. Teorier är nästan litet livsfarliga. Vad man skulle behöva är konkreta, väl fungerande prototyper att peka på.

Herr talman! Det är tillräckligt tragiskt att boendet i Sverige är så segregat som det är. Det är viktigt att planeringen av utemiljön söker motverka sådana tendenser.

OVE KARLSSON (s):

Herr talman! Kopparbergs län är en landsända vars näringsliv av tradition har varit förankrat i skog och malm, de svenska näringar som i stor utsträckning vårt välstånd byggt på. Nu sviktar våra basnäringar. Det är svårt att få avsättning för våra skogsprodukter. Permitteringarna och hoten om nedläggning är många inom gruvnäringen och järn- och stålindustrin. Från oss som bor inom ett län, där många företag vill vidta drastiska åtgärder, måste än en gång ställas krav om ingripanden från statsmakternas sida.

Jag tror inte på att vårt lands råvaror skulle sakna framtid. Det måste nu ske en planering inför framtiden, så att våra basnäringar även framgent kan leva vidare som garant för landets välstånd. Samhället måste ta ett avgörande ansvar, men detta måste delas av de företag som under så många år kunnat ta ut stora vinster från sina industrier. Nu ställs deras ansvar på prov, samtidigt som de anställda måste få ett avgörande inflytande på hur framtiden skall utformas i företagen.

Svensk järn- och stålindustri måste räddas och jobben garanteras på de orter som i dag är helt beroende av dessa näringsgrenar, och de anställdas inflytande måste i framtiden garanteras. Jag är helt övertygad om att de anställda känner ett stort ansvar för de företag där de arbetar och är intresserade av att långsiktigt garantera företagens existens. När ett företags framtid skall avgöras får inte bara aktieägarnas vinst tillmätas betydelse utan också samhällsansvaret liksom de svårigheter en företagsnedläggning kan förorsaka den ort – och självfallet de anställda – som berörs.

Framtiden kräver av oss att vi tror på den och siktar framåt, även

om den på många sätt ser mörk ut. Det krävs en planering och en satsning på framtiden så att jobben kan garanteras.

För drygt ett år sedan hade jag en interpellationsdebatt med industriminister Åsling med anledning av svensk skinnindustris situation. Jag kunde vid det tillfället konstatera att skinnindustrin befann sig i en oroväckande utveckling och att stödåtgärderna var mer inriktade på övriga tekonäringar. Det finns anledning att än mer nu ett år efteråt understryka behovet av kraftiga åtgärder för att rädda svensk skinnindustri. Hela tekoindustrin har en svår situation, men jag vill påstå att skinnindustrin är värst utsatt och befinner sig i ett mycket allvarligt läge, eftersom importökningen fortsätter och man uppenbarligen inte från regeringens sida är beredd att vidta några åtgärder som förändrar situationen.

Jag har visserligen inte hunnit att noggrant studera den nya teko-propositionen, nr 1977/78:42, men det förefaller som om man inte heller där är beredd att vidta kraftåtgärder för skinnindustrin när nu förslag läggs fram om att trygga tekoindustrins framtid. Jag skall emellertid studera propositionen nogga och förbehåller mig rätten att återkomma motionsvägen.

I ett tidningsreferat för några veckor sedan sade sig handelsminister Staffan Burenstam Linder inte se några möjligheter att begränsa importen av skinnkläder, och han hänvisade i det sammanhanget till att skinnets inte omfattas av multifiberavtalet. Detta förefaller han i stort sett stå fast vid även nu i samband med att det nya stödpaketet för tekoindustrin har presenterats.

Min uppfattning är den att omedelbara importbegränsningar måste till om svensk skinnindustri skall kunna överleva. Jag anser samtidigt att vi från ren beredskapssynpunkt behöver svensk skinnindustri och det kunnande den representerar. Upprätthållandet av den alliansfria utrikespolitiken kräver bl. a. en god försörjningsberedskap. Vi måste inom totalförsvarets ram upprätthålla en försörjningsbalans då det gäller hela tekoområdet och speciellt skinnindustrin. En ytterligare nedskärning av skinnindustrin skulle vara mycket olycklig från både sysselsättnings- och beredskapssynpunkt.

Vi har inte råd att hålla oss med den högsta importen per capita av textilvaror och skinnkläder i världen. Det räcker nu inte att stödja vår egen industri, det krävs därutöver importrestriktioner eftersom utvecklingen inom hela tekoområdet snabbt försämrats. Importhandeln har ökat kraftigt under de senaste åren. Den ökningen har skett framför allt från ett begränsat antal länder i Asien med låga löner. Situationen för svensk skinnindustri är så allvarlig att jag anser att omedelbara åtgärder måste omfatta både stödåtgärder och importrestriktioner. Det nuvarande stödet till tekobranschen – bidrag om 15 kr./timme och anställd över 50 år – bör slopas och ersättas med åtgärder som riktar sig direkt till de företag som har problem. Under inga som helst omständigheter bör bidraget utgå till personer och företag som sysslar med importerade varor. Det

får då en direkt negativ effekt och motverkar svensk tillverkning i stället för att stimulera den. Vi måste nu bestämma oss för vilken nivå och omfattning svensk tekoindustri skall ha i framtiden. Utifrån det måste sedan stödet utformas. För att ge företagen möjligheter att planera för framtiden måste förmånliga krediter ställas till förfogande.

Konkret vill jag med bestämdhet hävda nödvändigheten av att svensk skinnindustri överlever, den måste överleva från såväl beredskaps- som närings- och regionalpolitiska synpunkter. Skall detta kunna ske krävs insatser i form av både importbegränsningar och stödåtgärder. De stödåtgärder som skall sättas in måste dock förändras så att inte importerade varor får samma stöd som de som tillverkas i landet. Därutöver måste påslaget i detaljhandelsledet förändras så att inte en redan dyr vara blir ännu dyrare genom procentpåslag.

Jag vill ta upp och starkt kritisera en händelse under den senaste tiden, där ett företag i skinnbranschen erhållit stöd från en företagareförening för att flytta från det inre stödområdet till en helt annan del av landet. Samordning och kontakter mellan regionala organ får inte vara sådana att regional balans försvåras och arbetstillfällen i det inre stödområdet flyttas med hjälp av samhällets organ. Vi måste skapa helt andra kontrollmöjligheter, där facket och dess synpunkter får ett avgörande inflytande. Borgarnas löften om regional balans är man tydligen helt beredd att sopa under mattan och låta företag flytta från det inre stödområdet till andra delar av landet i stället för tvärtom, som borde vara naturligt om företag flyttar under en besvärlig lågkonjunktur.

En annan fråga som berört mig mycket illa och som jag inte kan undvika att ta upp vid ett tillfälle som detta är SJ:s agerande utifrån, som det sägs, "regeringens beslut att minska anslaget till de ersättningsberättigade järnvägsdelarna".

Här handlas nu på så sätt att allmänhetens service skall försämrast genom att man stänger en del stationer vissa tider på dygnet. Vad jag känner till rör det sig om tre fall bara i mitt eget län. Nu har vi en borgerlig regering som gett många löften om att förbättra kollektivtrafiken, och vad blir resultatet? Jo, försämringar som drabbar både service och trafiksäkerhet för i första hand glesbygdens människor och dessutom försämrade arbetsförhållanden för vissa av de anställda. Jag vill exemplifiera detta med vad som nu håller på att hända med Västerdalsbanan, en bana som jag personligen har agerat för vid flera tillfällen.

Man är nu beredd att försämra bemanningen vid järnvägsstationen i Malung, som är ändstation, så att ingen bemanning skall finnas där på kvällarna. Detta innebär för resenärerna och för de människor som eventuellt skall möta resenärerna vid tåget, att man inte kan få några som helst besked om förseningar och annat, som det kan vara av intresse att få besked om. Och resenärer som kommer till stationen på kvällen under vintern, när det har snöat, får kliva ut på en snöig perrong. Dessutom måste trafiksäkerheten bli sämre, inte minst vintertid när älgolyckorna är mycket vanliga. Man är sålunda beredd att drastiskt försämra

förhållandena för att på det sättet tjäna in en anställd. Nog måste det vara på lång sikt man gör detta, för vad det i verkligheten rör sig om är två timmars effektiv arbetstid per dag för en anställd.

Det måste vara så att man har bestämt sig för att ta detta steg som en första åtgärd i syfte att försämrå servicen, för att sedan kunna lägga ned persontrafiken helt. Efter alla löften som givits från borgerligt håll om satsning på kollektivtrafiken och insatser för att stimulera människorna till kollektivt åkande hade man inte trott att åtgärder omedelbart skulle vidtas, som innebär sämre service och trafiksäkerhet för resenärerna och sämre arbetsförhållanden för de anställda. Det blir tydligen mindre service och sämre trafiksäkerhet av de borgerliga löfterna om satsning på kollektivtrafiken.

HOLGER BERGQVIST (fp):

Herr talman! Flera anföranden under denna allmänpolitiska debatt har kretsat kring frågor av följande slag: Vad är det egentligen för sjukdom som svensk ekonomi råkat ut för? Eller är det t. o. m. flera sjukdomar?

Det finns all anledning att ställa de frågorna. Svaren kan hjälpa oss att friskna till, och det fortare än annars. En del av det onda ligger nog mest på ytan och, menar jag, kommer att gå över så småningom. Annat ligger djupare och kräver rejäla operationer. Till de senare fenomenen hör den statliga politiken för näringsliv och sysselsättning. Den har länge varit inriktad på att konservera i stället för att förnya. Det menar jag är en av de grundläggande orsakerna till de ekonomiska problem som vi i dag har att brottas med.

Vi har alltför länge levt på minnen från fornstora dar för svensk industri. Vi har inte hållit vid makt det utvecklingsklimat som en gång gav oss kullager, telefonväxlar, ångturbiner och mycket, mycket annat – och då får vi inte glömma småindustrins många "doldisar" i det svenska produktutflödet på världsmarknaden – allt detta som gjorde Fattigsverige till ett välståndsland.

Välståndsutvecklingens drivfjäder har rostet sönder i en politisk debatt, där lönsamhet och enskilt initiativtagande inte längre har varit lika gångbara som tidigare. Handlingskraften i den decentraliserade beslutsprocess som tidigare gav oss nyföretagande och nya produkter, som efterfrågas på den ständigt föränderliga marknaden, har förlamats av det ekonomiska och byråkratiska motståndet från det samhälleliga etablissemangets sida.

Ibland ser det ut som om den statliga politiken för näringsliv och sysselsättning har glömt bort att hälften av de anställda i vårt näringsliv arbetar i den mindre företagsamheten. Där finns ofta den utvecklingskraft som kan ge oss den bättre ekonomi och sysselsättning som vi ropar efter. Men då måste vi ge denna utvecklingsbara företagsamhet stimulans för sin inneboende initiativförmåga.

I stället för att förnya har näringspolitiken ofta konserverat. Det är i och för sig naturligt att en utvecklingshämmande näringspolitik i första hand tar till subventioner för att få hotade branscher och företag att

överleva. då gamla invanda konkurrensfördelar går förlorade. Självfallet måste företag och samhälle ta sitt ansvar för den produktion som är på utgående, men inte för att konservera utan för att förnya. Det blir något av Döbelns medicin att villkorslöst ösa in skattebetalarnas pengar i en produktion som inte har någon framtid.

Den statliga politiken för näringsliv och sysselsättning måste i första hand vara inriktad på att med generella åtgärder stödja den företagsamhet och den produktion som efterfrågas och därmed är lönsam.

Sysselsättningen får inte bli ett självändamål. Vi får inte glömma bort att det slutliga syftet med all produktion egentligen är konsumtion, att tillgodose en efterfrågan, ett behov. Det handlar inte bara om att skapa "arbete åt alla". Det måste också vara "meningsfullt arbete åt alla".

Herr talman! Ju effektivare vi blir i att med generella åtgärder för bättre lönsamhet och enskilt initiativtagande producera vad som efterfrågas och ingenting annat, desto mer resurser får vi över för den offentliga sektor som med rätta kräver alltmera av oss. Med det lönsamhetstänkandet, med det synsättet på produktion och sysselsättning blir det naturligt att hävda exempelvis att det är mera produktivt, mera meningsfullt, att vårda en gammal, sjuk människa än att bygga en stor båt som inte efterfrågas.

Arbetet för att komma till rätta med de ekonomiska svårigheterna av mera kortsiktig karaktär får inte hindra oss från att lägga fast den mera långsiktiga färdriktningen.

Lönsamheten – detta att i största möjliga utsträckning göra vad som behövs, vad som efterfrågas och ingenting annat – måste åter komma till heders i det politiska arbetet för näringsliv och sysselsättning.

Herr talman! Främsta försvarslinjen mot arbetslöshet är bärkraftiga, lönsamma företag.

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Då utredningen om skolans inre arbete presenterade sitt betänkande för drygt tre år sedan uppstod en livlig debatt om de förslag utredningen lade fram. De flesta debattörerna delade det synsätt som låg till grund för utredningens förslag, men åtskilliga kritiserade utredningens slutsatser. Vissa förändringar gjordes också i propositionen, och SIA-reformen beslöts sedan i bred politisk enighet.

Debatten om SIA har dock inte upphört. Få reformer har blivit föremål för så många missuppfattningar och så mycket betänkligheter. Med anledning av de många uppseendeväckande rubriker i massmedia som under det senaste året påstått att SIA skulle stoppas, skulle uppskjutas, kommer att medföra stora, vid riksdagsbeslutet försummade, kostnader osv. finner jag det angeläget att inför riksdagen klargöra det faktiska läget just nu.

Låt mig först crinra om vad förkortningen SIA betyder – skolans inre arbete. Det är därför olyckligt att man så ofta sätter likhetstecken mellan SIA och den samlade skoldagen. Vad det handlar om är en långt mer djupgående förändring av skolans hela verksamhet; det handlar om en förändring av vardagen i den enskilda skolan, av samspelet mellan skolans

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

ledning, skolans personal och eleverna, samspelet med hemmen och med det omgivande samhället. Det är hög tid att nu allmänt börja diskutera hur denna förändring skall ske i varje enskild skola.

Vi måste diskutera frågor som rör arbetets uppläggning, metodfrågor, anpassning av undervisningen till varje enskild elevs förutsättningar och behov, breddning och fördjupning av skolans studie- och yrkesorientering, den friare resursanvändningen.

Det är ute i kommunerna, i de enskilda skolorna, som förändringen skall ske. Men riksdagsbeslutet innebär inga nya krav på kommunerna, inga centrala diktat som säger att verksamheten *måste* ändras – den verksamhet som fungerar bra bör fortsätta, men annat kan behöva ändras, mycket eller litet, efter de behov som finns eller uppstår och efter de resurser som står till buds.

Vad beträffar den samlade skoldagen har det i riksdagsbeslutet klargjorts att ett genomförande av samlad skoldag helt avgörs av kommunerna själva, utifrån elevernas behov och kommunernas resurser, ekonomiskt, personalmässigt och lokalmässigt. Det bör här understrykas att de fria aktiviteterna inte bör utformas som en dyrbar hobbyverksamhet. Enligt SIA-utredningen kan fria aktiviteter ha ett högst varierande innehåll. Som exempel kan nämnas: gemensamma samlingar, klassföreståndarträffar, elevråds- eller elevkårsmöten, deltagande i konferenser och samrådsgrupper, föreningsarbete, stödundervisning, hjälp med individuella uppgifter och läxor, assistentmedverkan i undervisningen, utformning och vård av den egna skolmiljön, medverkan i arbete utanför skolan, exempelvis i åldringsvård, barnstugeverksamhet, miljövård, omsorg om yngre kamrater. Jämsides med den kursbundna kunskapsförmedlingen skall skolan med de fria aktiviteterna främja elevernas allsidiga personlighetsutveckling.

Låt mig också beröra de ekonomiska förutsättningarna för SIA-reformen. I samband med beslutet 1976 uttalade riksdagen att skolan nu inte kunde påräkna ytterligare resurstillskott. Vad som framöver skulle kunna ges av reformutrymme för utbildningsområdet skulle falla på förskolan och vuxenutbildningen. Det är alltså inte så att regeringen sviker skolan och SIA-reformen, då nya resurser inte tillskjuts.

I realiteten torde dock en viss kostnadsökning uppstå. Det nya statsbidragssystemet för grundskolan torde innebära vissa, men relativt begränsade, kostnadsökningar. De sammanhänger främst med att förenklingar och schabloniseringar kostar pengar, då man har målsättningen att ingen kommun skall behöva få det sämre än i dag.

Tanken bakom det nya statsbidragssystemet är ju att en friare resursanvändning – minskad detaljstyrning – skall medföra en effektivare resursanvändning och ett bättre resultat. De kommunala resurser som i dag avsätts för barn och ungdom torde dessutom kunna användas mera effektivt genom en ökad samverkan över nämndgränserna.

En promemoria om det nya statsbidragssystemet har just varit ute på remiss till bl. a. samtliga kommuner i landet för att vi skall kunna

bilda oss en uppfattning om vilka konsekvenser det får i varje enskild kommun. Under remissbehandlingen har viss kritik framförts, framför allt från de tre storstadskommunerna, som anser att de kommer att förlora ekonomiskt på det nya systemet. Jag har denna vecka sammanträffat med representanter för dessa kommuner, och vi har tillsammans gått igenom och klarlagt de frågor som av kommunerna uppfattats som problematiska. Proposition kommer att föreläggas riksdagen i början av nästa år.

Utformningen av medinflytandet i skolan är föremål för överläggningar mellan utbildningsdepartementet och olika organisationer med anknytning till skolan. Om några veckor kommer en promemoria att sändas ut på remiss. Också i den frågan kommer proposition att föreläggas riksdagen under våren.

Frågan om rätt till ledighet från skolan för deltagande i föreningslivet är föremål för analys i utbildningsdepartementet.

Förhandlingar pågår mellan statens avtalsverk och lärarnas fackliga organisationer om ett arbetstidsavtal för lärarna. I arbetstidsavtalet kommer bl. a. frågan om tid för kollektivt arbete att regleras. När avtalet träffats – jag utgår ifrån att förhandlingarna skall vara avslutade i god tid före reformens ikraftträdande – får lärarna en garanti för att de inte skall belastas med ytterligare arbete på grund av SIA-reformen.

Skolöverstyrelsens läroplansöversyn beräknas vara klar i december detta år. Förslaget går sedan ut på remiss. Jag räknar med att riksdagen får ta ställning till förslaget under 1978/79 års riksmöte.

Jag vill också erinra om att riksdagen i beslutet om SIA-reformen fäster stor vikt vid utbildningsinsatser inför reformens genomförande. Utbildning av skollärare pågår också sedan läsåret 1976/77. Den för lärare och övrig personal gemensamma arbetslagsfortbildningen kommer i gång till våren. Jag kan ytterligare nämna att skolinformatörsutbildning pågår och att kommunerna har planerat SIA-information på studiedagar under läsåret. Vidare har elevorganisationerna fått särskilda medel till SIA-information. Jag vill också tillfoga att vi hösten 1976 har ökat intagningarna till speciallärarutbildningen. Från i vår kommer dessutom lärare att kunna få tjänstledigt för att genomgå arbetslivsorientering.

I många kommuner sker redan en omsorgsfull planering inför SIA-reformen, och på flera håll arbetar man redan i SIA:s anda.

Någon har sagt att det tar 20–30 år innan idéer på skolans område slår igenom. Låt mig nu avslutningsvis få citera skolkommissionen – den är snart 30 år gammal. ”De lokala skolmyndigheterna – och därvid förutsätts samverkan mellan skolstyrelse, rektorer, lärarkollegier, målsmanföreningar och lärjungeorganisationer – bör tillerkännas rätt att efter egna behov ordna de lokala skolförhållandena och utforma skolans inre liv. Endast genom att tillerkännas tillräcklig frihet – även frihet att göra misstag och ändra uppfattning – kan skolan bli en levande skola.”

Skolkommissionens tankar får nu genomslag i praktisk verklighet genom SIA-reformen.

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Låt mig börja med att tacka statsrådet Mogård för att riksdagen har fått den här redovisningen av läget just nu i SIA-förbättringsarbetet! Jag tror det är viktigt att det också får ske från denna talarstol och inte bara på andra håll ute i landet.

Jag vill också gärna säga att jag i stort instämmer i vad som sades. Jag tror det är viktigt att slå fast att riksdagen är samstämmig i SIA-beslutet.

På en punkt dock en liten protest, nämligen mot Britt Mogårds sätt att nu förringa föreningslivets insatser under skoldagen. Jag menar att det är en viktig punkt i de ursprungliga tankarna vilken inte får förfuskas. Sedan får vi återkomma till diskussionen om statsbidragen, om en demokratiserad beslutsprocess osv. under våren, när de detaljerade förslagen kommer.

SIA-debatten är ju ett exempel på hur intensiv skoldebatten kan bli och hur många som kan delta i den debatten. Få verksamheter är som skolans utsatta för ständig debatt och kritik både utifrån och inifrån. Det är lätt att finna felen – för mycket teoretisk undervisning, för liten verklighetskontakt, eleverna passiviseras och får inte lära sig att ta sitt ansvar, för mycket konkurrens osv. De konstruktiva lösningarna är dess värre inte lika vanliga.

Kritiken är också motstridig. Ibland är den egentligen ett förtäckt sätt att ta avstånd från grundskolans mål om en utbildning för alla.

Även om riksdagen formellt sett fattat eniga beslut om skolans mål och riktlinjer har det visat sig att det i vida borgerliga kretsar är mest en läpparnas bekräftelse. Man har utgått från att verkligheten är trögrörlig och att skolans utveckling alltid har hållits tillbaka av tunga ankare i det skoltraditionella – att leva upp till målen var inte avsett i alla kretsar. Det är de kretsarna som sjunger lovsånger om sänkningsordningar för s. k. praktiska elever och teoretiska begåvningar, om att ta vara på "eliten", om konkurrensens välsignelsebringande betydelse, om den gamla tidens ordning. Jag tycker det är välgörande om luften kan rensas i den skolpolitiska debatten i stället för att vi sopar den här typen av åsiktsskillnader under mattan och alla stämmer in i en unison kör om "barnens bästa".

Ett annat slags kritik av skolan rymmer en progressiv otålighet. Man säger att den skola vi har är alltför långt från målen för skolan – och det är sannerligen sant. Skolans sätt att fungera måste alltså förändras. Den måste bli en skola för *alla*, där skolarbetet också är *meningsfullt för alla*.

När skolan kritisceras är det i allmänhet det inre arbetet – arbetssättet snarare än organisationen – som tas upp. Likväl är det främst de organisatoriska ramarna som behandlas i de politiska besluten. Det är sådant som kräver omedelbara politiska beslut i de olika organen, och det är sådant som vi som är politiskt verksamma har lättast att greppa om. Målfrågor, arbetssätt och innehåll är mycket svårare att hantera i den politiska processen. Men om förändringar av det inre arbetet i skolan

skall kunna komma i gång måste också vi politiskt verksamma delta i den debatten och försöka konkretisera våra önskemål.

Vi måste göra klart för oss vilken skola vi vill ha och vad som behövs för att förverkliga de mål vi ställer upp. Detta borde vara en självklar utgångspunkt i förberedelserna för den förnyelseprocess som SIA-reformen kan starta om personal, elever, föräldrar, representanter för arbetsliv och föreningsliv samt alla andra skolansvariga och skolintresserade vill ta chansen.

Även den diskussion om betygen som nu förs på grundval av betygsutredningens betänkande, som nu är ute på remiss, borde få oss att ställa frågorna: Hurdan skola vill vi ha: konkurrens eller samarbete och solidaritet, stimulans till de "bättre" – utslagning för de "sämre"? Vad skall bedömas i skolan: eleven eller skolan? Skall vi ha en urvals- eller en tillvalsskola?

Jag menar att kritiken och debatten om skolan är nyttig. Vår skola behöver verkligen fler som är medvetna om dess problem, dess förutsättningar och begränsningar.

Kritiken av skolan får dock inte undanskymma att det också finns mycket löftesrikt som utvecklas i skolan. Jag vill nämna två utvecklingslinjer.

Den ena är det faktiska förnyelsearbete som pågår ute i skolvardagen.

Det rör sig om lärare som verkligen tillämpar andra arbetssätt och arbetsformer, där eleverna liksom lärarna får vara med och ta sitt ansvar för skolarbetet.

Det handlar om att ta fatt i vars och ens verklighet och utifrån denna arbeta med verkligheten i skolarbetet. Ämnena kan föras samman till sådana helheter som eleverna förstår och kan intressera sig för. Skolarbetet kan fördjupas och koncentreras genom att lärare och elever skapar ämnesövergripande kunskaper som bygger på en verklighet; det må gälla ålderdomshem, Afrika eller skönhetsmedel.

Det rör sig om lärare och annan personal i skolan som finner att man kan fungera mycket bättre och utveckla en demokratisk livsåskådning genom det stöd som lagarbetet kan ge.

I skoldebatten fångas detta in av begrepp som deltagarstyrd undervisning, fältstudier, projektarbete, lagarbete. Men tack och lov är det inte bara vackra slagord. Detta förnyelsearbete finns i skolvardagen – fortfarande alltför sällan, men det finns.

SIA-reformen syftar till att underlätta den förnyelse av det inre arbetet i skolan som allt fler känner behov av. Att något sådant inte kan införas vid en fix tidpunkt är självklart. Det successiva genomförandet byggdes därför in i reformen. I det förberedelsearbete som nu pågår runt om i landet hoppas jag man tar vara på allt det positiva som redan är i gång. Alla kan inte vara eldsjälar och föregångspersoner, men SIA-reformen öppnar en möjlighet att låta den vardagliga förnyelsen sprida sig utifrån varje skolas unika erfarenheter och förutsättningar.

Jag vill betona att det nu inte är fråga om någon ny pedagogisk mo-

devåg. Det handlar i själva verket om de pedagogiska vägar som framhållits – som också statsrådet Mogård sade – i 30 år. Det är alltså hög tid att de vägarna mer allmänt börjar utnyttjas.

Skolarbetet måste nu förnyas så att det blir öppnare, mer förankrat i verkligheten och praktiskt upplagt. Det måste bygga på ett solidariskt samspel mellan de verksamma – personal och elever – på allas ansvar och aktivitet.

Det andra i dagens skolutveckling som jag finner stimulerande gäller de utökade kontakterna mellan skolan och arbetslivet. Också detta är en del av SIA-reformen, även om det mera sällan framgår i skoldebatten. Full samstämmighet tycks råda om att skolan och arbetslivet måste närma sig varandra för att ge eleverna förutsättningar att förankras i verkligheten och förberedas på vad som väntar dem efter skolan. Detta ställer naturligtvis stora krav på förändring både av skolans verksamhet och av arbetslivet. På båda områdena måste man bjuda till, lära sig att ta hänsyn till resp. verksamheter.

De planeringsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv – SSA-råd – som inrättats i kommunerna är därvid av stor strategisk betydelse. Där får skola, arbetsförmedling och arbetsliv ett gemensamt forum för information, planering och problemlösning.

Det är viktigt att den delen av reformen inte förfuskas genom njugghet med tilldelade medel. Jag vill erinra om att vi socialdemokrater i vintras motionerade om att anslagen för denna verksamhet skulle höjas, vilket tyvärr den borgerliga majoriteten motsatte sig. Jag hoppas nu att regeringen i höstens budgetarbete visar större förståelse för detta krav. Jag hoppas också att SSA-råd får inrättas i alla län, något som den borgerliga regeringen glömde bort i sin första budget.

Elever och lärare måste skaffa sig mer kunskap om arbetslivet, helst direkt genom pry och studiebesök. Försöksverksamheten med förändrad och utökad pry har rönt stort intresse liksom möjligheterna för lärarna att fortbilda sig genom en tids verksamhet i arbetslivet utanför skolan.

Det rör sig också om att skolan i sin direkta undervisning behöver hjälp av representanter från arbetslivet. Vem kan vara bättre expert på arbetarskydd, arbetsmiljö, medbestämmande, avtal osv. än den som direkt står i produktionen och dagligdags upplever allt detta?

LO och TCO har verkligen satsat på skolinformation, både i egna medel räknat och personellt. Delvis har denna satsning tillkommit för att balansera den tidigare – och kanske delvis fortfarande – helt dominerande arbetsgivarinformationen.

LO och TCO går ut helt öppet och klargör att det är löntagarrollen de belyser med de värderingar som ligger i detta budskap. SAF försöker ofta låtsas som om SAF-informationen skulle vara objektiv, vilket naturligtvis är nonsens, såsom påpekats då och då, t. ex. i senaste numret av Metallarbetaren.

Informationer direkt från arbetslivet är betydelsefulla i skolan. Arbetsmarknadsorganisationernas egna värderingar skall självklart framträ-

da och kritiskt granskas av eleverna. Detta gäller också i högsta grad förment objektivt SAF-material.

Mycket spännande händer just nu i samspelet skola-arbetsliv. På en punkt är jag dock orolig för att utvecklingen kan komma på snedspår. Jag tänker på hur regeringen handlagt den anpassade studiegången och hur debatten förs omkring denna.

Möjligheten för en högstadieelev att under en tid helt eller delvis förlägga skolgången till en arbetsplats utanför skolan fanns med i SIA-reformen. I SIA-propositionen betonades dock att åtgärden skulle användas restriktivt och att anpassad studiegång måste ses tillsammans med alla elevers utökade kontakter med arbetslivet. I första hand måste det alltid vara skolan som skall anpassa sitt arbetssätt till den enskilde eleven.

Att en elev får förlägga delar av skolgången till en arbetsplats utanför skolan bör endast förekomma i undantagsfall och under vissa förutsättningar. Det skall vara fråga om faktisk utbildning, även om den sker i arbetslivet. En handledare för eleven måste finnas. Skolans ansvar för eleven slutar inte i och med denna åtgärd. Kontinuerlig uppföljning och kontakt med eleven krävs. Rätt använd och insatt i detta helhetssammanhang kan den anpassade studiegången utgöra ett nödvändigt komplement till de olika arbetsformer som skolan måste kunna rymma inom sig.

Vad regeringen nu gjort är att särbehandla den frågan genom att tillåta anpassad studiegång i ett antal kommuner. Detta har fått ske utan att övriga förändringar i skolans samspel med arbetslivet förändras och utan att man samtidigt sätter in all kraft på att förnya skolarbetet så att det blir meningsfullt för alla elever.

Jag menar att det är fel att bryta ut frågan om anpassad studiegång ur sitt rätta sammanhang. Det är särskilt oroande eftersom regeringen släppt loss verksamheten utan villkor eller uppföljningsåtgärder.

Jag misstror inte de kommuner det nu gäller, men jag är rädd för hur det hela kan komma att utvecklas. Denna verksamhet får så lätt prägeln av att vissa elever stöts ut ur skolgemenskapen och av att skolan kan tänkas ha en chans att befria sig från vissa elever, nämligen de elever vilkas behov och förutsättningar skolan inte lyckats anpassa sig till.

Hurraropen i moderatpressen över regeringsbesluten om den anpassade studiegången förråder denna inställning. Det man nu ser framför sig är ett sätt att "skilja getterna från fåren". De förenklade visionerna om nivågrupperad undervisning är samma andas barn. Eleverna skall särskiljas. Skolan skall inte längre behöva bemöda sig att arbeta på att utveckla arbetssätt och innehåll efter elevernas behov och förutsättningar. Denna konservativa skolsyn speglar, menar jag, en djupt odemokratisk människosyn.

Jag menar att om detta får utbreda sig ställs målen för den utveckling vi önskar genom SIA-reformen helt på huvudet. Här har regeringen en väldigt viktig uppgift. Vad jag hittills har sett av hanterandet av denna

fråga har man icke skött den på det riktiga sättet.

Målet för SIA-reformen var ju att det inre arbetet skulle förnyas så att *alla* elever kan finna skolarbetet meningsfullt och vill utveckla ett medvetet ansvar för sitt arbete och för varandra. De utökade kontakterna med arbetslivet skall innebära att skolan öppnas och att skolarbetet förankras i verkligheten, något som *alla* elever behöver – inte bara några få.

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Så länge Lena Hjelm-Wallén och jag rör oss med allmänna formuleringar om vad vi vill med SIA-reformen är vi sannerligen överens. Men dessernellan kommer det, tycker jag, sorgligt nog litet egendomliga påståenden från Lena Hjelm-Walléns sida.

Jag måste protestera mot påståendet att det finns några i det här samhället – i varje fall känner inte jag till några – som hävdar att skolan bara skall ta till vara eliten. Vad vi vill allesamman, hoppas jag, är att man skall ta till vara varje enskild elev och göra skolarbetet meningsfullt för alla, som Lena Hjelm-Wallén har sagt.

Jag blir naturligtvis väldigt upprörd över att regeringen misstänkliggörs vad avser anpassad studiegång. Det är en åtgärd som har beslutats i största enighet här i riksdagen, som har tidigare lagts som en sorts försöksverksamhet i vissa kommuner på dessa kommuners egen begäran och som vi från regeringen har sagt skall användas i SIA:s anda. Det förutsätter en analys av situationen för varje enskild elev som skall få anpassad studiegång, man skall göra en plan för utbildning, den skall sikta mot ett mål och dessutom skall man göra en utvärdering. Jag skulle vilja ställa en fråga till Lena Hjelm-Wallén: I dag är alternativet till anpassad studiegång sjukskrivning och fem veckotimmars undervisning. Skulle det göra skolarbetet mer meningsfullt för de elever som det nu gäller?

Vidare: Min avsikt var naturligtvis inte att förringa föreningslivets insatser under skoldagen, däremot att – genom att nämna andra viktiga aktiviteter som bör få finnas med – påpeka att det är elevernas utveckling det handlar om. Det räcker inte, som man ibland tycks tro, att bara satsa på att släppa in föreningar i skolan. Vi behöver också andra företrädare för samhället, för arbetslivet – som Lena Hjelm-Wallén påpekade –, vanliga människor av olika ålder som finns ute i samhället. Jag tänker för min del ofta på pensionärer, som jag tycker kunde få komma in i skolan.

Slutligen: Det blev inte ett SSA-råd i varje län, men det berodde inte på att vi råkade glömma bort det utan på att vi begrundade det hela och tyckte att vi kanske inte skulle starta så storartat utan att först dra några slutsatser av verksamheten. Vi får väl se hur det går i fortsättningen.

LENA HJELM-WALLÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Självfallet tycker jag inte att sjukskrivning och skolk är bra alternativ till anpassad studiegång. I så fall skulle jag inte ha föreslagit den delreformen i SIA-propositionen. Men vad jag nu anklagar regeringen för är att plocka ett russin ur kakan – och det russinet kan komma att smaka ganska illa när det inte finns i sitt rätta sammanhang. Jag frågar: Var finns villkoren för den här verksamheten? Var finns det stöd till kommunerna som de borde ha, uppföljningsåtgärder osv.? Och var finns handledaren? Vi poängterade mycket starkt både i propositionen och i utskottsbetänkandet att det måste finnas en handledare och att det måste anvisas pengar för denna handledare.

Beträffande föreningslivet vet jag att moderaterna har haft en annan inställning än övriga partier i riksdagen. Jag har länge uppfattat det som att Britt Mogård stått på riksdagsmajoritetens sida. Jag hoppas att det är fallet fortfarande. Det hon gjorde i dag – när hon betonade en mängd andra uppgifter under den samlade skoldagen och tonade ned betydelsen av föreningslivets insatser – är, menar jag, att förfuska reformen. Det får inte ske.

När det slutligen gäller SSA-råden fattade riksdagen beslut både om de lokala SSA-råden, som skulle finnas i kommunerna, och om att regionala, länsvisa, SSA-råd skulle inrättas. Det fattade riksdagen beslut om våren 1976, men regeringen gick emot det beslutet i sin budgetproposition 1977. Vi förväntar oss att det kommer i nästa budgetproposition.

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! Jag anser mig nog följa riksdagsbeslutet när jag, som Lena Hjelm-Wallén uttrycker det, tonar ned föreningslivets insatser. Den proposition som Lena Hjelm-Wallén signerat innehåller faktiskt inte bara att föreningslivet skulle vara med under de fria aktiviteterna utan en hel del annat också. Jag tycker att det måste påpekas och jag tror att Lena Hjelm-Wallén är väl medveten om att det här föreligger en viss missuppfattning ute på fältet. Man har uppfattat förslaget så att det enbart skulle gälla föreningarna.

När det gäller anpassad studiegång säger Lena Hjelm-Wallén att vi plockar russinen ur kakan. Det är faktiskt bl. a. en socialdemokratiskt styrd kommun, som jag väl känner till och själv kommer ifrån, som har begärt att få starta försöksverksamhet med anpassad studiegång därför att situationen är olidlig för de här eleverna. Det går inte att säga: Tyvärr, ni får vänta ett år och lida färdigt – vi kan inte göra någonting.

I motsats till Lena Hjelm-Wallén har jag förtroende för kommunerna; jag tror att en kommunal skolstyrelse i SIA-utredning och proposition kan läsa sig till vad avsikten är och att i varje fall inte regeringen behöver sända ut någon speciell handledare. Jag litar på att kommunerna kommer att hantera det här instrumentet som det är avsett att hanteras.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

LENA HJELM-WALLÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade redan i mitt inledningsanförande att jag inte var misstänksam mot kommunerna i fråga. Men jag är rädd för hur det hela kan komma att utvecklas, när man ur reformen bryter ut en liten del som så lätt kan komma snett. Det är en balansgång hela tiden när man skall låta någon elev ha sin undervisning förlagd till annat ställe än skolan. Då är handledarfrågan ytterst väsentlig. Den fanns såvitt jag förstår över huvud taget inte med i regeringsbeslutet. Det behövs pengar till det. Har man tagit fram de medlen?

Det är inte så att vi utan den anpassade studiegången detta år helt saknar sätt att förändra undervisningssituationen och skolarbetet för de elever som skolan i dag har svårt att anpassa sig till. Jag tycker man hade kunnat lugna sig tills man kunde sätta in också den här delen av reformen i ett större sammanhang. När man inte gjort det får regeringen finna sig i att bli misstänkliggjord.

Det är inte bara föreningslivets medverkan som skall finnas med under den samlade skoldagen. Det är sant. Men den är en mycket viktig del, och den delen är egentligen det nya. Det är då inte så underligt om just detta betonas och framhävs i debatten.

Jag vet att man inom föreningslivet knyter stora förhoppningar till SIA-reformen samtidigt som man kanske är litet rädd för allt vad det kan komma att innebära. Jag vill varna statsrådet Mogård för att föra fram resonemang om den samlade skoldagen på det sätt som hon nu gör – då kan det i föreningslivet komma att uppfattas så, att man inte längre är välkommen. Jag tror att skolan har mycket att vinna på att representanter för föreningslivet kommer in. Det rör sig inte om någon rätt för föreningslivet att komma in i skolan – det är elevernas rätt att möta föreningslivet som jag talar om.

Statsrådet BRITT MOGÅRD:

Herr talman! För säkerhets skull får jag väl då lov att konstatera att jag är enig med Lena Hjelm-Wallén om föreningslivets betydelse i skolan. Men det finns också annat som bör få plats.

I övrigt kan jag bara konstatera att socialdemokrater i Botkyrka och flera andra kommuner står på elevernas sida, elever som har det oerhört besvärligt, och att Lena Hjelm-Wallén uppenbarligen inte gör det.

JÖRGEN ULLENHAG (fp):

Herr talman! Under den icke-socialistiska regeringens första år har det hänt mycket på utbildningsområdet. Den nya högskolan startade den 1 juli efter många år av debatter. Riksdagen fattade i våras ett betydelsefullt beslut om den framtida folkhögskolan. På skolans område fortsatte förberedelserna inför SIA.

Låt mig, herr talman, starta med några reflexioner om den nya högskolan.

En grundtanke med högskolereformen är att göra högskoleutbildning

tillgänglig för nya grupper av studerande. Ändrade behörighetsregler och närmande av olika utbildningar rent geografiskt till de studerande är medel för att nå det målet. Riksdagsbeslutet i våras om ett fritt område ligger i linje med strävandena att vidga möjligheterna för nya grupper av studerande att få tillträde till högskoleutbildning. Från studerandehåll drev man mycket riktigt den här frågan hårt. Självfallet utgör det ett värde för alla behöriga studerande att veta att om de anmäler sig i tid till utbildning som utbudits som fri, så får de plats. Tusentals studerande har i höst tack vare den fria sektorn fått en utbildningsplats som de inte skulle ha fått med den gamla regeringspolitiken.

Många var oroliga för att utbildningarna på de nya högskoleorterna inte skulle fyllas med ett tillräckligt stort antal studerande. En del av högskolereformens kritiker hade ju hävdat att de nya högskoleorterna inte skulle få den attraktionskraft som behövdes. Detta att en fri sektor bibehölls skulle också, menade man, leda till att de studerande vände de nya högskolorna ryggen och i stället gick till de gamla universiteten.

När vi nu kan titta i ett första facit kan vi konstatera att kritikerna hade fel. De nya högskolorna har hävdat sig väl och lockat många nya studerande. Med tanke på intentionerna bakom högskolereformen är detta mycket glädjande. Vi vet redan att en stor andel av de studerande inom de nya utbildningarna vid de nya högskolorna är förvärvsarbetande och att spännvidden i ålder bland de studerande är stor. Från högskolornas sida gör man också vad man kan för att tillmötesgå de nya gruppernas önskemål genom att satsa på kvällsundervisning och deltidsundervisning i stor omfattning.

Det är också värt att notera att vissa utländska betraktare under sommaren och hösten har ägnat den svenska högskolereformen sitt intresse. Den ansedda amerikanska utbildningstidskriften *Change* ägnade sålunda huvudledaren i sitt augustinummer åt reformarbetet i Sverige. Det var en uppskattande ledare och slutsatsen blev att även om inte den svenska lösningen kunde användas i USA så skulle man där med stort intresse följa utvecklingen i Sverige.

Från folkpartiets sida tror vi på högskolereformen i den tappning den fick genom riksdagsbeslutet i våras. Men vi tror inte så blint på den att vi förnekar att den nya högskolan kan dras med barnsjukdomar. Höstens antagningar har visat att antagningssystemet kan förbättras. Ett utvärderingsarbete med sikte på detta har också startat inom universitets- och högskoleämbetet.

Inför framtiden är bl. a. tre saker mycket viktiga. För det första måste utbildningsinnehållet nu mer än tidigare stå i centrum i universitet och högskolor och de organisatoriska frågorna får då spela en mer underordnad roll än under senare år. För det andra måste frågan om utbildningens internationalisering få spela en mer framträdande roll än tidigare. På den punkten har UHÄ lagt fram ett viktigt handlingsprogram. För det tredje är det angeläget att försöka decentralisera beslutsfattandet på högskoleområdet. Här har redan mycket skett. I dag fattas t. ex. viktiga

beslut om utbildningens innehåll på lokal nivå, beslut som tidigare fattades centralt. Nu gäller det att gå vidare och försöka ytterligare flytta ned beslutsfattandet.

I en synpunktsrik och mycket uppmärksammat artikel i Svenska Dagbladet den 11 september tog utbildningsministern upp forskningspolitiken. Han konstaterade att det är en överdrift att säga att forskningen befinner sig i en kris men att den starka framstegsoptimismen och den allmänna tilltron till forskningens möjligheter fått en törn. Det är lätt att hålla med om detta. Det finns tecken som tyder på att intresset för forskarutbildning försvagats under senare år. UHÄ konstaterar i sin anslagsframställning för budgetåret 1978/79 att en markant minskning av antalet examinerade inom forskarutbildningen har skett bl. a. vid de humanistiska, tekniska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Förhoppningsvis kommer forskarutbildningsutredningens betänkande, som just avlämnats, att kunna bilda underlag för konstruktiva lösningar på det här svåra problemet.

Jan-Erik Wikström erinrade i sin artikel om Ragnar Edenmans ord en gång i tiden att forskningen var den mest dynamiska faktorn i samhällsutvecklingen. Han slutade med följande markering som det också är lätt att instämma i: "Det är dags att erinra om de orden, att låta dem komma till heders på nytt och att skapa en renässans för tron på forskningens möjligheter. Låt oss ge forskningen en chans." Man kan tillägga att inte minst med tanke på den svenska industrins utveckling på lång sikt är en satsning på forskningssidan utomordentligt angelägen.

Med folkhögskoleutredningens betänkande som grund slog riksdagen i våras fast att folkhögskolan i fortsättningen skall ha en viktig plats i det svenska utbildningsväsendet. Beslutet innebar också att friheten för den enskilda folkhögskolan att utforma sin verksamhet ökade väsentligt. Här finns en parallell till utvecklingen på högskoleområdet. Den reformerade folkhögskolan har många viktiga uppgifter. En är att ge dem chansen till utbildning som aldrig fick mer än sex eller sju års utbildning i skolan. Med de behörighetsbestämmelser som nu gäller för den nya högskolan blir det lättare än tidigare att skaffa sig en utbildning i folkhögskola för att sedan gå vidare till studier vid universitet eller högskola.

Kritiken mot den nuvarande skolan är från många håll stark – det har berörts här tidigare i debatten – och i mycket berättigad. Lärarnas arbetssituation är i många fall svår. Många elever slutar i dag skolan i förtid på grund av skolleda och bristande intresse. Skollagens första paragraf talar om att främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till lyckliga och ansvarskännande samhällsmedborgare. Vi har en bit kvar till det målet.

Folkpartiet stod bakom riksdagsbeslutet våren 1976 om skolans inre arbete just för att det skapade förutsättningar för att komma till rätta med många av de svårigheter som finns på skolans område i dag. Jag kan försäkra Lena Hjelm-Wallén att det för vår del inte var någon läpparnas bekännelse. Flera av de krav som folkpartiet drivit genom åren

tillgodosågs genom det beslutet. Resursanvändningen blir friare. Det sker en kraftigare satsning på att ge eleverna baskunskaper. Ökade inslag av praktik på högstadiet och större frihet i undervisningen för både lärare och elever är också positiva förändringar från liberal utgångspunkt.

Det är angeläget att betona, tycker jag, att ingen skolreform blir vad den är tänkt att bli utan att vi har de människor med oss som är berörda av reformen. Därför är diskussionen kring SIA-reformen så angelägen. På den punkten håller jag med Lena Hjelm-Wallén. Debatten visar att förhållanden och behov är mycket olika i landet. Detta har också understrukits i ett av SSK-utredningens delbetänkanden. SIA-reformen är riktig därför att den skapar möjligheter för kommunalpolitiker, personal, elever och föräldrar att få vara med och i större utsträckning än hittills påverka utformningen av sin skola.

Det är också angeläget att ett av SIA-utredningen föreslaget beslutsorgan i någon form kommer till stånd. Vi kan ju inte kräva ansvarstagande om vi inte låter de berörda ta ansvar. Vi kan inte kräva att eleverna skall vara fria och självständiga, om de inte får ta ansvar och bli respekterade för sina ställningstaganden. Skolan måste grundlägga vanan att självständigt pröva. Eleverna måste få uppleva att samverkan i skolans demokratiska organ kan leda till vettiga och positiva förändringar.

Många upplever i dag läroplanens supplementdel som helt styrande för undervisningen. Det är inte bra. Det minskar både lärares och elevs möjligheter att själva komma överens om innehållet i och uppläggningsen av undervisningen. Dessutom erhålles en onödig likriktning i fråga om läromedel. Det måste vara en förhoppning att läroplansrevisionen skall skapa ökade möjligheter för dem som tillsammans verkar inom varje skola att mer än i dag kunna utforma och påverka innehållet i undervisningen.

Herr talman! Från liberalt håll har vi arbetat för och i ett par fall haft huvudansvaret för de reformer på utbildningsområdet som jag berört i mitt anförande. Vårt engagemang i dessa frågor är naturligt. En gemensam nämnare för reformeringen är nämligen att genom decentralisering öka närdemokratin. Därigenom får människor ökade möjligheter att besluta om sin situation. Det gäller högskolan, det gäller folkhögskolan och det gäller skolan i allmänhet. Att vidga möjligheterna för enskilda människor att få en adekvat utbildning är också någonting mycket tilltalande från liberal utgångspunkt. Högskolereformen och folkhögskolereformen syftar, som jag försökt visa, bl. a. till just detta.

CLAES ELMSTEDT (c):

Herr talman! Det svenska utbildningsväsendet har under den senaste tjugooårsperioden genomgått en högst omfattande förändring när det gäller både omfattning och inriktning. Tidigare i eftermiddag har man diskuterat SIA-skolans framtid och tillkomst, och det finns ingen anledning för mig att fördjupa mig i den diskussionen. Beslutet här i riksdagen är fattat, och det åvilar nu i hög grad kommunerna att förverkliga de in-

tioneringar som ligger bakom riksdagsbeslutet. Det kommer självfallet att ta litet tid och det kommer att kosta pengar, men huvudsaken är att målsättningen ligger fast, och det gör den enligt vår mening efter det riksdagsbeslut som har fattats.

Många och långa utredningar har föregått besluten – inte bara beslutet om SIA utan även tidigare beslut på skolans område – och diskussionen huruvida vi har en bra grundskola och en bra gymnasieskola är ständigt i gång. Det är i och för sig inte så märkvärdigt. Det är väl få samhällsfunktioner som berör så många människor direkt eller indirekt som just skolan.

Är grundskolan alltför teoretiskt inriktad? har varit en återkommande fråga i många år. Riksdagen har i uttalanden konstaterat att så är fallet. En del konkreta förslag till förändringar som skulle medföra att de praktiska inslagen blir bättre företrädade har också motionsledes presenterats under årens lopp. Vi har från centern tidigt varnat dessa problem och framlagt konkreta förslag till åtgärder som skulle ge en bättre kontakt mellan skola och arbetsliv. En läroplansöversyn för grundskolan pågår som en följd av påtryckningar från riksdagen. Denna översyn väntas bli klar inom den närmaste tiden.

Ofta pekas det på att de tekniska och naturvetenskapliga ämnena inte tillräckligt beaktas i vare sig grundskolan eller gymnasieskolan och att detta får negativa konsekvenser på kunskapsnivån vid högskolorna. Företrädare för våra tekniska högskolor hyser stor oro härvidlag. Jag tror dess värre att denna oro är befogad och att en av de närmaste större uppgifterna måste bli att på allvar ta itu med detta problem. Den alltmer ökande konkurrensen från omvärlden kräver att vi har välutbildat folk inte minst på den tekniska sidan. Vi får helt enkelt inte komma på efterkälken. Det finns anledning att se upp.

Huruvida den oro man känner vid våra tekniska högskolor enbart bottnar i att de tekniska och naturvetenskapliga ämnena har en för svag ställning på förberedande stadier i grundskola och gymnasieskola är kanske tveksamt. I varje fall torde en förändring i detta sammanhang inte vara tillräcklig för att lösa problemen inom den tekniska utvecklingen sett i ett längre perspektiv. Självfallet måste vi ha välutbildade och motiverade människor för att klara framtiden, men lika viktigt är att satsa mycket mer än hittills på forskning. Vi vet i dag hur staten nödgas satsa miljard efter miljard för att ibland endast temporärt hålla krisdrabbade företag i gång för att inte äventyra sysselsättningen, i och för sig en helt nödvändig åtgärd.

Det är hög tid att på ett mycket tidigare stadium än hittills parera en sådan utveckling, och det kan man endast göra genom att öka satsningen på forskning. För att uttrycka sig litet onyanserat men kanske för att ställa problemet på dess spets skulle man kunna säga att någon extra miljard satsad på forskning borde medföra att vi framöver slipper att satsa flera miljarder för att klara de bekymmer som beror på att vi

– i varje fall delvis – är överspelade i produktutveckling och därmed i konkurrenskraft.

Kraven på bättre kontakter mellan skola och arbetsliv och mer av praktik i skolan får inte ses som en motsättning till önskemålen om en starkare ställning för tekniska och naturvetenskapliga ämnen i grundskolan. Tvärtom bör de väl gå att förena.

Den nya högskolan har nu börjat fungera efter många års utrednings- och förberedelsearbete. Det är naturligtvis omöjligt att efter endast några månader dra några slutsatser. När riksdagen i våras fattade beslutet om reformen, framfördes farhågor från oppositionen att de mindre högskolorna inte skulle få tillräckliga resurser och att därigenom hela decentraliseringstanken skulle äventyras. Från centerhåll avvisade vi dessa farhågor, och det har även visat sig att de nya orterna har fått ekonomiska resurser som möjliggjort en bra start i förhållande till det undervisningsbehov som registrerats på dessa orter.

En av grundstenarna i den nya högskolan är den successiva utbyggnaden på nya orter och ett ökat lokalt ansvar, vilket vi från vårt håll verkligen tillmätte stor betydelse i förberedelsearbetet. Visst anser man på en del håll att utbyggnadstakten är för långsam, och man kan positivt notera den entusiasm som läggs i dagen på de nya utbyggnadsorterna. Det är naturligtvis viktigt att ett så omfattande underlag som möjligt finns innan man bjuder ut nya kurser och linjer. Ingen har nytta av att resurser låses fast med mindre än att förutsättningar finns för en någorlunda långsiktig verksamhet inom ett ämnesområde.

Men detta får inte på något sätt hindra de lokala initiativen när det gäller kursinnehåll och inriktning. De lokala behov som finns skall tillgodoses, och de enstaka kurserna kan i många fall utgöra inkörsportar till allmänna utbildningslinjer. Det är i hög grad på det sättet förnyelsearbetet skall ske, och det är också här de nya högskoleorterna har sina möjligheter till profilering. Det är, kan man kanske säga, där den tyngsta biten av filosofin bakom hela den nya högskolan ligger.

Den försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning som förekommer på ett antal orter – starten skedde 1975 och verksamheten har sedermera byggts ut – kan nu börja utvärderas. Intrycket man får vid kontakter med den verksamhet som pågår tyder emellertid på ett gott resultat. YTH vänder sig till en i högskolesammanhang ny grupp med högst varierande och ofta svag ungdomsutbildning men med många år i arbetslivet.

Som ett exempel kan jag nämna att vid den verkstadstekniska linjen av yrkesteknisk högskola som finns i Karlskrona fanns 62 sökande till de 30 platserna. Elevernas ålder varierar från 23 år upp till 48. De flesta har endast folkskola, medan en del därutöver har någon form av yrkesskola. I övrigt rör det sig om utbildning från arbetslivet. Den försöksnämnd som leder verksamheten i Karlskrona anser att problemen är betydligt mindre än vad man från början utgick ifrån. Med relativt litet stödundervisning klarar eleverna utbildningen utmärkt – det är en

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Allmänpolitisk debatt

erfarenhet som försöksnämnden redan anser sig kunna göra när det gäller den verkstadstekniska linjen i Karlskrona.

En rad utredningar är i gång på utbildningsområdet. Jag har tidigare nämnt läroplansöversynen för grundskolan. Sedan något år arbetar också en gymnasieutredning med ganska vida direktiv. Från centerhåll har framförts synpunkter och förslag som tar sikte på bl. a. längre praktikperioder. Tanken på ett treterminssystem i gymnasieskolan finns också med i bilden.

De tvååriga yrkesinriktade gymnasielinjerna har de senaste åren fått en ökande tillströmning. Detta har i vissa fall fått till följd en konkurrens till dessa linjer som varit ovanligt hård, medan man exempelvis till naturvetenskaplig linje ofta kommit in utan större svårighet. Det finns anledning att observera detta i samband med ett förändrat system för intagning till gymnasieskolan. Betygsutredningen ägnar också detta problem stort utrymme i sitt betänkande, som kom i våras.

Frågan om betygens roll i sammanhanget har länge diskuterats. Inte minst gäller det behovet av betyg som urvalsinstrument till högre studier. Det finns de som menar att det är den enda funktion som betygen har. Andra menar att de har också andra funktioner, medan det återigen finns de som anser att vi klarar oss helt utan betyg, i varje fall i grundskolan.

Det finns säkert anledning att tona ner betygens betydelse. Betygsutredningen, som i och för sig är delad på en del punkter, presenterar dock i ganska stor enighet förslag om att betygen skall finnas kvar när det gäller gymnasieskolan. Betygsutredningens betänkande är nu föremål för en omfattande remiss, och den långa remisstiden ger alla goda möjligheter att yttra sig i denna viktiga fråga.

Antingen man har betygen kvar eller inte är det nödvändigt med en utbyggd studie- och yrkesvägledning. För min del anser jag att betyg i någon form behövs även i fortsättningen. Det kommer alltid att finnas linjer på gymnasiet till vilka det är fler sökande än platser, och då bör betygen finnas tillsammans med andra urvalsgrunder, så att man kan komma så nära som möjligt till den rättvisa som i sin helhet är omöjlig att uppnå. Vi måste dock få ett annat betygssystem än det nuvarande. Betygsutredningen lägger också i ganska stor enighet fram förslag om ett sådant för gymnasiet, som jag nämnde. Delar av utredningen vill ha ett liknande system för högstadiet.

Ungdomsarbetslösheten är i dag ett stort bekymmer, på sina håll mycket stort. Erfarenheten både nu och tidigare – vi har nämligen haft en påtaglig ungdomsarbetslöshet många gånger förr – visar att merparten av de ungdomar som först blir utan arbete är ungdomar med bristfällig utbildning. Vi måste alltid sträva efter att ha ett så allsidigt utbildningsutbud att ungdomarna söker sig dit. De skall kunna känna att det finns något som passar just dem. Detta måste vara en övergripande målsättning när vi planerar utbildningspolitiken i vårt land, både vad avser innehåll och lokalisering.

LENA HJELM-WALLÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag började med att säga att av tradition har vi haft en stor enighet i den övergripande inställningen till skolfrågorna, och det gäller också SIA. Jag tror det är rätt nyttigt att de som har att förverkliga reformen ute i kommunerna vet om detta.

Dock har det ofta varit så att moderaterna bromsat. Claes Elmstedt tog upp betygen. Där kan vi verkligen se detta. Skillnader finns inte bara mellan socialdemokrater och borgerliga, utan även inom borgerligheten.

Till de båda senaste talarna, från folkpartiet och centern, vill jag dock säga att vi från socialdemokratiskt håll önskar dem lycka till i dragkampen inom regeringen i de utbildningspolitiska frågorna. Detta gäller särskilt de mera konkreta åtgärderna. Det visar sig ändå ofta att just när man skall konkretisera vad man menar med reformerna uppstår det meningsmotsättningar partierna emellan.

Ett exempel är den anpassade studiegång som vi tidigare i dag talat om. Där är det en synnerligen svår balansgång man har att gå mellan att hjälpa eller att stöta ut eleven. Det är naturligt att åtminstone jag här misstror de moderata och konservativa krafterna.

CLAES ELMSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tackar Lena Hjelm-Wallén för att hon lyckönskar bl. a. mig i dragkampen, som hon säger, om reformerna inom regeringen. Jag har hitintills inte upplevt den dragkampen som särskilt hård. Om den skulle uppstå har vi dock en viss vana och en viss erfarenhet. För inte så länge sedan, när Lena Hjelm-Wallén var utbildningsminister, fick vi vara med om en hård dragkamp om reformer här i riksdagen. Jag skall här inte gå närmare in i detaljerna. Låt mig bara erinra om att då vi motionerade om ett anslag till särskilda åtgärder i skolan för att lösa de mest akuta problemen fick vi tyvärr bakslag, mycket beroende på att vi inte var starka nog i den dragkampen. Jag hoppas att vi skall ha större framgång nu.

LENA HJELM-WALLÉN (s) kort genmäle:

Herr talman! Skillnaden är bara den att tidigare arbetade centern och socialdemokratin nära tillsammans om skolreformerna. Nu har centern valt en annan samarbetspartner, nämligen moderata samlingspartiet.

CLAES ELMSTEDT (c) kort genmäle:

Herr talman! Ja, det är riktigt att vi har andra samarbetspartners nu, men vi har inte ändrat någonting i vår inriktning i det långsiktiga perspektivet när det gäller inställningen till utbildningspolitiken.

THURE JADESTIG (s):

Herr talman! Den svenska järnhanteringens situation har förändrats avsevärt under de senaste åren. Orsaken till denna utveckling är helt

naturligt en serie av omständigheter: den internationella lågkonjunkturen, bristen på framtidsinvesteringar osv.

Utomlands har i stället nya, tekniskt framstående, stora företagsenheter byggts upp, och detta har också förändrat den svenska konkurrenskraften. Handelsstålsektorn har t. ex. kunnat notera att tillväxttakten i förbrukningen radikalt har förändrats under de senaste åren. Varvsindustrins minskade efterfrågan och bostadsbyggandets bottennivå kan tas som typ-exempel.

Västmanlands är ett av landets mest industrialiserade län. Dess bruksorter har traditionellt ett mycket ensidigt näringsliv och är oftast beroende av någon enstaka större industri. Länet har drabbats i den dagsaktuella situationen, och oron för jobben ute på arbetsplatserna är starkare än någonsin. Familjernas ängslan inför framtiden är stor. Därför startas nu på dessa bruksorter aktiviteter under mottot Rädda jobben!

Under senare år har vi som företrädare Västmanlands län här i riksdagen påpekat de problem som kommer att uppstå i vårt län. I samband med Länsplanering 74 krävde länsstyrelsen bl. a. en utredning om järnhanteringens framtid. Då syftade man speciellt på stålindustrin. Stålbranschrådet tillskrevs, dock utan gensvar. Så sakteliga kom i alla fall centrala utredningar i gång, först Jernkontorets interna analys kring specialstålsindustrin, därefter handelsstålutredningen och sist i raden den Hagströmska snabbanalysen.

Ett gemensamt drag har utredningarna. De tror på järnhanteringens möjligheter att klara såväl hemmamarknaden som den internationella konkurrensen. Men då krävs det snabba åtgärder i vad gäller struktur samt marknads- och produktionsinriktning.

Ett annat gemensamt drag hos utredningarna är att man enbart har utgått från företagsekonomiska bedömningar och sålunda inte vägt in de samhällsekonomiska aspekterna. Detta har också noterats som en anmärkningsvärd brist.

På bruksorterna är man väl medveten om de ofrånkomliga strukturfrågorna och de åtgärder som behöver vidtas för att återställa konkurrenskraften. Men vi litar inte helt på de "självläkande krafterna", och vi tvivlar på den s. k. Åslingdoktrinen bärighet. Vi tror att det krävs en aktiv och planmässig branschpolitik och att staten måste ta över ett dominerande ägarinflytande.

Jag har sett som min uppgift att här helt kort försöka beskriva den västmanländska problematiken. Som bakgrundsmaterial har jag då den utredning som vår länsstyrelse överlämnat till industridepartementet med anledning av departementets begäran att få en regional utvärdering av sysselsättningsmässiga och samhällsekonomiska effekter av den utveckling som håller på att ske inom järnhanteringens område och som förutses i handels- och specialstålutredningarna, vilka jag inledningsvis berörde.

Denna utredning ligger nu på industriministerns skrivbord. Länsstyrelsen har för sin del grundat sina beräkningar på ett planeringsunderlag som finns i Länsplanering 74 jämte 1977 års översyn.

Under perioden 1945–1965 expanderade den västmanländska industrin snabbt. Länets folkmängd ökade därmed starkt.

1970 inträffade emellertid en vändning. Sedan dess har folkmängden i länet minskat med närmare 2 000 personer. Tack vare höga födelseöverskott har folkmängden dock i stort sett blivit oförändrad de senaste åren. Men bakom detta döljer sig en nettoutflyttning från länet av över 8 000 personer. Inget annat län i landet har råkat ut för en så stor utflyttningsförlust under 1970-talet.

Förändringen i befolkningsutvecklingen har drabbat hela länet. Men till de kommuner som mer påtagligt fått känna på stagnation och tillbakagång hör de som berörs av stålindustriproblematiken, nämligen Fagersta, Norberg, Skinnskatteberg, Surahammar och Hallstahammar.

För Fagerstaregionen har förändringen lett till att situationen är mycket känslig. Regionen tål nu egentligen inte någon ytterligare minskning utan att en del av den kvalificerade servicen kommer i farozonen. Hallstahammar har en för stor kostym på vissa servicesektorer.

Vi har alltså i dag 260 000 invånare i länet. Om utflyttningsförlusterna kunde upphöra skulle vi genom naturlig folkökning ha 265 000 invånare 1985. Enligt statsmakternas beslut om de regionalpolitiska målsättningarna skall vi planera för en befolkning 1985 på mellan 265 000 och 275 000 människor. I första hand skall planeringen inriktas på mittvärdet, dvs. 270 000. Dessa siffror är inte en prognos, utan de är en målsättning.

Emellertid finns det risk för att vi kommer att fortsätta att tappa invånare genom utflyttning. I dag bedöms att den västmanländska industrin har minskat sysselsättningen med 2 000–3 000 jobb under 1976 och 1977. Hur många av dessa som kan återvinnas i ett bättre konjunkturläge är svårt att bedöma, men mycket talar för att arbetsmarknaden i länet kommer att bli mycket kärv de närmaste åren. Eftersom vi har stora och växande ungdomskullar som kommer ut på arbetsmarknaden efter avslutad utbildning torde det bli svårt att åtminstone under de närmaste åren undgå fortsatta utflyttningsförluster.

De konsekvenser som kan bli en följd av strukturförändringar inom stålindustrin kan i hög grad komma att drabba de delar av länet som redan tidigare har en problematisk situation eller som har drabbats av kännbara neddragningar i sysselsättningen.

Fagersta- och Salaregionerna har i alla länsprogram karakteriserats som regioner som inte tål ytterligare befolkningsminskning. Där bör utvecklingen på alla sätt stödjas. Enigheten härom har varit stor inom länet.

Fagersta kommun och hela regionen är starkt beroende av vad som sker inom Fagersta AB. Beroendet är ömsesidigt. Företaget är beroende av att ha ett fungerande samhälle omkring sig, men företagets utveckling har grundläggande betydelse.

Fagerstaregionens framtid är också beroende av den fortsatta utvecklingen vid Surahammars Bruks AB:s anläggningar. Företaget har landets modernaste hytta i Norberg och landets modernaste stålverk i Surahammar. Dessa anläggningar bör betraktas som en central basresurs för en

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Allmänpolitisk debatt

specialståltillverkning med de särskilt höga kvalitetskrav vi också fortsättningsvis bör räkna med i Mellansverige.

För Fagerstaregionens och Skinnskattebergs kommuns vidkommande är fortsatt drift vid Bäckegruvan av stor betydelse. Länsstyrelsen utgår också i sin utredning från att malmbaserad specialståltillverkning i Bergslagen även i fortsättningen bör utnyttja malm från mellansvenska gruvor, där de bästa malmförekomsterna finns. Till dessa måste Riddarhytte- och Norbergsfälten räknas.

Hallstahammars kommun har drabbats hårt av pågående neddragningar inom Bulten-Kanthal AB och Hallstahammars AB. Hallstahammar befinner sig redan förut i ett besvärligt läge, bl. a. genom ett stort lägenhetsunderskott. Särskilda insatser är därför påkallade.

Länsstyrelsen trycker hårt på sin uppfattning att det fordras särskilda regionalpolitiska åtgärder såväl i Fagerstaregionen som i Hallstahammars kommun.

Jag har i dag koncentrerat mig på sysselsättningsfrågor inom länets Bergslagsområden. Det finns ytterligare områden och sysselsättningsfrågor i vårt län som kräver uppmärksamhet, men till dessa problem skall vi återkomma i annat sammanhang.

Vi begär att regeringen inte skall sitta och vänta på några anonyma marknadskrafter eller på att berörda företag helt plötsligt själva skall kunna samarbeta och därmed lösa problemen. Det är regeringens skyldighet att ta initiativ och handla, och det gäller att i nuet ta itu med dessa näringspolitiska frågor innan det blir för sent.

Som ett råd på vägen vill vi säga att staten måste ta ett samlat grepp över järnhanteringens framtidsplanering, driva fram samordning och samarbete och ta ansvaret för att nödvändiga omställningar inte sker snabbare än att ny sysselsättning hinner skapas.

Staten skall vara beredd att göra kapitalinsatser men då också skaffa sig motsvarande inflytande. Existerande ägarförhållanden får inte bli ett hinder för en vettig strukturpolitik. Innehåller den aviserade propositionen ingenting av detta så tycker vi att det är ett svek mot de anställda som i dag verkar inom järnbruksindustrin.

GUNNAR BJÖRCK i Värmdö (m):

Herr talman! Vid vårens allmänpolitiska debatt ställde jag några frågor om ekonomi och sysselsättning utifrån mitt eget erfarenhetsområde – sjukvården – men de studsade mot väggarna här utan andra svar än ekot:

Sedan dess har jag blivit alltmer övertygad om att det är näst intill lönlöst att ägna sig åt sjukvårdspolitiska önskedrömmar om inte det grundläggande problemet – vårt lands ekonomi – *först* kan lösas, och i fortsättningen har detta därför blivit det område till vilket mina tankar koncentreras.

Lika väl som andra ledamöter i denna kammare emellanåt tar till orda om forskning och högre utbildning utan att själva vara verksamma inom

sådana områden, må det kanske tillåtas mig att delta i den ekonomiska debatten utan att kunna återropa andra examina i ämnet än dem man får avlägga i livets skola.

Det är f. n. modernt att tala om tvärvetenskaplig forskning, och det är då kanske inte helt orimligt att försöka tillämpa tänkesätt, modeller och flödesscheman hämtade från ämnesomsättningsforskningens och det medicinska beslutsfattandets områden också på fundamentala politiska problem.

Jag har därför försökt samla ihop vissa synpunkter på det vi här diskuterar under den gemensamma rubriken Nuets och framtiden, för det är min övertygelse att man även när man diskuterar *nuets* politik måste ha någon föreställning om *framtidens* villkor och krav och att det måste finnas en kongruens mellan det man vill i dag och det man tänker sig för framtiden.

Jag har försökt att på den bild som nu visas på TV-skärmen illustrera hur jag ser på saken, och jag skall försöka att knyta några reflexioner till den.

Nuet, sådant vi upplever det i dag, har jag dristat mig att beteckna som reträtternas årtionde, en benämning som jag föreslog i en artikel 1971, för vad som då avtecknade sig i form av begränsade återtåg inom sjukvårdspolitik, utbildningspolitik och industriellt utvecklingsarbete, främst i kvalitativt hänseende. Snart nog kom också oljekrisen och tvang oss till – låt vara kortvariga – inskränkningar.

En ljusning skönjdes under de osannolika åren med s. k. övervinster, men fröjden var, som vi alla vet, föga beständig, och det är som nu snart gått till ända, med minskad produktivitet, minskad lönsamhet, nedläggning av industrier och kanske t. o. m. av sjukhus, sjunkande BNP, höjda skatter, penningvärdelförsämring och urholkning av AP-fonden – nog kan detta förefalla att bekräfta förutsägelsen om ett reträtternas årtionde.

Det är i detta läge som ansedda ekonomer inom och utom landet ifrågasätter om vi någonsin mer kommer att få ett sådant cykliskt konjunkturförlopp, som den klassiska doktrinen räknar med och som våra finansministrar hoppas på, och inom Forskningsrådsnämnden har man högt på prioritetlistan satt forskning om följderna av en stagnerande ekonomi.

En av orsakerna till detta tillstånd tror jag är en ond cirkel, som framgår av nästa bild på TV-skärmen, som vi drabbats av i det här landet – vi är säkert inte ensamma om det – och som hämtar en del av sin kraft ur själva den reformverksamhet, som kunnat betalas ur samhällsekonomiska överskott under tider av stadig tillväxt, men som – när man nått tillväxtens gränser – börjar äta sig inåt och leder till vad man med ett försvenskat medicinskt begrepp skulle kunna kalla självförstöring.

Jag skall inte fördjupa mig i problemet om skatter, löneskatter och bidrag; de som inte vill låta sig övertyga av SAF:s diagram kan i stället läsa Gösta Rehns föredrag på Nationalekonomiska föreningen för ett år

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

sedan om den marginella ekonomiska – men naturligtvis inte psykologiska – skillnaden för både samhället och den enskilde mellan att ha arbete och att vara utan; det står att läsa i Ekonomisk Debatt nr 2 1977. Men jag känner en både saklig och moralisk skyldighet att här säga något om *företagandet* och *företagsamhetens villkor*, för jag är övertygad om att den bristande förståelse för dessa, som tongivande företrädare för det svenska samhället – med undantag för *finansministern* Gunnar Sträng – under så lång tid visat, är en annan och minst lika väsentlig orsak till den situation vi i dag befinner oss i.

Med användande av ett uttryck från en av förra årets bestsellers skulle jag vilja beteckna själva *företagsamheten* här i landet som "det mest förbjudna". Företagare, arbetsköpare, det är *fullt* att vara; *fint* är det däremot att vara *löntagare*. Och löntagare är vi nästan allesamman: kungen, statsministern och varenda ledamot av denna kammare. Jag är själv löntagare. Det är ingenting att skämmas för men heller ingenting att berömma sig av – det har jag som de flesta andra blivit därför att jag inte varit tillräckligt djärv, inte tillräckligt fantasifull, inte tillräckligt begåvad för att våga bli min egen – och i bästa fall även andras – lyckas smed.

I den gamla Statistisk årsbok fanns det en kolumn för "personer med arbetsfri inkomst". En fotnot angav att dessa var rentier, studenter och personer i fängelse. I dag är de enda icke-löntagarna barn, pensionärer, hemmafruar och enskilda företagare. Det är dessa senare vi nu har att förlita oss till. Det är de som skall tillhandahålla hävstångarna i den nya sysselsättningspolitiken. Några besjälade grupper av arbetare har övertagit och driver nu själva tidigare olönsamma företag med framgång. Heder åt dem! Men när de anställda erbjöds att ta över en större industri, avrådde deras fackliga organisationer dem från att göra det. Kanske var det klokt. Företagande kräver mera än vanlig arbetsamhet, det kräver kunskaper, engagemang, djärvhet och uthållighet. När personer – C.-H. Hermansson får förlåta om jag också skulle kunna säga familjer – med sådana egenskaper lämnar scenen är det risk att denna – åtminstone för en tid – för att tala med Frans G. Bengtsson – blir lämnad tom.

För den som ägnat hela sitt liv åt en av de i *ekonomisk mening* olönsamma delarna av det svenska samhällslivet känns det väsentligt att få uttala ett offentligt tack till dem, som fram till nu svarat för de *lön-samma* delarna, för det är dessa som genom sina insatser har betalat mycket av det som utträttats i de olönsamma. Vi får se hur det går med det i framtiden, om vi alltmer åsidosätter *företagsamhetens villkor*, som till en del är ekonomiska men till minst lika stor del är psykologiska.

Vilket samhälle är i dag möjligt? Och för hur länge? Man kan inte undgå att förvåna sig över hur litet man märker – inte minst här inne i vår ombonade värld – av de stora och brutala förändringar, som undan för undan drabbar "andra människor". Nordvästra Europas parlamentariska monarkier är som en osannolik oas i en värld av ökande spänningar, av motsättningar som endast med möda kan hållas i schack –

för hur länge? – i områden som kan te sig perifera för oss, medan det egentligen är vi som är i deras periferi. Sydostasien, Libanon, Israel och arabvärlden, Afrika, Latinamerika – en uppräknig av krutdurkar. Och nu när korrespondenterna tröttnat på Nordirland: i dess ställe den gastkramning som drabbat Västtyskland och som naturligtvis nu hotar att också drabba förbundsrepublikens grannländer. Det är sannerligen inte att undra på att både FOA och Sekretariatet för framtidsstudier sedan en tid tillbaka arbetar med *det sårbara samhällets* problematik.

Just när en nära nog fullständig demokrati föreföll crövråd och säkerställd hotas själva dess grunder, och öppna samhällen tvingas att rusta sig till självförsvar.

Krig, terror och förstörelse genom egen eller andras handaverkan å ena sidan – oron för framtiden, för människor och miljö, genom den industriella tekniken å den andra. I fråga om den senare har vi kanske ett val – åtminstone till en tid. Kanhända är det möjligt för oss svenskar att – om vi så skulle vilja – bestämma oss för ett energisnålare, miljövänligare, fattigare, men kanske just därigenom mera sysselsättningsskapande samhälle, om vi sluter oss inne inom våra egna gränser, begränsar oss till våra egna resurser och accepterar en återgång till det slag av självhushållning, som de av oss som är i femtioårsåldern eller däröver erinrar sig från andra världskrigets beredskapsår.

Men om "folklertalet" *inte* vill detta, ja, då får vi verkligen lägga manken till, inte minst med naturvetenskaplig forskning och teknisk utveckling. För dem som i årtal medverkat till att av ideologiska skäl devalvera det naturvetenskapliga elementet – eller låt mig hellre säga fundamentet – inom vårt utbildningsväsende stundar därvid en omvändelse under galgen.

I annat fall är det naturligtvis så, att autarkins fattigsamhälle är det slag av verklighet som ligger framför oss, i varje fall för dem som bekänner sig till vad som kallas "en ny ekonomisk världsordning", och som – vilket både statsministern och industriministern antydde i går – förefaller att vara på väg in över oss alldeles oberoende av resolutioner i FN:s generalförsamling, genom uppkomsten av nya industriländer med låga lönekostnader men modern teknologi, allt under det att åtskilliga av Västerlandets gamla industri- och kulturnationer kämpar med till synes oöverstigliga effektivitetsproblem och sjunker allt djupare i ekonomiskt beroende av utländska långivare.

Pessimismen breder ut sig, och den omfattar i dag också, medvetet eller omedvetet, ett folks viktigaste livskälla: barnen. TV har nyligen åskådliggjort den mörka framtidsbild som många svenska barn har och som säkert också de många svenska unga kvinnor har, som inför oföfentligheten uttalar sin tvekan att sätta barn till världen, och som inte heller gör det – som de vikande födelsetalen och de stigande abortsiffrorna visar. På så sätt hotar i förlängningen en nedläggning inte bara av företag utan av hela det *svenska* samhället. Kanske blir det till invandrarna, med deras annorlunda och mera livsbejakande kulturmönster, som vi

får sätta vår lit när det gäller att skaffa vårdpersonal till framtidens många barnlösa svenska åldringar. Men vi kan nog inte vara helt säkra på den saken.

Herr talman! Jag inledde detta anförande med att tala om behovet av kongruens mellan vår politik i nuet och våra föreställningar om framtiden.

Jag tror vi måste fråga oss om det svenska samhället – sådant det är i dag – har möjlighet att räkna med en fortsatt välståndsutveckling. Kommer våra bruk och fabriker vid nästa sekelskifte att vara den tidens ruiner? Kommer det utlovade "postindustriella" samhället att bli postindustriellt i verklig bemärkelse? Kommer i stället vår utbredda fritidsbebyggelse att komma oss till hjälp vid skapandet av ett idealiserat bondesamhälle av Almqvistsk modell? Kommer framtidens yrken att bli småbruk, hantverk och reparationservice? Kommer ett sådant samhälle att kunna tillhandahålla samma generösa socialvård som socialutredningen nu föreslår – på grundval av den senaste långtidsutredningens redan underminerade förhoppningar? Sådana frågor måste vi försöka besvara, när vi står inför uppgiften att överföra den hittills förda politikens konsekvenser till en ny konsekvensernas politik.

Om detta vet jag inte mera än andra. Åtskilliga augurer har den här hösten uppträtt med många pessimistiska – och enstaka optimistiska – spådomar. En klok regel har alltid varit att hoppas på det bästa men förbereda sig på det värsta. En annan är att våga "säga som det är", eller i varje fall som man tror att det är. Om detta blev vanligare skulle somliga kanske inte behöva tillhålla varandra att "tala sanning!"

Herr talman! Trots allt hoppas jag dock ännu att det skall bli möjligt även för en svensk ekonomiminister att genom förutseende, klokhet och samarbetsförmåga i framtiden kunna få samma erkännande som hans brittiske kollega i ett tidigare århundrade, William Pitt d. y., om vilken man kan läsa i Guildhall i London att "han återställde de uttömda statsinkomsterna, göt nytt liv i handeln och välståndet i landet och byggde en ny och säker grundval för tilltron till statens finanser".

MAGNUS PERSSON (s):

Herr talman! Från London till Värmland.

Slaget om Värmland har börjat. Uddeholmsbolaget är i kris, och det betyder att Värmland också är i kris. Vi har under lång tid mött den ena rubriken efter den andra om detta i lokalpressen. Både stora och medelstora företag varslar dagligen om inskränkningar i driften och inga nyanställningar sker, oavsett bransch, företagsstorlek etc. Under årtionden har företagen och aktieägarna plockat ut en mycket god avkastning på insatt kapital, och rovdriften har på sina håll gett eko. I de norra delarna av vårt län finns i dag ärr i naturen efter en alltför hård avverkning och en försummad återplantering av skog.

Situationen i dagens Värmland är oerhört problemfylld. Vi vet att vi måste skapa minst 8 000–10 000 nya arbetstillfällen inom de närmaste

åren. Den borgerliga regeringen får nu sitt eldprov när det gäller att i handling visa hur vi skall rädda Värmland.

Vad har hänt i Värmland under de sist gångna åren och kanske framför allt det senaste året? Har de borgerligas vallöften om ökad sysselsättning infriats, och hur upplever människorna vardagen?

Herr talman! Jag vågar säga att det råder något av domedagsstämning på många orter i vårt län. Inte minst utsatta är våra bruksorter. Där dominerar stål och järn, och där är framtiden mycket oviss.

Värmlands län är ett av flera skogslän i vårt land, och vi har en mycket brydsam situation med en alltför ensidig, tung industri. Som följd därav har vi bl. a. en betydande undersysselsättning bland länets kvinnor. En annan grupp är våra ungdomar. Den värmländska ungdomen ropar i dag efter sysselsättning. Vi kan helt enkelt inte ge ungdomarna meningsfylld sysselsättning.

Jobb finns inte att få. Det är för många en hopplös situation att vecka efter vecka gå sysslös utan jobb i sikte. Erfarenheterna visar att arbetslösheten främst drabbar de unga generationerna som står redo att träda ut i förvärvslivet. Den fråga som måste engagera oss alla är den långsiktiga: Hur skall värmlänningen – ung som gammal – finna arbete under 1980-talet?

Det är, som jag sagt, i hög grad en fråga om att skapa arbeten åt den ungdom som skall bygga morgondagens samhälle – morgondagens Värmland.

Vi måste bl. a. kräva att alla arbetsgivare – kommuner, landsting och företag – ordnar beredskapsplatser och utarbetar långsiktiga planer för sysselsättningen, inriktade på ungdomsarbete. Vi har alla ett ansvar för att ungdomen får arbete. Nonchalerar vi ungdomens problem nonchalerar vi framtiden.

I exempelvis Karlstadsregionen är ungdomsarbetslösheten bekymmersam. Ca 25 % av de arbetslösa i regionen utgörs av ungdom under 20 år och ytterligare 21 % är i åldern 20–24 år.

Dessutom bör vi uppmärksamma att arbetslösheten bland kvinnor är högre än bland män i *alla* åldrar.

Herr talman! Jag sade i ett tidigare anförande från denna talarstol, att de enskilda företagen och det privata näringslivet inte kommer att kunna reda ut situationen. Samhället måste ges det övergripande ägaransvaret, agera och långsiktigt omstrukturera bransch för bransch för att rädda sysselsättningen inom berörda orter och regioner.

Generella åtgärder, som devalvering och sänkt arbetsgivaravgift, hjälper inte ett krisdrabbat företag av typ Uddeholm. Uddeholmsbolaget har inte i tid sett om sitt hus. Företaget har inte investerat för att möta den hårdnande konkurrensen på världsmarknaden. I dag kan vi se facit. På punkt efter punkt är våra aningar besannade. Uddeholmsbolagets och koncernens framtid är mycket oviss. Krisen är ett faktum, och regeringen har via en brandkårsutryckning gett Uddeholmskoncernen en betydande kapitalförstärkning genom lån och bidrag. Det har varit nödvändigt, och

vi skall inte klandra regeringen för den åtgärden. Men självfallet ställer vi frågan: Hur får samhället insyn och medbestämmande i fråga om koncernens framtida agerande?

Vi socialdemokrater förutsätter att det lån som beviljats är förknippat med garantier som säkrar fortsatt drift och sysselsättning i vårt län. Ett klart besked på den här punkten skulle dämpa oron bland tiotusentals familjer som berörs av koncernens framtid.

Herr talman! I det sammanhanget vill jag säga: Regeringsbänkarna är och förblir tomma under hela andra dagen av vår allmänpolitiska debatt, och jag kan inte undandra mig att till kammarens protokoll notera denna anmärkningsvärda och som jag ser det nonchalanta frånvaro från regeringsledamöternas sida.

Det lån som Uddeholmsbolaget beviljats skulle egentligen innebära att nuvarande ägarförhållanden mycket starkt måste ifrågasättas. Erfarenheterna visar också att om vi hade haft samhällsrepresentanter i Uddeholmskoncernen så hade vi inte blivit så tagna på sängen som vi nu blev när beskedet om krisen kom.

Inom andra branscher, exempelvis länets skogsindustri, pågår omfattande ägarbyten. Bondeägda Vänerskog har ökat sitt skogs- och fabriksinnehav under det senaste året i mycket stor omfattning. Bondekooperation blir alltmer en storkoncern, och vi värmlänningar känner en stigande oro inför denna maktfaktor i vår region. Vi är litet till mans brända av storbolagens dominans och fåtalsvälde. Det är möjligt att vi nu är på väg att skapa ytterligare en koncentrationsdepå som blir alltför dominerande inom regionen.

Strukturrationalisering är nödvändigt, men samtidigt kan sådana strävanden gå alltför långt. Genom exempelvis Vänerskogs köp av industrier inom skogsnäringen bortrationaliseras inte mindre än 350 jobb i Åmotfors, Deje och Billingsfors. Vilken innebörd har regeringsdeklarationens ord om att motverka en koncentration av industrin? Det frågar sig inte minst de anställda som berörs av Vänerskogs storaffär.

Enligt vad jag nyss erfarit blir uppgifterna om Vänerskogsaffären offentliga i dag vid en presskonferens. Det är bra, så att spekulationer i ena eller andra riktningen upphör. Samråd har skett med berörda fackförbund, och facket har inte motsatt sig det här ägarbytet. Men facket har ju kniven på strupen och har inget alternativ. Vad vi måste kräva, herr talman, det är att arbetstillfällen skapas i form av ersättningsindustri i en eller annan form till berörda orter.

I de nu aktuella fallen finns det en viss centraliseringsiver som inte helt rimmar med ägarintressenas filosofi och andra politiska uttalanden. Vi är alla medvetna om att bondekooperationen har många aktiva centerpartister och decentraliseringsivrare. Ord och handling stämmer inte i alla lägen. Jag vill inte anklaga dessa människor för allt vad som nu sker, exempelvis inom skogsnäringen, men självfallet kan man kräva en konsekvens i ord och handling.

Herr talman! Skogen som miljö spelar en viktig roll för hela vårt sam-

hälle. Rubbas den ekologiska balansen kan detta få långtgående konsekvenser för klimat, växt- och djurvärld liksom för människans livsbetingelser. Skadeverkningarna av bekämpningsmedel och debatterna därom – inte minst i vårt läns norra delar – måste klart definieras och en kraftigt ökad forskning ge oss svar på de frågetecken som finns. Man måste vidare satsa på alternativa bekämpningsmetoder.

Är allemansrätten i fara? Människorna ute i bygderna ställer sig ofta den frågan. Vissa uttalanden kan tyda på en ändrad kursinriktning. Jag vill klart deklarera att vi som bor och verkar i Värmland vill på allt sätt slå vakt om allemansrätten. Naturen är allas vår egendom och får ej inskränkas av markägande och profittänkande. Om var vi socialdemokrater står i den debatten finns det inget som helst tvivel! Vi slår vakt om *allemansrätten*.

Herr talman! Gruvnäringen är en annan bransch som är splittrad på en rad ägarintressen. Hotet mot gruvindustrin måste mötas med fasthet och framtidstro. En av de viktigaste förutsättningarna är att problemen angrips i nära samverkan mellan samhälle och löntagare. En åtgärd är att staten prövar möjligheterna att ta över ägaransvaret för hela gruvindustrin. Flera skäl kan anges för detta. De samhällsekonomiska konsekvenserna vid malmbrytning av olika omfattning bör under alla förhållanden snarast utredas.

SAP-distriktet och LO-distriktet i Värmland samt Gruvs avdelningar 18 och 28 i Bergslagen har tillskrivit regeringen och hemställt om att åtgärder vidtas för att trygga sysselsättningen inom gruvnäringen. Något svar på nämnda skrivelse har icke avhört. Vi förväntar oss för det första ett svar och för det andra att åtgärder vidtas som stimulerar sysselsättningen inom gruvnäringen.

Länsstyrelsen i Värmlands län har begärt och av regeringen fått klartecken för att tillsätta den s. k. Värmlandsdelegationen. Vi förutsätter att delegationen får resurser som rimmar med behoven och då framför allt den akuta efterfrågan på sysselsättning. Här har regeringen möjlighet att visa vad den menar med en aktiv och decentralistisk regionalpolitik genom att bl. a. tillföra Värmlands län väsentligt ökade ekonomiska och personella resurser samt starta och vidareutveckla nya framtidsinriktade verksamheter och projekt inom en enda region.

Det finns ett klart dokumenterat behov av industrilokaler ute i kommunerna. Lokalerna kan lämpligen uppföras med statliga medel för att stimulera industriell utveckling i kommuner, såväl i inre som i yttre stödområdet. Ett industricentrum – eller flera industricentra – i Värmland är en realistisk och praktisk åtgärd. Därför bör nuvarande regler snarast omprövas och geografiskt utökas till andra delar av landet för att kunna ge betydande regionalpolitisk effekt, exempelvis i Värmlands län.

Det är på dagens forskning som morgondagens produktion skall bygga. En hårdare satsning på grundforskning kräver en rad åtgärder vid universitet och högskolor. I Värmland är vi beredda att gå vidare, om vi

ges ökade resurser till högskolan i Karlstad. En ordentlig satsning på forskning ger resultat.

Herr talman! Inledningsvis sade jag: "Slaget om Värmland har börjat." Jag vill klart deklarera att vi socialdemokrater kommer att med största uppmärksamhet studera de recept som den borgerliga regeringen skriver ut för vårt län. Den beska medicin som väljarna fick i och med att de borgerliga tillträdde regeringsmakten har nu börjat ge sig till känna. Många trodde på de borgerligas slagord och löften, exempelvis 400 000 nya jobb. Det skulle för Värmlands län innebära 12 000 nya jobb. Vad säger centerns företrädare i dag? Sanningen är väl den att man inte vill vidkännas sina svikna löften, och nu talar man om en allmän målsättning.

Herr talman! Löntagarna – arbetare och tjänstemän – i Värmland hoppas och tror på en framtid. Om inte förr så bör det hösten 1979 finnas en chans att återge värmlänningarna framtidstro. Många som vi i dag möter ute på arbetsplatserna är fast beslutna att jobba för en framtida socialdemokratisk regering – för ett tryggare Värmland.

Herr talman! Vi kommer tillbaka.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

HANS LINDBLAD (fp):

Herr talman! Jag vill göra några reflexioner kring flygindustrin.

Vi har helt nyligen fått en rapport från en beredning som har sett på valet mellan olika familjer, som man säger, för nästa attackflygplan. Där bedöms operativa frågor, ekonomi och en del annat. Men inför beslutet bör också ligga, tycker jag, värderingar om industripolitik – vilken form av framtida industristruktur vi vill ha i vårt land – eftersom detta hänger mycket nära ihop.

Först noterar jag att den ena av dessa två familjer som man talar om innebär att man skall utveckla ett lätt flygplan i Sverige och därmed också t. v. behålla en utvecklande flygindustri. Det andra alternativet är att inte mer utveckla ett flygplan utan göra ännu en generation till av Viggen, som i så fall – när den görs i sin tredje version, kallad A 20 – i slutskedet av sin levnad omkring år 2005 eller 2010 kommer att vara ungefär 50 år gammal. Vi kan alltså räkna 50 år efter 1960, då man beslöt vilken motor man skulle ha och vilka principer maskinen skulle vara byggd efter.

Dessa attackfamiljer har olika operativa egenskaper. Den ena har värdefullare egenskaper i södra delen av landet, den andra i norra delen, den ena har större uthållighet osv. Det går inte att klart säga att den ena är väsentligt överlägsen den andra, eftersom de så att säga har olika profil. Dock bör sägas att B3LA har en del egenskaper som sannolikt får starkt ökad betydelse. Väsentligast är att den är liten – den väger 4 ton, medan A 20 väger tre gånger så mycket, alltså 12 ton. B3LA går att gömma i lador, i skogar och på grusvägar under det att Viggensystemet

är förhållandevis mycket lättare att slå ut. B3LA-systemet har alltså mycket stor uthållighet, och det gör att vad man kallar förbekämpning – försök från en angripare att snabbt slå ut vår attackkomponent – blir väsentligt mycket svårare. Genom att den s. k. förbekämpningstiden blir lång, ökar rimligen möjligheterna att få tid för att mobilisera resten av försvaret.

När man ser på kostnaderna för de här två familjerna – i A 20-alternativet har man valt ungefär den sammansättning som försvarsbeslutet inrymde – så kan man notera att A 20-alternativet på sikt är något dyrare. Men osäkerhet finns bl. a. därför att kostnaderna för A 20 kommer att öka väsentligt om bränslepriserna stiger. Enligt statistiken i dag kostar en Viggendivision i drift ungefär 18 milj. kr. per år, av vilket 6 milj. är bränslekostnader. Man kan spekulera över på vilken nivå bränslepriserna kommer att ligga under 1990-talet. Men om man utgår från en fördubbling i förhållande till andra priser är det lätt att se att bränslekostnadsandelen kommer att bli mycket hög. Det är klart att ju högre bränslepriser man spekulerar med, desto ogynnsammare ter sig valet av ett flygplan som är tungt och därmed mycket bränslekrävande.

Orsaken till den stora bränsleförbrukningen är enkel. Man utgår från en motor som konstruerades i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet. Den var självfallet bra för den tiden men är dubbelt så stor som en 1980-talsmotor med samma dragkraft. I och med att man har en stor motor måste man ha en stor maskin, och för att ha en stor maskin med stor motor måste man ha mycket bränsle, och att lyfta mycket bränsle kostar ännu mer dragkraft. Man får alltså en cirkel som gör att maskinen blir stor. Med ungefär samma vapenkapacitet, dvs. att maskinen kan lyfta ungefär lika mycket, är B3LA bara tredjedelen så stort. Då skall i rättvisans namn också sägas att mindre fartprestanda hos B3LA naturligtvis även påverkar behovet av dragkraft.

Den här operativa och ekonomiska diskussionen går också att föra försvarsmässigt.

Det beslut vi står inför har många andra aspekter, och då inte minst: Vilken säkerhetspolitisk effekt får det om vi beslutar att avveckla den svenska flygindustrin? Rimligen kommer detta att uppmärksammas ute i världen. Effekterna på försvaret, om vi väljer den ena eller andra lösningen, kommer självfallet när dessa maskiner skall omsättas, alltså i mitten eller slutet av 1980-talet. Men effekterna på trovärdigheten i vår säkerhetspolitik kommer i samma ögonblick som vi fattar beslutet. Det innebär inte att man inte kan fatta beslutet. Men man skall naturligtvis väga in den aspekten i bilden och då säga att vi inte har någonting emot att omvärlden får intrycket att Sverige icke längre vill fortsätta att satsa på den del av säkerhetspolitiken som med all sannolikhet har varit mest bidragande till att ge oss respekt. Sveriges vilja och förmåga att självt skapa vapen, specialgjorda för våra förhållanden, har betytt oerhört mycket för att ge oss ett försvar som är anpassat efter svenska behov, och det har på grund av sin kvalitet och kapacitet blivit starkt respekterat.

En annan fråga är: Hur kommer omvärlden att tolka ett nedläggnings-

beslut när det gäller synen på Sverige som ett industriland? Hur kommer det att tolkas om Sverige beslutar lägga ned sin mest utvecklade industridel samtidigt som vissa grupper dessutom vill ta bort kärnkraftsindustrin? Omvärlden har lärt känna Sverige som en nation där man med hjälp av hög teknologi och hög förädlingsgrad nådde en ekonomisk nivå som gjorde att medborgarna hade den högsta levnadsstandarden i världen. Nu är Sverige tydligen på väg att överge den linjen och välja något annat med betoning kanske på jordbruk och terapi av olika slag. Det kan i och för sig vara ett väl så gott samhälle från många synpunkter, men det är klart att det innebär en annan attityd.

Det är heller inte någon konst för omvärlden att notera att det stämmer ganska bra att man i Sverige lägger ner sina mest utvecklade industrier när man tydligen inte klarar sina utlandsaffärer. Svenskarna har kommit på något annat. Detta kommer att uppfattas som märkligt därför att inget annat land någonsin har avvecklat sin flygindustri, med undantag av Tyskland som gjorde det genom beslut av segrarmakterna. Tvärtom försöker land efter land att bygga upp sådan industri. Det gör Israel, Argentina, Indien m. fl. länder. Varför gör de det? Naturligtvis därför att de vill ha maskinerna, men väsentligen också därför att de inser att en högt utvecklad industri har betydelse för den teknologiska kompetensen i landet. Det är värdefullt att ha en del av vad man kan kalla spjutspetsar inom tekniken, om man vill utveckla hela sitt näringsliv.

Vår flygindustri har byggts upp under 40 år. Det var Per Albin Hansson och Per Edvin Sköld som drev igenom besluten. En del tycker kanske att det var synd att det blev flygindustri – det kunde ha blivit något annat i stället. Men det är nu 40 års uppbyggnad av kompetens som gör att man har en teknikerstab med en samlad erfarenhet som är unik för svenskt näringsliv. Där finns kunskap om elektronik, om hållfasthet, om reglerteknik, aerodynamik och mycket annat och – kanske det väsentligaste – en systemsammanhållande förmåga, en förmåga att ur dessa olika kunskapsområden sammanfoga en enhet, till ett komplicerat och stort system. Genom att man kan verka mellan olika kunskapsområden har man självfallet en stor flexibilitet. Den här apparaten kunde exempelvis rätt snabbt ta fram ett vindkraftverk när någon ville ha det. Om någon vill ha en undervattensfarkost kan man fixa detta, man kan göra medicinska grejor, likaså apparatur som skall vara inne i en satellit.

Jag skall naturligtvis – med tanke på stålindustrin – inte tala om rep i död mans hus när jag här visar en liten bit av kompositmaterial. Jag vill bara berätta att det är ett material som man nu arbetar med, som är starkare än stål, framför allt mycket lättare än stål och som inte har stålets utmattningstendenser. Detta material används redan i viss utsträckning i flygplan, och det är ingen tvekan om att det kommer att vara väsentligt i nästa generation av flygplan. Skall vi göra en flygplanstyp till är det helt nödvändigt att hänga med i kompositutvecklingen.

Man kan också fråga: Spelar det någon roll om Sverige kan det här med komposit eller inte eller om vi kommer några år efter? Låt mig

då säga, och sedan må stålbranschen tycka vad den vill: Det är mycket möjligt att kompositer blir nödvändiga i en rad olika produkter. De bilar som vi nu åker omkring med har hundratals kilo i onödan därför att man har tunga material i dem, stål etc. Kanske kan man med hjälp av ett lättare material göra stora besparingar i bl. a. energi. Bilen behöver inte ha mer än en viss hållfasthet. Gör den då lättare, för att få lägsta möjliga bränslekostnad, med hjälp av lättmetaller, kompositer eller något sådant! Då kan man alltså spara energi!

Vi kan inte avveckla den kompetens vi har, om vi sedan vill utveckla sådana här system. Låt mig bara notera att de som hävdar att man skall ta pengar från forskning och utveckling för att göra en statsfinansiell vinst är beredda att rasera vår mest utvecklade industri, vår främsta spjutspets. Man är beredd till detta för att göra besparingar i den meningen att man slipper utvecklingskostnader som tidigare funnits på försvarssidan och kan plocka över de pengarna till andra sektorer i försvaret, alltså byggnader, löner, utbildning och underhållskostnader. Om man på detta sätt skär ner forskning och utveckling under några år får man sedan på 1980- och 1990-talen desto högre driftkostnader – det är ju det alternativ A 20 innebär. Då finns de som säger: Vi kan vilja ha kvar den tekniska kompetensen, men man får inte göra flygmaskiner. Det kan vara en tankegång, men kom då inte och återropa statsfinansiella skäl. Att ta bort pengar från försvarshuvudtiteln men betala det över någon annan huvudtitel är en överföring mellan huvudtitlar, men det spar inga pengar.

Säger man att man skall spara 250 milj. kr. innebär det att man tar bort 1 000 tekniker. Det betyder i och för sig inte att alla dessa människor blir arbetslösa. Det är säkert kompetent folk, som går att plocka in på andra ställen – och därmed hindrar man nyexaminerade tekniker från att få jobb. Men det viktiga är att man – genom att skära ner på detta sätt – slår sönder den här systemsammanhållningen, förmågan att kunna utveckla, den handlingsfrihet som det innebär att ha en hög kompetens inom en industri.

Politiker har alltid visat att man kan fatta vilka beslut som helst. Men när man fattar beslut bör man tänka på att så långt möjligt analysera alla konsekvenser av beslutet och se till de långsiktiga effekterna. Man bör inte bara i ett slags psykos titta på en sak i ett mycket kort perspektiv, kanske "klämma åt" en eller två sektorer och bedöma det hela enbart från de sektorerna. Omvärlden kommer inte att förstå det!

Tredje vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

HANS ALSÉN (s):

Herr talman! Nu kommer ämnena att blandas våldsamt. Jag tänker nämligen, till skillnad från den föregående talaren, hålla mig på jorden och ta upp något som jag tycker är viktigt i dagens läge – jag kallar

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

det sveket mot konsumenterna.

Jag märker att jag har varit så ambitiös när jag närmat mig det här ämnet att jag får läsa fort för att kunna hålla tiden.

Den ekonomiska situationen i vårt land har under 1977 varit den svåraste vi haft sedan 1930-talets krisår. Då, lika väl som nu, drabbades den stora gruppen resurssvaga människor hårdast. Konsumenterna och löntagarna fick ta emot hårda smällar. Kapitalismens kriser träffar nämligen aldrig blint. De svagaste slås ut först.

När den borgerliga regeringen tillträdde för något mer än ett år sedan lovade man att föra en politik i hela folkets intresse. Den svenska ekonomin skulle bygga på en socialt styrd marknadshushållning med fritt konsumtionsval, fri konkurrens och en aktiv konsumentpolitik. Man skulle föra en aktiv kamp mot inflationen, och ekonomiministern hävdade att inflationen för 1977 skulle hållas på en nivå av ca 6 %.

Mycket har sagts om den ekonomiska utvecklingen hittills i år, inte minst från kammarens talarstol. Men jag finner det ändå angeläget att ta upp ett speciellt område som inte alltid beaktas i den ekonomiska debatten – konsumenternas situation.

De löften som den borgerliga regeringen gav lovade en för konsumenterna tämligen acceptabel situation för 1977. Det svåraste hotet mot hushållsekonomin – inflationen – skulle hållas i schack, och även om man inte visste vad regeringen avsåg med en aktiv konsumentpolitik fanns det ingen anledning att direkt vänta sig några dramatiska förändringar i den dithills förda konsumentpolitiken.

Nu, ett år senare, kan vi till raden av den borgerliga regeringens svikna vallöften foga ett nytt – sveket mot konsumenterna. Något annat kan man inte kalla det. Den "kraftfulla kampen mot inflationen" har gett oss en rekordhög inflation – det är bara Finland och Storbritannien som just nu har kraftigare prisökningar. Den aktiva konsumentpolitiken har för kort tid sedan gett oss en proposition från handelsministern om åtgärder på distributionsområdet, om vilken det vänligaste man kan säga är att "det bidde en tummetuta".

Regeringens ekonomiska åtgärder under 1977 visar tydliga spår av traditionell, borgerlig ideologi – pålagor vältras över från företagen till konsumenterna. Genom att ge lättnader för företagen hoppas förmodligen regeringen att de självläkande krafterna skall klara samhällets ekonomiska kris. Den stora gruppen av låg- och medelinkomsttagare får i egenskap av konsument och löntagare betala räkningen.

Hur ser då konsumentens situation ut i dag? De totala prisökningarna enligt SPK:s statistik uppgår fram t. o. m. den sista september till 10,5 %. Motsvarande tid i fjol var de 6,5 %. Men observera att dagligvarorna, det för låginkomsttagare och barnfamiljer viktigaste varuområdet, har ökat med hela 16,3 %. Det betyder för 1,1 milj. barnhushåll med en genomsnittlig disponibel inkomst på ca 40 000 kr en kostnadsökning per månad med ca 200 kr. Det är alltså inga små belopp det rör sig om.

De kraftiga prisökningarna innebär att klyftan mellan starka och svaga

konsumenter ökar. Hushållen med låga inkomster använder nära 30 % av sina disponibla inkomster för mat och dryck, medan motsvarande andel för hushållen med höga inkomster är knappt 20 %.

Skattesystemet i vårt land har varit inriktat på stöd åt låginkomsttagare och barnfamiljer. De fördelningspolitiska effekterna har emellertid starkt reducerats av de väsentliga fördelar som hushåll med höga inkomster har, bl. a. genom bättre kreditmöjligheter i kombination med gynnsamma ränteavdrag för exempelvis den höga materiella standarden i form av hus, bil, båt etc. Den kraftiga inflationen gynnar de starka konsumenterna på de svagares bekostnad.

När regeringen under våren 1977 presenterade sitt åtstramningspaket var en viktig målsättning att minska den privata konsumtionen. Konsumenterna uppmanades att dra åt svångremmen. Jag kan faktiskt inte se något område där regeringens politik varit så framgångsrik som när det gällt att minska den privata konsumtionen i vårt land – man har verkligen sett till att folk har fått dra åt svångremmen.

Den totala konsumtionsvolymen har minskat under året. Prognoserna för 1977 pekade på en konsumtionsökning på 1 %. Efter momshöjningen i juni sjönk konsumtionen under de första månaderna med ca 5 %, och någon radikal förändring i motsatt riktning är inte att vänta. Totalt beräknas konsumtionsvolymen under året minska med en halv procent.

Men man kan fråga sig om regeringen hade räknat med att effekterna av konsumtionsminskningen skulle slå igenom så påtagligt på hemmamarknaden. Det finns anledning att rikta en allvarlig varning till regeringen att konsumtionsnivån i landet inte kan sänkas ytterligare utan att det får mycket allvarliga konsekvenser. Förutom den tidigare nämnda negativa fördelningspolitiska effekten måste man peka på de sysselsättningssvårigheter som kommer att drabba handeln och som också påverkar hemmamarknadsindustrin.

Den ekonomiska politik som den borgerliga regeringen fört har byggt på en konsumtionsminskning för att sänka importen, samtidigt som man gett stöd och fördelaktiga villkor för exportindustrin så att den skall kunna förstärka sin ställning på utlandsmarknaderna. Jag har tidigare sagt att de svaga konsumentgrupperna kommit i kläm på grund av regeringens politik. Det allvarliga är emellertid att de svaga konsumenterna också är de svaga löntagarna, med en osäker ställning på arbetsmarknaden.

Inom handeln finns omkring 450 000 sysselsatta. En mycket stor del av dessa är deltidsarbetande kvinnor. Handeln är trots betydande förbättringar på senare år dock alltjämt ett låglöneområde. Den genomsnittliga utbildningsnivån är lägre än inom de flesta andra yrkesområden.

Minskningen av den privata konsumtionen har lett till att man från handels sida har slagit larm om att nästa krisområde i vårt samhälle kan vara just handeln. Köpmannaförbundets VD, Per Schierbeck, har nyligen i en TT-intervju varnat regeringen och sagt att handeln hamnar i en akut kris om man fortsätter att dämpa den privata konsumtionen.

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Allmänpolitisk debatt

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

En ny momshöjning skulle vara helt ödeläggande.

Man kan från helt andra utgångspunkter dela Köpmannaförbundets oro. Varsel, förhandlingar om inskränkningar och direkta avskedanden förekommer nu på många håll inom handeln. Antalet arbetslösa bland Handelsanställdas förbunds medlemmar har under de senaste månaderna ökat från 2 000 till 3 000. Då skall man komma ihåg att den verkliga arbetslösheten bland icke-organiserade säkerligen är större. Handelsanställdas ordförande Karl-Åke Granlund är rädd för att man inom handeln kommer att skära ned timtiden för de deltidanställda, vilket ökar den dolda arbetslösheten. Dessutom riskerar de anställda med en sådan åtgärd att förlora sin trygghet. Blir arbetstiden kortare än 18 timmar per vecka gäller t. ex. inte arbetslöshetsförsäkringen.

Sett från människornas synpunkt, både i deras egenskap av konsumenter och som löntagare, har regeringens hittills förda ekonomiska politik bidragit till att kraftigt öka klyftorna mellan rika och fattiga. Och detta kan jag inte med bästa vilja i världen kalla en politik i hela folkets intresse.

Konsumtionsminskningen som ett medel i regeringens ekonomiska politik drabbar konsumenterna på ett annat påtagligt sätt. Krisen i dagligvaruhandeln kommer med all säkerhet att slå ut många butiker, inte minst i glesbygderna, och därmed försämras de ofta redan drabbade konsumenternas tillgång till varor och tjänster. Ojämligheterna mellan rika och fattiga människor blir också ojämlikhet mellan olika delar av vårt land. Problemet är förvisso inte nytt, det har behandlats mycket ingående och seriöst i två tidigare statliga utredningar, glesbygdsutredningen och distributionsutredningen. I dessa utredningar finns material samlat som är det mest omfattande och inträngande som någonsin gjorts inom detta område i samhället. Mot bakgrund av detta borde det vara generande för handelsministern att för riksdagen lägga fram den, jag tvingas säga ynkliga proposition om åtgärder på distributionsområdet som nu ligger på riksdagens bord. Ynklig ur konsumentsynpunkt!

Det är naturligtvis bara helt följdriktigt att en borgerlig regering står bakom förslagen i propositionen. Omsorgen om företagets väl och ve tycks ju gå före konsumenternas intresse enligt den borgerliga ideologin. Det som är bra för företagen är bra för människorna, tycks vara resonemanget.

Ändå har jag svårt att förstå hur centerns representanter i regeringen kan acceptera den utarmning av människornas försörjning i glesbygderna som förslaget i propositionen faktiskt innebär. Varuförsörjningen i glesbygderna kommer att försämrast och butiker kommer att läggas ner, var viss om det. Det är oansvarigt av den borgerliga regeringen att utlämna konsumenterna i glesbygden åt de självläkande krafterna på marknaden, när erfarenheterna och entydiga utredningar visat att detaljhandeln framför allt i glesbygd har så höga kostnader att den inte själv mäktar klara sina problem och konsumenternas behov.

Den proposition som handelsministern lagt fram om åtgärder på dis-

tributionsområdet är en viktig del av regeringens, låt mig som sagt kalla det svek mot konsumenterna. Ingenting i propositionen tyder på att omsorgen om konsumenterna skulle ha varit ett ledande motiv. Snarare måste det vara okunnigheten om konsumenternas hårda villkor och om hur verkligheten ser ut som präglar förslagen. Ambitionsnivån i förslagen är så låg att jag tvingas notera att det enda verkligt nya förslag som kommer fram är förslaget om att vägverket skall sätta upp en hänvisningsskylt för lanthandel utmed vägarna.

Den aktiva konsumentpolitiken blev elakt uttryckt en vägs skylt med ordet lanthandel. Om man för ett ögonblick vågar ett skämt i detta allvarliga sammanhang kan sägas att handelsministerns förslag har så stora likheter med författaren Stig Claessons bok *Vem älskar Yngve Frej?* att man kan befara att han förläst sig på den. I boken sätter som bekant invånarna i en liten utdöende by upp en skylt med "Fornminne" vid vägen för att påminna om sin existens. Men jag vill påpeka att Stig Claesson var först med idén – och mycket roligare.

När det gäller propositionen och det jag vill kalla sveket mot konsumenterna kan jag sammanfatta detta i tre punkter:

1. I princip överlåter regeringen åt handeln att ensam lösa konsumenternas behov av varor och tjänster. Frivilligheten för kommunerna att själva avgöra om varuförsörjningsplaner behöver upprättas innebär att framför allt företagets behov kommer att styra detaljhandelns utveckling, inte konsumenternas behov.

2. De stödåtgärder för konsumenternas varuförsörjning som föreslås är för det första endast vissa förändringar inom ramen för redan beslutade stödåtgärder, för det andra alldeles otillräckliga.

3. Konsckvenserna av regeringens förslag kommer att bli att småbutikerna i hela landet får en mycket svår situation och att en omfattande butiksnedläggning inte bara i glesbygd utan också i tätorter med all sannolikhet blir resultatet.

Jag vill här kort visa på problemets omfattning genom att redovisa hur verkligheten ser ut och jämföra behoven med stödåtgärderna.

Genom det befintliga investeringsstödet till dagligvarubutiker i inre stödområdet har hittills närmare 100 butiker kunnat göra investeringar. Det har betytt att man tryggt ca 30 000 konsumenters dagligvaruservice. Det har också gett 220 personer tryggare arbetsförhållanden. Men investeringsstödet är inte tillräckligt. Det krävs också driftstöd till nedläggningshotade butiker.

Det är här vi har den stora bristen. Det finns i dag 3 400 dagligvarubutiker med en omsättning under 1 milj. kr. per år. Den totala omsättningen i dessa butiker var 2 miljard kronor år 1976, dvs. i genomsnitt 570 000 kr. per butik. Om endast en tiondel av dessa butiker skulle behöva ett driftstöd som motsvarar 2 % av omsättningen, uppgår stödbehovet till 4 milj. kr. per år. Då är regeringens förslag om en halv miljon sådant att det inte kommer att innebära någonting radikalt för konsumenterna.

Det finns dock ännu tid för dem från centern, folkpartiet och mo-

deraterna som värnar om konsumenterna i glesbygd att rädda ansiktet inför konsumenterna. Den borgerliga majoriteten i näringsutskottet uttalade i samband med den socialdemokratiska motionen om samhällsinsatser inom varudistributionen våren 1977, att man utgick från att distributionsutredningens förslag skulle prövas i positiv anda vid beredningen i regeringens kansli. Den fromma förhoppningen har inte infriats, vilket framgår tydligt av propositionen.

Socialdemokraterna i näringsutskottet har emellertid väckt en motion med anledning av propositionen. Genom att stödja den kan riksdagens ledamöter visa sin solidaritet med de utsatta konsumenterna. I motionen ställs krav på åtgärder inom distributionsområdet som går väsentligt längre än regeringens förslag. Som exempel kan nämnas lagstiftning om kommunernas planering av varuförsörjningen och en ökning av driftstödet som för innevarande år föreslås bli 2 milj. kr. och för nästa budgetår 4 milj. kr.

Ambitionen att få rätsida på den svenska ekonomin får inte öka orättvisorna och drabba de breda gruppernas levnadsvillkor. Det är de svaga konsumenterna och löntagarna som i hög grad skapar landets välbefinnande. Vi måste värna om deras intressen.

KARL ERIK OLSSON (c):

Herr talman! I sitt första anförande i kammaren i går beskrev Olof Palme vårt läge som "skinnsvedans och svartmålnings år". Nog har han själv och hans partivänner gjort sitt bästa för att medverka till den svartmålningen. Delvis i polemik med föregående talare kan jag säga att skinnsvedan väl känns litet mindre, om man inte är särskilt ömsinnad, och det trodde jag inte att Olof Palme är.

Av färska rapporter, bl. a. från konjunkturinstitutet, kan man utläsa att vi har att räkna med en minskning av bruttonationalprodukten med ca 2 % i år. Samtidigt har emellertid den privata konsumtionen i stort sett hållit sig så gott som oförändrad. Vi konsumerar alltså en större del av bruttonationalprodukten än förra året. Visserligen känns momshöjningen och livsmedelsprisernas höjning mest för låginkomsttagare, men samtidigt har det satsats pengar på barnfamiljer och pensionärer, en satsning som i allt väsentligt tar ut denna effekt.

Det finns anledning att studera de olika kristillstånden i det svenska samhället ur en något annorlunda synvinkel. Trots talet om svag konsumtion så har den egentligen aldrig varit högre. Vi har samtidigt en svag produktionsutveckling. Den släpar efter konsumtionsutvecklingen – och det är ett problem i och för sig. Men produktionen ligger ändå på hög nivå, och vi har därtill en betydande ledig kapacitet i näringslivet. Vi har sysselsättningsproblem, men vi har flera sysselsatta än någon gång tidigare. Vi diskuterar ofta knappheten på energi och naturresurser och en kommande kris. Men vi konsumerar mer än någonsin.

Krissituationerna är svåra att finna om vi jämför med hur vi haft det. Kriser blir det först när vi jämför med de förväntningar som målats

upp för framtiden, förväntningar som aldrig varit realistiska men som ändå omfattas av så många i den rika världen att de upplevs som ett faktum.

Thorbjörn Fälldin har vid flera tillfällen, senast i gårdagens debatt, påpekat den ekonomiska omfördelningen i världen, en situation som för vår del påminner om det vi kallar en ny ekonomisk världsordning. Det förhållande i svensk och västeuropeisk ekonomi som vi gärna velat benämna en lågkonjunktur av övergående natur uppfattas mer av allt fler som en situation vi måste lära oss att leva med.

Det pågår en intensiv samhällsdebatt även utanför detta hus. Bland såväl framstående vetenskapsmän som den breda allmänheten är man medveten om att en fortsatt ökning av resursförbrukningen för vår del är omöjlig, att därmed också en fortsatt ökning av den ekonomiska tillväxten som den tett sig under efterkrigstiden är omöjlig, att en tillämpning av vårt konsumtionsmönster på en total och växande världsbefolkning är omöjlig samt att därför en återhållsamhet för vår del och en global utjämning är nödvändig.

Vi är allvarligt medvetna om ökande bytesbalansunderskott. Jag vill peka på det Fälldin sade, att det i dag går åt en större mängd exportvaror för att köpa samma mängd importvaror än det gjorde för några år sedan. Detta är en helt naturlig utveckling, då tidigare världsmarknadspriser i hög grad baserats på billiga råvaror utan hänsyn till begränsad tillgång och på underbetalda arbetare i andra länder.

Vi är naturligtvis tvingade att täcka bytesbalansunderskottet. Vi är ett land med mycket stor utrikeshandel. Men om vår relativa köpkraft successivt försvagas, vilket rimligen är en realitet på lång sikt, är det mycket svårt att exportera sig ut ur betalningsbalansproblemen.

I detta läge är det viktigt att notera, att om det går åt mer exportvaror för att byta till sig importvaror, kan vi i många fall, naturligtvis inte alla, ersätta en importvara med exakt samma mängd hemmaproducerad vara.

Då det gäller den offentliga ekonomin tycks vi f. n. sakna möjligheter att klara problemen om vi inte har en tillväxtekonomi. Vi har under decennier vant oss vid denna situation och bundit oss för utgiftsökningar som vi nu har mycket svårt att komma ifrån. Då skatteunderlaget – produktionen – inte längre växer står vi där med vår tvättade hals. Ändå vet vi – när vi tänker efter – att om vi skall leva upp till kraven på ett mera hushållande samhälle så kan inte ekonomin växa ohämmat.

Vi har troligen alla en ambition att förbättra människors situation, att öka välstånd och välfärd i ordens djupaste mening. Jag vill emellertid hävda, att uppfattningen att detta bara går att göra genom att öka det materiella slöseriet är vår tids vanligaste vidskepelse. Om vi skall klara av balans mellan import och export, mellan produktion och konsumtion, och även rimligare relationer mellan intäkter och kostnader i den offentliga ekonomin så krävs återhållsamhet i efterfrågan framför allt på konsumtionen, både den privata och den offentliga.

Det materiella slöseriet beror till stor del på strukturen i samhälle och näringsliv och påverkar inte direkt vår materiella standard. Genom en långtgående uppsplittring och centralisering kräver varje människa för sina olika funktioner olika utrustning och olika byggnader, ofta belägna på stort avstånd från varandra, vilket ställer krav på kostnadskrävande transportapparater.

I det ekonomiska och materiella tillväxtsamhället har människans funktioner som en social och biologisk företeelse alltmer materialiserats. Detta visar sig i det privata livet, där vi gjort oss mer och mer beroende av "prylar", samtidigt som ensamheten och kontaktlösheten mellan människor blivit allt vanligare.

Samma förhållande återfinns emellertid också inom den offentliga sektorn. Viktiga behov som vi måste tillgodose, t. ex. omsorgen om barn, gamla och sjuka, en utbyggd och förbättrad utbildning eller garanterandet av en meningsfull sysselsättning för alla, omnämns oftast som en fråga om investeringar i byggnader och material. Ändå är det framför allt mänsklig kontakt, omvårdnad och sociala relationer som behövs. Och människor finns det lyckligtvis gott om, både i Sverige och ännu mer ute i världen.

Om vi strävar efter att tillgodose de behov jag nämnde i människornas närmiljö, så är behovet av ytterligare materiella resurser för det ändamålet i vårt land f. n. ganska marginellt. Men vi måste komma bort från det centraliserade och institutionsberoende samhället, och samhällets ekonomiska insatser måste förändras från att vara institutionsbetingade till att bli funktionsbetingade.

Vi måste bygga upp ett samhälle med närhet, samordning och samverkan mellan människans olika funktioner, ett samhälle byggt på fungerande lokalsamhällen. Ett sådant samhälle, byggt på en ekologisk grundsyn, kan förena en hög välfärd och t. o. m. en hög materiell standard med en hushållning med resurser och minskad belastning på miljön.

Lågkonjunktur, underskott i bytesbalans och statsbudget är besvärande. Men egentligen är det en sådan situation som ger oss möjligheter. Alla inser att det krävs kraftfulla åtgärder. I debatten om vilka åtgärder som är de riktiga måste man i en demokrati komma fram till den för de många människorna bästa lösningen. Olof Palme har i den här debatten talat om folkrörelsen som arbetar. Jag tror mycket mer på den rörelsens arbete och resultat än på herr Palmes uttolkning av politiken på det ekonomiska området och på energiområdet. I centerrörelsen är debatten kanske intensivare än någonsin. Vi har anledning att vara mycket lyhörda gentemot rörelserna, annars kan vi bli akterseglade både av dem och av utvecklingen. Och det är svårt att styra utvecklingen bakifrån.

ALF LÖVENBORG (-):

Herr talman! Svensk arbetarklass står inför ett större hot än på mycket länge. Sällan har de kapitalägande varit så fräcka som nu. De begär att svenska folket skall arbeta mera, producera mera, men äta mindre. De

vill avskaffa helgdagar, försämra de redan otillräckliga trygghetslagarna och pressa ner arbetarklassens standard.

De beskyller arbetarna för att vara tjuvar och bedragare som man t. o. m., enligt referat från SAF-kongressen, måste låsa in dasset för. De lägger ansvaret för den nuvarande krisen på arbetarklassen, som enligt Nicolin & kompani tjänar för mycket.

Och detta skall sägas från det hållet! Av representanter för det skitt som har satt det legaliserade tjuveriet i system, som har skott och skor sig på arbetarklassens svett och möda, som investerar i lyxfuar, lyxjakter och lyxvillor och i fabriker i andra länder med lägre löner och ändå större utsagningsmöjligheter. Som ohämmat berikat sig på valutaspekulation, kapitalexport och skattesmiteri.

Den senaste SAF-kongressen illustrerar mycket tydligt arbetsköparsidans skärpta attityd som nu slår ut i hägnet av den borgerliga regeringen. Kongressen vimlade av hotelser om ännu fler permitteringar och avskedanden om inte arbetarklassen underdånigt håller till godo med vad som bjuds, sänker sin standard, visar återhållsamhet och sparsamhet.

Vad vi upplever är en reaktionär offensiv riktad mot hela den svenska arbetarklassen. En rad åtgärder, devalveringarna, momshöjningarna, pris- och hyreshöjningarna gör de rika rikare och de fattiga fattigare. Och är profiten inte tillräcklig så stänger man butiken och ställer arbetarna utan jobb.

Det blåser en rå reaktionär vind över Sverige av i dag. Nyfascistiska och rasistiska stämningar kommer till uttryck på olika sätt. Rashets och utlänningshat är en pyrande fara också i vårt land.

Också här är det klassintressen som kommer till uttryck, ibland medvetet, ibland omedvetet. De kapitalägande har intresse av att sådana tendenser växer fram, men arbetarklassen har lika stort intresse av att ta avstånd från och bekämpa alla sådana yttringar.

Att söndra och härska är en gammal metod. Att få svenska arbetare att gå till attack mot invandrarna i stället för mot de kapitalägande är naturligtvis en kapitalistisk önskedröm.

Om ungdomar i Södertälje går till attack mot assyrier och andra invandrare i stället för att demonstrera mot ett system som förmenar dem den mänskliga rättigheten att få ett jobb och äga trygghet, då är det bra endast för arbetarklassens fiender.

Kan man få folk att tro att det är invandrarna – som tidigare, när de behövdes, av företagarna togs emot med öppna armar – som bär ansvaret för arbetslösheten och inte det kapitalistiska vanstyret, då gynnar detta de kapitalägande.

Kan man få människor att tro att bostadsbrist beror på invandrarna och inte på en felaktig och profitstyrd bostadspolitik är detta till fördel endast för de verkligt ansvariga.

Detta är inte dagens stora problem, men vissa yttringar från den sommar som gått väcker oro och manar till observans. Svensk arbetarklass måste med skärpa ta avstånd från alla tendenser som riktar sig mot in-

vandrarna. Arbetarpartiet kommunisterna ser det som en viktig uppgift att motarbeta alla sådana yttringar och att klargöra att alla arbetande har gemensamma intressen i kampen mot kapitalet. Att det är viktigt att svenska arbetare och invandrare tillsammans bygger en kampfront för att främja gemensamma intressen i klasskampen.

Den hårdnande attityden mot folk som har flytt från länder med fascistiska regimer och de oroande tecknen på framväxande rashets och utlänningshat är uttryck för den reaktionära våg som drar fram över vårt land. Den vågen måste stoppas medan tid är.

Vårt parti ställer parollen om skapandet av en bred demokratisk front för att bryta monopolens förödande makt över ekonomi och sysselsättning och för att slå tillbaka den reaktionära offensiven.

Det är på sin plats att understryka att ett bestående förbund mellan de antimonopolistiska krafterna inte är möjligt utan de utländska arbetarnas aktiva stöd. Svenska och utländska arbetare behöver varandra i kampen för ett bättre samhälle, för ett bättre liv.

Den växande arbetslösheten är utan tvivel dagens stora problem. Den regering vars största parti i valet lovade att skaffa fram 400 000 nya jobb står i dag naken och avklädd. Dess politik har inte givit oss några 400 000 nya jobb utan snart 100 000 färre.

Det som nu sker i mitt eget län, alltså i Norrbotten, är förödande. Där råder – trots alla svulstiga deklarationer från statsrådets sida – den värsta krisen sedan 1930-talet. Företag läggs ner, de statliga koncernerna inskränker sin verksamhet och en ny utflyttningsvåg förbereds. Vad vi har fått i Norrbotten efter valet är en rad jobposter, och ett mindre lämmeltåg av statsråd har dragit länet runt och strött omkring sig massor av till intet förpliktande formuleringar.

På socialdemokratiskt håll stöter man nu i basunerna. Man ställer krav på industrialisering av Norrbotten, man kräver att de statliga företagen byggs ut och att råvarorna skall förädlas på hemmaplan, och man säger att nu gäller det att kämpa för Norrbotten. På kommunistiskt håll tycker vi att det är bra att detta sägs. Vi instämmer, därför att det är krav som vi själva har ställt. Men vi måste ändå stillsamt fråga våra socialdemokratiska klassbröder: Var höll all denna fighting spirit och denna kampanda hus under alla de år då maktinnehavet låg i den gamla regeringens händer, då arbetarmajoriteten i riksdagen var stabil och då socialdemokratin bestämde hur politiken skulle läggas upp?

Vi kommunister tänker inte lägga fingrarna emellan när socialdemokratin sablar ner den borgerliga regeringens politik och kallar den Norrbottensfientlig – för det är den ju! Men var politiken så vänlig förut? Nej! Det var den naturligtvis inte. Den största organiserade avfolkningsvåg som länet har upplevt skedde under 1950- och 1960-talens svåra år, då närmare 100 000 människor skickades i väg med enkel biljett söderut. Det var en politik som tyvärr administrerades och godkändes av den socialdemokratiska regeringen.

Vad jag vill säga med detta är att vi löser inte problemen i Norrbotten

genom ett återvändande till den gamla politiken, utan det krävs en helt ny politik. Det är också krav som ställs av en framväxande folkfront i denna utsugna och misshandlade del av Sverige. Man är medveten om att Norrbotten är de rika möjligheternas län, om förutsättningarna utnyttjas. Men möjligheterna kan bara utnyttjas genom att man slår in på en helt ny kurs. Och en ny kurs måste innebära

att Stålverk 80 byggs i ursprungligt format och att man tillvaratar alla möjligheter till ytterligare förädling,

att hela järn- och stålbranschen förstatligas,

att den statliga träindustrin inte stryps utan reorganiseras och byggs ut.

att malmfälten blir föremål för en industrialiseringsplan som garanterar sysselsättningen,

att Jokkmokk får ett aluminiumverk, och att man tar itu med exploateringen av Europas största marmorfyndighet i Norvijaur samt

att Tornedalens resurser i form av malm, trä och fruktbara jordar utnyttjas för att skapa utveckling och sysselsättning.

Från kommunistiskt håll har vi till industriministern sänt en hel katalog med konkreta förslag som snabbt kan förverkligas – och som måste sättas i gång om en länskatastrof skall kunna undvikas!

Den borgerliga regeringen behärskas av filosofin om "marknadskrafternas fria spel". Från det hållet sägs ofta, när man bemöter våra krav, att det inte finns resurser. Men det är inte sant, för här är det fråga om hur resurserna används. Man har råd att under en femårsperiod satsa 70 miljarder kronor på militära ändamål, men man har inte råd att bygga Stålverk 80 för 10 miljarder. Man har råd att enbart under detta år kasta ut 14 miljarder till militären, men man har inte råd att klara sysselsättningen i Jokkmokks kommun, som ändå under årens lopp har satsat enorma summor till den svenska statskassan.

Det förbereds ett nytt militärflygplan som, har det sagts, under en 15-årsperiod kommer att kosta 24 miljarder kronor, men man har ingen plan för gruvbrytning i Kaunisvaara eller för upprättandet av nya industrier i malmfälten.

Visst finns det resurser, men det är fråga om hur de används. I dagens läge finns det all anledning att säga att borgerlig politik är rena rama giftet för Norrbottens folk, ja, för hela den svenska arbetarklassen. Den korta tid som har gått sedan förra valet bekräftar med all önskvärd tydlighet detta påstående.

Vi vill ha en helt ny politik, en politik i arbetarklassens intresse. En av förutsättningarna är att de borgerliga vräks från taburetterna så snart som möjligt. Skadeverkningarna av deras politik är redan alltför stora.

BO FORSLUND (s):

Herr talman! Jag tänker för min del begagna tiden till att tala något om de problem som vi i de mellannorrländska länen brottas med. I debatten i massmedierna om varvskris, teko- och stålkris trängs de problem

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

vi har i Västernorrland och Jämtland undan. Vi bedömer detta som mycket allvarligt.

Socialdemokraterna i de båda länen har rätt nyligen haft en gemensam överläggning om sysselsättningen i framtiden och utvecklingen för våra båda län.

Under en följd av år byggde regeringen steg för steg upp en politik för att hejda utflyttningen från Norrland. Befolkningen skulle få samma trygghet i sysselsättningen och likvärdiga levnadsvillkor med befolkningen i landet i övrigt. Uppbyggnaden av stödområdena, det successiva införandet av skilda former för stöd till företagarna och medvetna satsningar på stora industripolitiska projekt vände utflyttningsströmmen. Långsamt kunde Norrlandslänens befolkning börja se möjligheter att hejda utflyttningen och stagnationen och att i stället framdeles få en återflyttning till stånd.

Den optimism som vi då kände har nu förbytt i djupaste oro. Utflyttningen har hejdats och detta tycks nu tas till intäkt för att allt är gott och att uppmärksamheten kan flyttas över till frågan om förhållandena inom länen.

Därigenom skulle ansvaret i enlighet med centerns principer kunna övergå från central nivå till länsnivå. På central nivå har man i stället kastat sig över svårigheter för näringslivet i södra och mellersta Sverige och glömt bort oss i Mellannorrland. Ovanan vid våra sysselsättningsproblem i dessa delar av landet är möjligen mera iögonfallande. Detta ändrar emellertid inte på fakta: den stora undersysselsättningen, den verkliga otryggheten i anställningen, bristerna i levnadsstandarden – de är alla norrländska problem.

Låt mig få exemplifiera med mitt eget län. De senast tillgängliga siffrorna på hur stor del av befolkningen som förvärvsarbetar är 62,6 % för Västernorrlands län mot 66,5 % för landet som helhet. Västernorrland ligger därmed i botten bland länen.

Lika tydlig är bilden när det gäller den akuta arbetslösheten. Vi har i dag ca 5 000 arbetslösa. En mycket stor del är unga. Endast tre län i Sverige har ännu högre arbetslöshetstal.

Ytterligare ett, för mig ännu mera närliggande exempel: Försvarets fredsutredning föreslår nedläggning av LV 5 i Sundsvall, något som berör över 200 fast anställda. Regionalpolitiskt innebär det att länets ur sysselsättningssynpunkt bästa kommun drabbas. Trycket från kringliggande kommuner är stort – dessa saknar arbetstillfällen – och dagligen upplever vi behovet av ökade möjligheter till mera arbete i stället för en minskning.

Detta är övergripande nationella fördelningsproblem och regionala problem som inte kan lösas inom länet. I Västernorrlands län arbetar lands- ting och länsstyrelse intensivt för att tillsammans med länsarbetsnämnd och företagarförening finna lösningar på Västernorrlands inlandsproblem, i ett projekt som med rätta fått stor uppmärksamhet – Inland Y. Man konstaterar därifrån entydigt: Vi kan hjälpa tätorter i inlandet – inte alla men några. Men vår hjälp kommer inte att förslå ens för att upp-

rätthålla en miniminivå av service och sysselsättning. Det krävs också direkta statliga insatser om inte de tänkta kvarvarande små tätorterna skall försvinna – och då inte bara små insatser.

Det saknas minsann inte idéer och projekt för att klara en rimlig tätortsstruktur i inlandet. Plast- och gummiindustri i småföretagarformat lämpar sig utomordentligt väl för etablering i dessa orter. Aktiviteten för att skapa rimliga lokaliseringsförutsättningar för dessa är nu mycket hög.

Landstingen och företagarföreningarna har i de båda länen tillsammans med länsstyrelserna aktivt engagerat sig för ett närmande till den norska marknaden för företagen i länet. Kring årsskiftet har man i Trondheim, som en förlängd arm för företagarföreningen, placerat en kontaktman för de många små företag som vill ut på exportmarknaden.

Men länets stora strukturproblem och likvärdigheten i levnadsförhållanden i förhållande till landet i övrigt kommer att avgöras av vilka näringspolitiska insatser som sker på skogsområdet. Västernorrland svarar för en mycket stor del av all skogsbaserad produktion i landet. Det är nu nödvändigt att förädlingsgraden höjs genom att vi går in i en investeringsperiod för skogsindustrin där investeringarna också ges en stark social lönsamhet. Kramforsområdet och Ådalen måste få hjälp till en sådan förhöjd förädlingsnivå. För detta krävs i dagsläget rejäla statliga stimulanser.

Diskussioner om råvaruförsörjningen måste leda till att inte marknadsmekanismernas avarter slår ut de många små sågarna från inlandet. Det är möjligen riktigt att råvarorna är knappa och inte räcker för alla landets mindre sågar. I den situationen måste samhället ta på sig ett ansvar för vilka landsändar som skall prioriteras ur råvarusynpunkt. Att Norrlandslänen därvid måste ges prioritet är enligt vår mening nödvändigt.

Man har också skäl att erinra sig att det från de mellannorrländska länen Västernorrland och Jämtland förekommer en betydande export av skogsråvara till Norge. Den råvaran betyder mycket mätt med norska regionalpolitiska mått. Vi har förståelse för detta och vill självfallet inte stoppa den exporten.

Men vi måste resa anspråk på gentjänster. Norges unika situation ur energisynpunkt kan skapa förutsättningar också för näringsliv i den svenska delen av Mittnorden – Västernorrland och Jämtland.

I de förhandlingar kring energipolitiskt och industripolitiskt samarbete som pågår mellan Sverige och Norge bör anläggas ett regionalpolitiskt perspektiv som innebär, att framför allt de mellannorrländska länen kan dra nytta av kommande gemensamma industripolitiska projekt. Vi behöver betalning för vår skog inte i klingande mynt, utan i "klingande sysselsättning".

Landstingens och länsstyrelsernas initiativ att tillsammans med näringslivet öppna norsk marknad för Mellannorrlands små företag behöver stöd för att kunna vidareutvecklas i den svåra kommunalekonomiska

situation som råder. Det initiativet behöver nu i nästa etapp också kompletteras med en satsning från statlig sida på att förbättra flygtransporterna mellan Sverige, Norge och Finland på Mellannorrlands breddgrader.

Det finns underlag för initiativ och utgångspunkter för projekt att satsa pengar i. Nu krävs också vilja att åter ta upp regionalpolitiken från 1970-talets första femårsperiod.

DAVID WIRMARK (fp):

Herr talman! Trots de allvarliga svårigheter vi möter i dag i den svenska ekonomin och i vårt eget samhälle – svårigheter som förvisso är kännbara för de enskilda medborgarna och speciellt för de utsatta grupperna, t. ex. ungdomar som har svårt att få jobb eller för dem som är verksamma inom krisdrabbade branscher – får inte vår internationella solidaritet mattas av. Det faktum att solidariteten inom landet kräver återhållsamhet av oss får inte leda till att vi minskar vårt internationella engagemang eller till att vi tror att våra problem, även om de är allvarliga, är större än alla andras, för så är det inte. Inte heller får vårt engagemang när det gäller andra folks frihet och deras rätt till rimliga levnadsförhållanden och vår respekt för mänskliga rättigheter i andra delar av världen bli en konjunkturfråga. Frihet och mänsklig rättighet är oersättliga för varje samhälle som gör anspråk på att vara humant och demokratiskt.

Den tidigare generalsekreteraren i den av Moskva stödda internationella studentunionen IUS, tjecken Jiri Pelikaan, en kommunist som efter Prag invasionen 1968 nu lever i exil, har i en bok om Pragvåren, betitlad En vår som aldrig tar slut, nästan i självbekännelsens form uttryckt detta så här:

”Frihetens principer måste försvaras över allt och av alla. Under många år har jag själv utövat denna ’ensidiga’ solidaritet och bitter erfarenhet har övertygat mig om att det förtryck, som utförs i socialismens namn eller äger rum under proletariatets diktatur, vanligtvis urartar i ett allmänt förtryck, som förr eller senare också omfattar kommunisterna själva. Därför är det nödvändigt att i alla lägen försvara bestämda principer och att sluta upp för gott med att systematiskt rättfärdiga att man i socialismens namn undertrycker den eller den friheten. Jag tror inte att vi skall göra någon skillnad mellan förtryckta som delar vår politiska uppfattning och andra som man likviderar därför att de har en annan mening än vi själva.”

Detta förtjänar att upprepas även i den svenska debatten, där det förvisso då och då finns tendenser till politisk enögdhet vid bedömningen av förtryck. Visst kan det kännas tröstlöst att folkviljan och friheten systematiskt förtrycks på så många håll i världen, i så många väderstreck. Visst vet vi att fria val är otänkbara i Sovjet och Östeuropa i dag, eftersom det kommunistiska systemet i östeuropeisk tappning innebär att man bekämpar politiska motståndare mera med terror, polis, arresteringar och ”omhändertagande” än med fri politisk debatt. Visst hårdnar förtrycket och personförföljelserna i flera länder i Latinamerika – i Brasilien och

Argentina t. ex. – och visst fortsätter de hårda övergreppen i andra, såsom Chile. Visst minns vi hur för ca ett år sedan militärerna i Thailand tog det besinningslösa våldet mot studenter till intäkt för att stoppa ett trevande och besvärligt men ändå ärligt försök till demokrati.

Färskt på våra näthinnor är rasförtrycket och dess våldshandlingar i Sydafrika: övervåldet mot den fängslade Steve Biko, tystande av oppositionella tidningar, fängslandet av ledare för afrikanska och kristna organisationer, vilkas enda brott var att försvara idén om ett rättvist samhälle, byggt på lika rättigheter för alla. Men ändå: just därför att detta skett måste vi ju reagera inför övergreppen och inte förtrötta att slå fast att varje folks rätt till självbestämmande är fundamental för fred i världen och att de personliga fri- och rättigheterna också har betydelse för fattiga människor och folk. Vi bör fortsätta att driva på debatten i FN, så att de länder som begår de flesta övergreppen känner sig observerade och så att den internationella solidariteten i dessa frågor märks. Det är fråga om att skapa ett internationellt medvetande. Det är ett svårt och tålmodigt arbete, som vi bara kan utföra i samarbete med andra stater och regeringar och med stöd av frivilligorganisationerna. Just deras arbete är värdefullt och bör få ett starkare stöd – jag tänker speciellt på Amnesty International, som häromdagen fick ett välförtjänt nobelpris, och på den internationella juristkommissionen.

Framstegen blir inte lätta att uppnå. Regeringar har så lätt för att ta till undanflykter eller till missriktad lojalitet, såsom fallet Uganda länge visade, när många afrikanska länder drog sig för att öppet kritisera de begångna våldsdåden där. Av sådana motsägelser skall vi inte låta förleda oss att tro att kraven på frihet och mänskliga rättigheter inte kan leda till positiva förändringar eller framsteg, ty dessa krav har en inneboende sprängkraft.

Portugal, Grekland, Spanien och Indien är exempel på detta, exempel som är värda att begrunda.

I Portugal vittrade den gamla diktaturen sönder och banade väg för ett demokratiskt styrelseskick. Det ledde som vi vet också till ett annat positivt resultat: till en snabb frigörelse av de portugisiska kolonierna i Afrika. Ingenting tyder i dag på att det portugisiska folket – trots de ekonomiska svårigheter som blev följden – skulle vilja ge upp sin nyvunna frihet. I Grekland har vi ett annat exempel på att inte ens den hårdaste militärdiktatur är oöverbinnlig, om det folkliga motståndet mobiliseras och om ett starkt internationellt tryck upprätthålls.

Jag tror inte det är möjligt att förutsäga *hur* en övergång från diktatur till demokrati skall ske i olika länder. Det *kan* ta våldsamma former, men det *behöver* inte göra det, såsom utvecklingen i både Portugal och Grekland visar. Där spelar traditioner och tänkesätt liksom de politiska erfarenheterna säkerligen en stor roll. Det kan ske etappvis, såsom var fallet under Dubcek i Tjeckoslovakien. Det fanns inget som tydde på att tövädret i Prag skulle förbytas i ett bakslag av våld och terror, förrän de sovjetiska stridsvagnarna och den sovjetiska ockupationen satte in.

förvägrande det tjeckiska folket dess rätt att självt bestämma sin utveckling.

Spanien är också ett exempel på att utvecklingen i riktning mot demokrati kan ske stegvis. Det är speciellt intressant, eftersom flera av vänsterpartierna, bl. a. kommunisterna, från början förutsatte att demokratiseringen måste ske genom revolution, genom en total och plötslig brytning – la ruptura – med det befintliga samhället. I stället skedde övergången från Francos våldsregim till ett mer demokratiskt samhälle gradvis och stegvis – men på ett metodiskt och beslutsamt sätt, som i mycket personifierats hos den unge konseljpresidenten Adolfo Suarez. I dag är förändringen verklighet – Spanien är en demokrati i europeisk mening.

Ett annat exempel är Indien. Men först en parentes, herr talman.

Att uttala sig om politiska förhållanden eller politiska fri- och rättigheter i u-länderna anses ju ofta som mycket opassande. Man skall inte blanda sig i deras egna interna förhållanden, brukar det heta. Vare sig den attityden intas av hänsynsfullhet eller av mer politiska skäl, är den ett uttryck för en farlig paternalistisk mentalitet, som lätt kan resultera i snedhet och oärlighet, både i debatten och i analysen.

Vi finner det ju nödvändigt att ställa krav på u-länderna när det gäller att åstadkomma social utveckling och utjämning. Lika självklart borde det vara att vi uppmärksammar vilka möjligheter medborgarna själva har i u-länderna att påverka och delta i utvecklingsprocessen och de olika utvecklingsprogrammen. Det politiska systemet liksom det politiska klimatet över huvud taget påverkar ju i hög grad vad som händer på det ekonomiska och sociala området.

Nu tillbaka till Indien. Hur ofta har vi inte hört att yttrandefriheten och de demokratiska fri- och rättigheterna är ett privilegium för överklassen, att det bara rör sig om "borgerliga" friheter, som inte berör genomsnittsindiern, den fattige bonden i byn.

Ändå kom väljarnas reaktion. Fritt och självständigt röstade man bort undantagstillståndet och Indira Gandhis personliga maktanspråk som representant för den familj som hon ansåg självklart skulle leda Indiens öden. Den vanlige indiske väljaren har återigen visat en självständighet i omdömet som förvånat omvärlden – och detta i ett Indien där ändå det då regerande kongresspartiet, resursmässigt och i form av möjligheter att få ut sin information genom den statliga radion, hade ett klart övertag.

Indienkännarna Lasse och Lisa Berg uttryckte det så här i en artikel i Aftonbladet:

"I valet i mars kastades regeringen och hela dess undantagstillstånd ut. Det fanns många orsaker, men en av de viktigaste var ett allmänt uppror mot det ökade förtrycket under dessa 21 månader. Dessa månader som lär oss att de borgerliga fri- och rättigheterna om än begränsade är ett stöd även åt de fattiga. Täpps dessa andningshål igen stärks samtidigt trycket på massorna. Tvångssteriliseringarna var endast möjliga i undantagstidens Indien."

Så är det, herr talman. Det politiska förtrycket drabbar människorna i u-länderna lika hårt som någon annanstans på jordklotet. Också de känner behov av yttrandefrihet och rättssäkerhet. Också de kräver rätt till inflytande och rätt att kritisera. Att, som många debattörer gör, ställa upp bröd och frihet som två motsatser, är falskt. Har vi någon garanti för att diktatur leder till mera bröd, till en effektivare produktion? Givetvis inte. Både högre levnadsstandard och politiska rättigheter behövs.

Ett samhälle som bara styrs uppifrån kan inte stimulera fram ett aktivt deltagande från medborgarna själva. En förutsättning för att det skall ske är ett öppet informationsflöde – även nedifrån och uppåt, och rätten att komma med avvikande synpunkter. I den s. k. Cocoyoc-deklarationen har man uttryckt det så här: "Utveckling bör inte inskränkas till att enbart tillgodose grundläggande behov. Det finns också andra behov, andra mål och andra värden. Utveckling inbegriper frihet att uttrycka sig och att ta emot intryck, rätten att ge och ta emot idéer och intellektuell stimulans. Det finns ett djupt socialt behov av att delta i skapandet av de egna grundläggande livsvillkoren ---."

BENGT BENGTTSSON (c):

Herr talman! Alkohol- och narkotikaproblemen är i vårt samhälle av den storleksordningen att allt måste göras som är möjligt för att finna lösningar. Det gäller både alkohol och narkotika. Vi vet att missbruket går allt längre ner i åldrarna, och det får bara inte fortsätta. Här måste samhället med förebyggande åtgärder gå in och genom information och upplysning till föräldrar, skola och organisationer försöka ge bl. a. de utsatta barn- och ungdomsgrupperna all tänkbar kunskap om vilka oerhörda svårigheter som drabbar dem som råkar in i missbruk av dessa droger.

De människor som nu är missbrukare av narkotika och alkohol, kanske på väg att bli utslagna eller befinner sig i denna svåra situation, måste få den hjälp och vård som är ett villkor för att de skall kunna komma tillbaka till ett ordnat liv.

I detta sammanhang vill jag nämna att en dag under den här veckan var jag i tillfälle att besöka ett behandlingshem där det vistades ett tjugotal personer som verkligen kunde berätta om hur svårt det är när man har blivit beroende av narkotika. Men deras tro på framtiden, när allting nu håller på att ordna upp sig för var och en av dem, var ett glädjande bevis på att det går att bli frisk och komma tillbaka till samhället genom samarbete med en väl utbildad personal, genom gott kamratskap osv.

Visst kan det vara svårt i början, men jag har blivit övertygad om att det definitivt är möjligt att klara upp en sådan här svår situation. Många saknar grundutbildning. Det är därför viktigt att utbildningsmöjligheter står till förfogande. Målsättningen är att de skall kunna gå vidare in på olika utbildnings- och yrkesområden. Det innebär naturligtvis att arbete måste finnas när de är klara att gå ut i förvärvslivet. Det är självklart att arbete och utbildning är lika viktigt för alla ungdomar. Inget är mer

deprimerande än sysslöshet. Vi vet alltför väl vad som följer i dess spår. Sociala problem, kriminalitet osv. hör till den bilden. Det är därför nödvändigt att vi på allt sätt ser till att ungdomsarbetslösheten bekämpas. Regeringen gör även på det här området betydelsefulla insatser för att skapa arbete åt ungdomarna.

Att hjälpa till med att ordna en så positiv fritid som möjligt för våra barn och ungdomar är självfallet också av stor betydelse. Det gäller inte minst dem som bor i de stora städerna och tätorterna. Det behöver inte bli fråga om stora kostnader för samhället. Vad som krävs är idéer och initiativ i ännu större omfattning. Här finns det möjlighet för var och en att göra en insats. Det bidrar även till att många ensamma människor kan få kontakter och därmed finna en gemenskap, som väldigt många i dag tyvärr saknar.

Herr talman! I det här anförandet och vid åtskilliga andra tillfällen har jag velat peka på det betydelsefulla arbete som polis och tull utför i kampen mot narkotika. Det är självfallet av stor betydelse. Även det internationella samarbetet på det här området är viktigt. Statsmakterna måste även göra klart för langarna, dessa hänsynslösa människor som sprider lidande och död omkring sig, att vi inte tolererar deras avskyvärda handel. En annan del i narkotikafrågan är att förhindra missbruk under graviditet. Frågan togs upp tidigare i år här i riksdagen av Rune Torwald, som jag citerar:

”De medicinska följderna av amfetaminmissbruk under graviditet är ännu inte klarlagda. Att de sociala konsekvenserna av missbruk hos den ena eller båda föräldrarna är mycket allvarliga för barnen är dock påtagligt. Ett intimt samarbete mellan socialvård samt hälso- och sjukvård är nödvändigt om narkotikaberoende gravida kvinnor skall kunna få den mödravård de behöver. Ett sådant samarbete är också en förutsättning för att de barn som föds skall erhålla nödvändigt stöd och skydd.

Möjligheterna att upptäcka missbruk är f. n. förhållandevis begränsade vid mödravårdscentralerna. Det bör dock finnas möjligheter att förbättra diagnostiken. Det kan därför övervägas om det inte i instruktionen till den förebyggande mödravården bör lämnas synpunkter på hur missbruk kan upptäckas och om man inte vid misstanke om sådant missbruk skall ta kontakt såväl med mentalsjukvård som med socialvård. Det synes också angeläget att tillsynsmyndigheten anger riktlinjer för samarbetet mellan socialvården å ena sidan samt mödravård, förlossningsvård och förebyggande barnavård å andra sidan i fall av missbruk hos en gravid kvinna.”

Detta är förhållanden som måste få ökad uppmärksamhet; det gäller både när det är fråga om missbruk av narkotika och när det är fråga om missbruk av alkohol. Jag vill än en gång understryka betydelsen av ett samarbete mellan hemmet, skolan och organisationer av olika slag – allt för att informationen om drogernas farlighet aldrig skall stanna upp. Samtidigt vill jag betona hur viktigt det är att det finns väl utbildad och erfaren personal inom socialvården som tar hand om de människor

som måste få vård och hjälp. Denna personal är naturligtvis en stor tillgång även när det gäller att medverka i det viktiga förebyggande arbetet på det här området.

Problemet med narkotikan har vi haft under åtskilliga år. Säkert skulle en del av de senaste årens problem kunnat minskas om uppmärksamheten hade varit mera skärpt och de ansvariga hade lyssnat till varningarna om exempelvis heroinets ankomst på marknaden. Varningar om den analkande faran när det gällde bl. a. heroinet framfördes vid flera tillfällen från bl. a. den här talarstolen. Hade man vid den tidpunkten tagit itu med uppgiften och ställt resurser till förfogande hade säkerligen läget varit avsevärt bättre än vad det är i dag. Det är därför glädjande att konstatera hur socialminister Gustavsson med kraft nu försöker att komma till rätta med narkotikaproblemet.

YNGVE NYQUIST (s):

Herr talman! Om jag minns rätt är det Stig Dagerman som säger i något sammanhang: För tider utan hopp finns inget värre än framtiden. Det är frestande att instämma. Flera talare har också före mig vittnat om hur vi bl. a. i Kopparbergs län upplever en period där olusten ökar, där de närmaste månaderna ter sig väldigt dystra. Det sammanhänger främst med stålhanteringens problem. I Borlänge kommun, i Ludvika, Smedjebacken och Avesta känner man stor oro. Ludvika kommun blir sannolikt en av de värst drabbade, och jag vill med några ord beröra situationen sådan den ter sig i den delen av Bergslagen. Än så länge rullar hjulen, men samma förhållanden kan upprepa sig som rådde i början av 1930-talet. Före LO-ordföranden Arne Geijer, som då var ung och levde i bygden jag syftar på, brukar berätta att det var vanligare att ungdomarna gick arbetslösa än att de hade ett jobb.

Alltså: Slopas den malmbaserade metallurgin i Domnarvet, nu Nordens största stålverk, har detta direkt inverkan på arbetstillfällena i Borlänge men dessutom på järnmalmsgruvorna i Västerbergslagen, kalkbrotten i Ovensiljan – ja, det har betydande återverkningar även i Gävle hamn, över vilken allt koks till Domnarvet f. n. skeppas in.

Järnmalmsgruvorna inom Ludvika kommun, exportfältet och Risbergsfältet i Grängesberg, Blötberg och Håksberg – exportfältet ägs av Gränges AB och de övriga av Stora Kopparbergs Bergslags AB – har f. n. ca 1 500 anställda. Detta är Mellansveriges största fyndighet. Enligt expertisen kommer sysselsättningen i dessa gruvor att minska från ca 1 500 till 900 eller i värsta fall till 600. Enligt uppgift läggs Blötbergsgruvan ner 1979 och Håksberg 1980. Dessa båda gruvor har f. n. ca 235 anställda. Det kan naturligtvis gå ännu fortare. Leverantörerna av utrustning till gruvor och anrikningsverk har i dag ingen marknad i Sverige. Det Bolidenägda Sala International, som för övrigt är under försäljning till ett USA-företag, Allis-Chalmers, har varslat 150 personer i Nyhammar i Ludvika kommun.

Tidigare har kommunen drabbats av nedläggning i Fredriksberg. I bör-

jan av detta år avvecklades Nitro-Nobels dynamitfabrik i Grängesberg; nettobortfallet av arbetstillfällen var 120. ASEA i Ludvika har anställningsstopp. Under 1977 försvinner drygt 200 arbetstillfällen genom s. k. naturlig avgång. Sysselsättningen vid ASEA i Ludvika hade kunnat förbättras om den högspända likströmsöverföringen fastlandet-Gotland hade kommit till utförande. Men den nuvarande energiministern Olof Johansson och regeringen har inte visat intresse för att lösa det problemet. STAL-LAVAL:s verkstad i Ludvika är f. n. för sin tillverkning beroende av den energipolitik som förs i landet. Blir det tummen ner för nu planerade atomkraftverk, då försvinner arbetstillfällen även där.

Mindre företag som främst utfört servicejobb åt gruvorna har självfallet stora svårigheter.

Det betyder att beräknat nettobortfall av arbetstillfällen inom Ludvika kommuns industri de närmaste två åren ligger mellan 1 000 och 1 400. Det beräknade skattebortfallet ligger mellan 10 och 20 % av totala antalet skattekronor i kommunen. Folkmängden har minskat från nära 36 000 år 1960 till ungefär 33 000 i dag.

Vilka ytterligare följdverkningar det blir i form av mindre byggande, försämrade samhällsservice, dåligt utnyttjande av nedlagt samhällskapital i gruvsamhällena är omöjligt att uppskatta.

Det sagda skall f. ö. ses mot bakgrunden av att så sent som hösten 1976 rekryterade gruvorna ännu arbetskraft!

Socialdemokraterna i Dalarna kräver nu bl. a.:

att en strukturfond inrättas;

att industrins produktiva investeringar kraftigt stimuleras;

att särskilda insatser görs för att skapa arbete för ungdomen, den grupp som i dag drabbas hårdast vid svårigheter på arbetsmarknaden;

att byggandet kommer i gång för att förbättra sysselsättningen – staten måste ändra dagens bygghämmande kreditmarknad;

att det nya handelsstålbolaget med statlig majoritet bildas snarast;

att den malmbaserade ståltillverkningen fortsätter i Domnarvet;

att en produktuppdelning av handelsstålet görs som tar till vara resurserna vid det skrotbaserade stålverket i Smedjebacken;

att till det nybildade handelsstålsföretaget förs också den kraftproduktion som behövs för ståltillverkningen;

att specialstålindustrins problem löses i en samordnad plan under samhällets ledning;

att förändringarna i stålindustrin genomförs i sådan takt och på ett sådant sätt att sysselsättningen tryggas och nya arbetstillfällen kan skapas där så erfordras;

att löntagare och berörda kommuner ges inflytande över stålindustrins strukturomvandling;

att Västerbergslagen erhåller särskilt lokaliseringstöd.

Detta behövs, om vi skall få tillbaka framtidsron och tryggheten i vår del av landet!

BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! I dagarna skall remissvaren på radioutredningen vara inlämnade. Jag vill här nämna ett par frågor inom radio- och TV-området som jag tycker är väsentliga.

Många remissvar innehåller mycket viktiga synpunkter på radions och televisionens programuppläggning och innehåll – synpunkter som gärna kan understrykas och förhoppningsvis bli riktninggivande för pågående programplanering såväl inom radio och television som hos lokalradio-redaktionerna.

Etermedierna är viktiga redskap för att ta till vara det sant mänskliga. Men det är då viktigt att undvika maktkoncentration i administration och på programredaktioner. I stället måste en ständig strävan vara att närma medierna till människorna. De nystartade lokalradioredaktionerna gör verkligen stora ansträngningar för att få länsborna aktiva. Man erbjuder i många fall all möjlig service om någon enskild länsbo önskar komma till tals i något ämne. Man erbjuder också, har jag erfarit, möjlighet att producera program utifrån egna idéer om uppläggning och innehåll. Det är ärliga försök till något av en "allemanradio". Jag kan anföra exempel från mitt eget län, Östergötland, men också från Jämtland och Norrbotten, där jag tillsammans med kulturutskottet har besökt lokalradioredaktionerna. Lokalradion har här tagit viktiga initiativ som det finns all anledning att stödja.

Men lokalradion måste ju arbeta efter samma principer som den vanliga radion med krav på opartiskhet och saklighet. Hur öppen lokalradion än är för allmänhets och gruppers medverkan blir det till slut lokalradiochefen som avgör om ett program får sändas. I radioutredningen synes man vara positiv till att etableringsrätten utvidgas så att grupper och föreningar av olika slag skall ha rätt till lokala sändningar utanför Sveriges Radio-familjens ram. Det kan vara en väg att ytterligare närma medierna till människorna. Detta önskemål understryks bl. a. i det remissyttrande som gemensamt avlämnats från Svenska kyrkans centralråd och Sveriges Frikyrkoråd. Jag menar att det är något som pågår, men ytterligare insatser kan göras från skilda etermedias sida under pågående programuppläggning tids- och innehållsmässigt. Jag anser att många goda tankar i remissyttrandena inte behöver gå via regeringens proposition och riksdagens behandling för att få genomslag i etermedias program till glädje och nytta för lyssnare och tittare.

I fråga om programverksamheten talar kyrkorna för en satsning på kvalitetshöjning och uttalar betänkligheter mot bl. a. de nya dagblocken i TV. Det finns säkerligen en opinion emot dessa med hänvisning till att televisionen kanske stjälar ytterligare tid från familjegemenskapen. Samtidigt måste konstateras att många människor säkerligen är tacksamma, exempelvis sjuka, äldre och ensamma människor.

I linje med Sveriges Radios kulturuppgifter ligger också att företaget besinnar sitt ansvar för att begränsa underhållningsvåldet och alkoholbruket. Detta framkommer också i kyrkornas remissyttrande. Jag vill

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

uttrycka en innerlig förhoppning att programredaktioner verkligen läser dessa rader i yttrandena. Vänta inte på proposition och utskottsbetänkanden i dessa avseenden! Gör programmen utifrån temat "att besinna sitt ansvar"! Livsåskådningsfrågorna och den religiösa problematiken behöver mer tid och resurser inom ramen för vad som tilldelas. En reguljär TV-gudstjänst varje söndag borde vara regel.

Beträffande frågan om radio/TV och barnen vill jag säga följande.

I radioutredningen kan man under rubriken Programverksamhet läsa om Rädda barnens intensiva kampanj om "Barn och våld – påverkan av massmedia". Organisationen önskar att "det i avtalet skall skrivas in att Sveriges Radio i sin programverksamhet särskilt skall beakta behovet av att barn skyddas mot våldspåverkan".

Det önskemålet har högsta berättigande då man av vissa utredningar vet att 3-8-åringar ägnar 55 % av sitt TV-tittande åt andra program än barnprogram. När vi diskuterar barn och TV blir det lätt så att vi isolerat reagerar på endast barnprogram. Men med den förutnämnda siffran 55 % i minnet måste vi allvarligt reflektera också över vuxenprogrammets inriktning.

Radioutredningen har över huvud taget berört den allmänna programpolitiken förvånansvärt litet ur barns synvinkel. Detta trots den kännedom man har – även från andra länder – om TV-mediets starka genomslagskraft på tittarna. Vidare bör man väl vara medveten om de starka opinionsyttringar som av och till ger sig till känna med anledning av underhållningsvåldets påverkan på barn.

Sammanfattningsvis, herr talman! Önskemålen i vissa remissyttranden över radioutredningen att närma medierna till människorna, att öka antalet förkunelse- och livsåskådningsprogram och att företaget Sveriges Radio/TV besinnar sitt ansvar för att begränsa underhållningsvåldet och alkoholbruket i programmen kan tillgodoses i den nuvarande programutformningen, om den goda viljan finns.

Herr talman! Det är en hälsning från stora grupper svenska medborgare till vårt monopolföretag, en hälsning som också behöver uttalas från denna talarstol i en allmänpolitisk debatt.

STINA ELIASSON (c):

Herr talman! Jag tänker tala om musik och musikutbildning, och det är ett område jag särskilt vill uppmärksamma. Det gäller musikterapi!

Organisationskommittén för högre musikutbildning, OMUS, markerar i sitt principbetänkande SOU 1976:33 sin grundinställning till musiken med betänkandets huvudrubrik "Musiken – människan – samhället" och i betänkandet heter det:

"Musik är alltså både en konstform, berikande och utvecklande för individen, och ett kommunikationsmedel med väsentliga samhällsfunktioner."

Denna inställning till musiken ligger också helt i linje med de övergripande målen för den statliga kulturpolitiken – att skänka individen

ett rikare liv och skapa ökad jämlikhet. Musikens psykologiska och sociala funktioner tilldrar sig ett alltmer ökat intresse, och detta är helt förklarligt utifrån det enorma utbud av musik som omger nutidsmänniskan och den alltmer ökande andelen av befolkningen som ägnar sig åt egen musikutövning och deltar i musikutbildning av olika slag.

Musikpsykologi är ett område som försummats på grund av dess position i ett gränsområde mellan olika etablerade ämnen, såsom musikvetenskap, praktisk musikutbildning och psykologi.

Musikterapi innebär att man använder sig av musik för att på skilda sätt utveckla handikappade människor. Man skiljer på *klinisk* musikterapi, som hittills i mycket få fall kunnat tillämpas i vårt land, och *pedagogisk* musikterapi.

Avsikten med pedagogisk musikterapi är att med hjälp av musik utveckla och bygga upp vissa personliga egenskaper, färdigheter och intressen.

Det är givet att utformningen måste bero på arten av handikapp. Önskvärt är naturligtvis att den som bedriver musikterapi besitter såväl musikalisk som pedagogisk kunskap liksom även insikt om resp. handikapp.

Verksamheten kan bedrivas på institutioner för handikappade: särskolor, vårdhem, särskolor för syn- och hörselskadade osv. Men musikterapi bör också kunna äga rum inom kroppssjukvården bland såväl yngre som äldre patienter i mån av förmåga och möjlighet. Musik bland psykiskt och fysiskt handikappade är ett tacksamt och utvecklingsbart arbetsfält.

På några platser i landet bedrivs musikterapi för utvecklingsstörda. Inom omsorgsverksamheten i Jämtlands län har flera fina initiativ tagits som givit goda resultat. Det har visat sig vara mycket värdefullt, om denna verksamhet kan ingå i den behandlingsplan man har för utvecklingsstörda. De utvecklingsstörda har ofta svårigheter att med ordens hjälp nå kontakt, men musiken har visat sig vara ett värdefullt medium för kommunikation och en källa till glädje. Det vore fel av samhället att inte ta till vara denna resurs.

Läraren vid skolan för döva och hörselskadade i Aalborg i Danmark, Claus Bang, har rika och positiva erfarenheter av musikterapi för hörselskadade. Han kan visa på hur han genom musikterapi fått kontakt med multihandikappade och helt avskärmade barn. Som målsättning har han att väcka barnets musikalitet och rytmkänsla, att frigöra det hörselskadade eller multihandikappade barnet genom musik och rytmisk upplevelse och att öva barnets fantasi till att klara av och sedan självt kunna skapa uppgifter. Hela tiden söker man sig fram till det väsentligaste: att träna hörseln där det finns hörselrester och i annat fall vibrationskänslan och ljudförnimmelsen för att utveckla barnets uppfattning och återgivande av talets rytm och melodi.

Redan Platon hade en teori om att tonen direkt kan påverka sinnet och själen. Klart är att musik kan skapa olika sinnesstämningar, glädje, aggressivitet, harmoni osv. Musikcentrat ligger långt bak i hjärnan, vilket

gör att det oftast är oskadat, och det är därför musik i många fall kan vara den lämpligaste behandlingsformen vid olika slag av handikapp. Genom stimulering av musikcentrat i hjärnan stimuleras och aktiveras även andra områden i hjärnan. Barn tycker om att spela och sjunga. De får på så sätt uppleva variationerna i tonhöjd, och det inverkar positivt också på *talet*.

Det finns en del erfarenheter av musikterapi i vårt land. Jag nämnde verksamheten i Jämtlands län, där Gudrun Sjöström, Ralph Dahlgren och Birgitta Boström hör till de välkända pionjärerna.

Svenska förbundet för musikterapi bildades 1974, och man arbetar med målsättningen att initiera och sprida musikterapeutisk verksamhet i landet. I förbundets regi bedrivs en livlig kursverksamhet.

SMI, Stockholms musikpedagogiska institut, har varit föregångare och ordnat kurser i musikterapi, senast förra läsåret då man ansvarade för en universitetscirkel i musikmetodik för handikappade. Ett femtontal personer deltog i kursen, deltagare med olika bakgrund: vårdpersonal, speciallärare, musikpedagoger och talpedagoger. Många reste långa vägar till måndagsföreläsningarna på SMI – från Östersund, Borås, Arvika t. ex. – vilket visar att intresset var stort och att utbildningen fyllde ett behov.

Det är med stor tillfredsställelse jag konstaterar att också psykologiska institutionen vid Uppsala universitet nu inbjuder till en 5-poängskurs i musikpsykologi. Där kommer att behandlas framför allt olika studieområden inom musikpsykologi, t. ex. rytm, melodi, emotionella reaktioner på musik, studier av musikutförande, musikalitetsbegreppet, musikalisk utvecklingspsykologi och musikterapi. Anknytningar görs på olika punkter till musikpedagogik och musiksociologi.

Vi i Sverige har på musikterapiens område mycket att lära, särskilt från Danmark och Finland. Norge ligger också långt framme. Jag skulle vilja uppmana kammarens ledamöter att, inte minst i resp. landsting, aktualisera och verka för en utvidgning och utveckling av musikterapi som behandlingsmetod. Det är min förhoppning att man i vårt land på musikutbildningens område får en gynnsam utveckling också inom området musikterapi – detta sagt inte minst med tanke på att den högre musikutbildningen nu skall reformeras. De fysiskt och psykiskt handikappade får inte förbigås i musikutbildningssammanhang, och det måste falla inom den högre musikutbildningens ansvarsområde att pedagoger för musik bland handikappade utbildas och att man då utnyttjar redan gjorda erfarenheter.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! I debattens slutskede vill jag något ta upp utredningsförslaget om vissa förändringar av försvarets fredsorganisation. Förslaget innebär bl. a. att Lv 5 i Sundsvall skulle läggas ner. Jag vill något belysa dessa frågor mot bakgrund av en samhällsekonomisk totalsyn.

Att Västernorrlands län kämpat och kämpar med sysselsättnings svårigheter är alltför väl känt för att behöva ägnas längre tid i debatten

just nu. Länet präglas av låg sysselsättningsgrad. Huvuddelen av de nya arbetstillfällena som kommit till under senare år är resultat av lokaliseringsspolitiska insatser i form av regionalpolitiskt stöd eller omlokalisering av statlig verksamhet. Genom den senare åtgärden har ca 560 arbetstillfällena tillförts länet. Men trots samhällsinsatserna ligger länet långt under riksgenomsnittet vad gäller sysselsättningsgrad. För att länet skall nå upp till rikets genomsnitt fordras exempelvis 8 000 nya arbetstillfällena.

Varje nedläggning av arbetstillfällena är därför problematisk, och vi blev i vårt län mycket besvikna när utredningen om försvarets fredsorganisation i våras föreslog nedläggning av Lv 5 i Sundsvall, vilket skulle innebära bortfall av ca 220 arbetsplatser vid regementet och dessutom av de arbetsplatser inom servicesektorn som Lv 5:s verksamhet ger underlag för.

De som försvarar en nedläggning är säkert medvetna om länets problem, men de tror kanske – tyvärr som så många andra – att Sundsvallsområdet inte har några större sysselsättningsproblem. Visst skedde där en expansion under 1960-talet och början av 1970-talet, men ser vi på nuvarande läge och tiden framåt är bilden mindre ljus. Låt mig nämna att Sundsvallsområdet behöver 1 800 nya jobb till 1985, utöver vad en rimlig sysselsättningsprognos visar, för att då uppnå riksgenomsnittet vad gäller sysselsättningsgrad. Området behöver alltså i mycket hög grad de arbetstillfällena som ett bibehållet Lv 5 skulle innebära.

Jag nämnde att flertalet nya arbetstillfällena tillkommit tack vare olika former av statliga åtgärder såsom regionalpolitiskt stöd och utlokalisering. Vi måste nu fråga oss, sett från samhällsekonomisk synpunkt, vad det kommer att kosta att ersätta de jobb som förloras genom indragning av regementet, jämfört med de eventuella – jag betonar eventuella – besparingar för försvaret som nedläggning kan komma att innebära och som beräknas till 8 milj. kr. om året.

Låt mig även nämna ett kommunalekonomiskt exempel: För Sundsvalls kommun skulle indragningen leda till skatteinkomstbortfall av ca 2 milj. kr., motsvarande en skattehöjning med tio öre för en kommun som 1978 synes få drygt 29 kr. i total kommunal utdebitering.

Även försvarssynpunkter talar emot en nedläggning. Sundsvallsområdet med för landet strategiskt viktiga industrier, hamn och flygplats samt vitala förbindelser per järnväg och landsväg skulle förlora den grundberedskap som Lv 5 svarat för.

Ett regemente är ju en utbildningsanstalt och dess värde skall bl. a. bedömas mot bakgrund av hur väl det fyller sin uppgift som utbildningsenhet. De värnpliktiga, som jag själv vid olika tillfällen haft kontakt med, trivs väl vid sitt regemente, vilket är värdefullt för utbildningen och inställningen till försvaret och leder till att fler fullföljer utbildningen än som annars skulle göra det.

Till positiva faktorer hör säkerligen de goda relationer som alltid rått mellan ortsbefolkningen och regementets personal och värnpliktiga. Tack

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

vare att Lv 5 bidragit till att skapa denna positiva atmosfär för regementet och försvaret ställer nu av allt att döma befolkningen enhälligt upp i vaktsländet om regementet.

Vad gäller utbildningen är det även betydelsefullt att det finns ett regemente på orten som möjliggör för ungdomar att av familjeskäl, yrkesskäl eller andra skäl göra sin värnpliktstjänstgöring nära hemorten. Funnes ej denna möjlighet skulle fler problem av social karaktär uppstå och lägre andel kunna fullfölja värnpliktsutbildningen. Läggs regementet ner skulle alla ungdomar i ett område med ca 110 000 invånare berövas möjlighet att vid speciella behov få göra sin värnplikt nära hemmet, med följd att fler helt enkelt inte klarar av tjänstgöringen.

En annan positiv faktor med regementen i närheten av åtminstone större orter är att det underlättar befälsrekryteringen. Det är en rekrytering som gått bra för Lv 5.

Men ett regemente har inte endast militär och sysselsättningspolitisk betydelse. Idrottsrörelsen har påpekat hur viktigt det från idrottens synpunkt är att ett regemente finns på orten. Stora idrottsevenemang skulle vara svåra att ordna utan regementets medverkan. Vidare kan aktiva idrottsmän ges möjlighet att göra sin värnplikt så nära hemorten att vederbörande kan fortsätta i sitt klubbtag även under värnpliktsåret. Även för att stimulera motionssporten och underlätta ordnande av träningsläger m. m. är ett regemente betydelsefullt.

Utredningen anger bl. a. som skäl för nedläggning av just Lv 5 att övningsfältet inte kan byggas ut. Det är anmärkningsvärt eftersom någon bebyggelse som kan utgöra hinder ej finns på en mils avstånd i sydlig riktning och eftersom kommunen alltid ställt sig positiv till regementets markbehov.

Påstådda företagsekonomiska vinster vid indragning av regementet har jag tyvärr ej tid att analysera. Men jag vill erinra om att investeringsbehoven ökar vid de regementen som skall överta den utbildning Lv 5 skött avseende såväl grundutbildning som repetitionstjänstgöring. Vidare blir gjorda investeringar vid Lv 5 nära nog värdelösa eftersom alternativvärdet torde vara lågt. Några mil från Sundsvall ligger luftvärnets förnämsta skjutfält, nämligen Åstön. Detta föreslås behållas, men då måste vi ha i minnet att utnyttjandet av detta fält blir mindre, eller starkt fördyrat, om närmaste Lv-regemente ligger i Norrtälje, alltså 40 mil därifrån.

Regeringen överväger nu utredningens förslag. Jag vill uttrycka förhoppningen att regeringen därvid tar hänsyn till de totala samhällsekonomiska effekterna av regementsnedläggningen och ej ensidigt ser på en eventuell liten minskning av försvarskostnaden. Samhället har som jag nämnde utlokaliserat 560 arbetstillfällen till Sundsvall för att skapa en allsidig arbetsmarknad. Att nu beröva kommunen nära hälften av dessa arbetstillfällen genom regementsindragning vore inkonsekvent. Det vore så att säga att ge med ena handen och ta tillbaka med den andra.

Tjänar samhället totalt på nedläggningen? Fredsförbundet i Arvidsjaur

är exempel på att andra än rent försvarsekonomiska skäl kan beaktas. Får vi en bättre värnpliktsutbildning vid större regementen i förhållande till kostnaderna? Låt mig göra en jämförelse. Till för några år sedan ansågs det självklart att större enheter var bättre. Vi skulle ha större kommuner, större skolor, större sjukhus osv. I mycket har ett nytänkande skett. Kan det inte ligga i tiden att överväga om inte även mindre men mer väl fungerande regementen har sitt existensberättigande? Kanske finner vi vid en granskning, att eventuella företagsekonomiska vinster vid sammanläggningar väger lätt jämfört med trivsel, närhet till hemorten och goda utbildningsresultat samt de samhällskostnader som uppstår för att kompensera sysselsättningsbortfallet i det län som drabbas.

BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Vårt underskott i bytesbalansen är stort. Kapacitetsutnyttjandet inom industrin är lågt. Exportindustrin har svårigheter att få sina produkter sålda, och oljepriset har ökat så att vi förra året betalade 13,5 miljarder kronor för oljeimporten. Samma år uppgick hela exportvärdet av järn och stål till drygt 4,5 miljarder och exportvärdet för hela träsektorn till ungefär 15 miljarder.

Alla är överens om att en minskad oljeimport vore önskvärd. Det skulle lätta på tvånget att exportera oss ur bytesbalansproblemen. Och det finns oanvända naturtillgångar i vårt land som skulle kunna användas för energiproduktion i stället för olja och kärnkraft. Redskap för denna produktion skulle ge order till industrierna och därmed även skapa efterfrågan på stål, som är en av krisbranscherna.

I Sverige är varven stora kunder till handelsstålverken. Vi är världens andra varvsnation näst efter Japan, och vi har koncentrerat oss alltmer på jättestora oljetankbåtar. Framtiden för nya sådana fartyg måste emellertid med nödvändighet vara mörk, eftersom oljan kommer att sina. Det finns även andra orsaker till lägre efterfrågan på stål. Sverige fick vara med och bygga upp Europa efter andra världskriget. Vår produktionskapacitet var intakt, och de krigshärjade länderna fick genom Marshallhjälpen kapital för snabb återuppbyggnad, vilket innebar stora investeringar i fabriker, bostäder och annan infrastruktur. Sådant kräver stål. Nu har investeringsverksamheten saktat av, samtidigt som nya gruvor i länder som Brasilien har öppnats, och stålverk byggs i anslutning till dem. Vi får allt svårare att konkurrera på den krympande stålmarknaden. Länder som nu behöver bygga upp sin infrastruktur måste köpa billigare stål än vi kan producera, och de har ofta malm i närheten att börja utnyttja.

Erik Ruist konstaterar i handelsstålutredningen att stålbehovet i högt utvecklade länder inte ökar. Det är investeringsverksamheten, t. ex. vid en strukturuppbyggnad, som skapar efterfrågan på stål. En sådan snabb strukturuomvandling har vårt land gått igenom. Stora delar av befolkningen har flyttat från landet till städerna. Vi har fullbordat en jättesatsning på ett tioårsprogram för en miljon nya lägenheter. Många små

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Allmänpolitisk
debatt*

fabriker och butiker har lagts ned och ersatts med jätteanläggningar. Skolor, sjukhus och sporthallar har byggts. Kommunsammanslagningarna har krävt nya kommunalhus osv. Allt detta har inneburit en hög investeringsverksamhet, och det har alltså gått åt mycket stål. Nu minskar efterfrågan. Men vi kan inte gärna skrota Sverige och bygga upp det på nytt bara för att skapa marknad för vårt näringsliv. Att helt lita till ökad export skapar otrygghet.

Om vi däremot kunde börja en stor investeringsverksamhet som gör det möjligt att successivt minska oljeimporten genom inhemsk energiproduktion, så skulle vi lösa många problem på en gång. Nu bygger vår energiförsörjning till ca 70 % på importerad olja. Det råder stor samstämmighet om att detta oljeberoende bör brytas. Förr eller senare måste vi byta energisystem. Mycket talar för att det är bästa tidpunkten att börja göra detta nu, just i den lågkonjunktur som vi befinner oss i.

Av energikommissionens bakgrundsmaterial framgår att vi har outnyttjade inhemska naturtillgångar, som skulle kunna göra oss självförsörjande med energi utan olja eller kärnkraft. Förutsättningarna för vindkraft är t. ex. mycket goda i Sverige. Det blåser ovanligt mycket, och på tider då det går åt mest elektricitet. Våra regleringsmagasin vid vattenkraftverken kan, i synnerhet när kärnkraften inte mer finns i systemet, klara strömmen då vindkraftverken står stilla.

Vi har också stor yta per invånare, gott om sötvatten och en intensiv växtsäsong med ljus dygnet runt, alltså goda förutsättningar för biomassa. Sverige har, enligt uppgift, torv som per person motsvarar energivärdet i kolet per person i USA. Torv bearbetas redan på ett lönsamt sätt i bl. a. Finland och Irland. Det internationella energisamarbetsorganet IEA har material som visar att torven torde vara en lämplig energikälla också i Sverige. Biomassa och torv kan omvandlas till lätt användbara bränslen eller till el. Det skulle ge arbete i glesbygd, inom industrier för att få fram maskiner samt i bränslefabriker.

Tekniken finns, de fysiska förutsättningarna också, energiekonomin är god, men marknaden finns inte. Det krävs att man bygger upp nya näringsgrenar, men ännu är inte oljepriset högt nog för att den omställningen skall kunna drivas fram av sig själv.

Det måste vara klokt att i den lågkonjunktur som vi nu befinner oss i investera i ett nytt energisystem som håller för framtiden, dvs. i ett energisystem som är baserat på de förnybara energikällorna som fortsätter att ge oss energi tills solen slocknar. En sådan omställning skulle innebära stora investeringar, dvs. en stor efterfrågan på material, bl. a. på stål, samt många arbetstillfällen.

I en tid då produktionskapaciteten i våra basindustrier inte utnyttjas måste det vara av mindre intresse, om det sker en viss kapitalförstöring därigenom att man överger en struktur som är ohållbar för framtiden och bygger upp en ny, hållbar struktur som för framtiden också innebär en sänkning av driftkostnaderna och en minskning av importberoendet. Orsaken till högkonjukturer efter krig är ju just att en kapitalförstöring

har ägt rum och att man måste bygga upp allt på nytt.

Det hållbara energisystemet, som vi nu borde bygga upp i Sverige, skulle huvudsakligen baseras på redan utbyggd men effektiviserad vattenkraft – även små vattenturbiner i nedlagda gamla dammar – på vindkraft, mottryck och kraftvärme för bättre tillvaratagande av den högre bränslekvaliteten, på solvärme och kloka byggnormer, torv och biomassa.

Härigenom skulle vi få mer nyttiggjord energi än vad vi har i dag. Vi borde kunna lära oss hushålla inom de ramarna. Genom att börja gå över till detta goda energisystem nu skulle vi samtidigt bidra till att lösa bytesbalansproblemet och den nuvarande strukturkrisen inom näringslivet.

Samtidigt är det nödvändigt att vi redan nu börjar ställa in oss på att det i evighet materiellt expanderande samhället inte är hållbart eller önskvärt för framtiden. Det finns någonting som heter tillräckligt och lagom. Utvecklingen kan också innebära ökad kunskap, kvalitet, fördjupning. Det samhälle vi bygger får inte ta mera än en rättvis andel av världens begränsade resurser i anspråk. Om vi under en övergångstid skapar ett stort behov av vår nuvarande produktionskapacitet för att bygga upp detta samhälle, bör vi redan nu börja fundera på hur framtidens industrisamhälle skall fungera, för att inte om några år befinna oss i samma situation på nytt, med en överkapacitet och hot om arbetslöshet.

På förslag av tredje vice talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle uppskjutas till kl. 19.30.

§ 13 Meddelande om morgondagens plenum

TREDJE VICE TALMANNEN:

Morgondagens plenum, som enligt den preliminära planen skulle börja kl. 9.00 eller 15.00, tar sin början kl. 9.00. Därvid besvaras sex frågor och en interpellation.

§ 14 Anmäldes och bordlades

Propositioner

1977/78:15 med förslag till ändrade riktlinjer för fastighetsdataverksamheten

1977/78:30 om skyddat arbete och yrkesinriktad rehabilitering m. m.

1977/78:32 om särskilda åtgärder för att främja sysselsättningen under vinterhalvåret 1977/78

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

Meddelande om morgondagens plenum

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Anmälan av
interpellation*

Anmälades och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 26 oktober

1977/78:57 av *Bengt Gustavsson* (s) till industriministern om åtgärder för att säkerställa produktionen vid Strands Konfektions AB i Katrineholm:

Södermanland är ett av de län som drabbats hårdast av sysselsättningssvårigheter. Länsarbetsnämnden har funnit att utvecklingen varit särskilt negativ för Katrineholmsdistriktet vad gäller varsel.

Strands Konfektions AB har varslat om nedläggning och avskedande av 300 medarbetare. Även om oron för AB Järnförädling i Hälleforsnäs främst pressar Flens kommun lägger den också en skugga över Katrineholm.

Totalt 15 företag inom distriktet har hittills utnyttjat den s. k. 25-kronan för utbildning i stället för att permittera 3 049 personer. SKF svarar för största delen, 1 225 personer. Därefter kommer L M Ericsson med 754 personer. Vingåkers Konfektion utnyttjar bidraget för 314 anställda. SKF har infört korttidsvecka och nu anmält att företaget avser att permittera 800 av sina anställda i fem veckor.

Genom s. k. naturlig avgång har antalet sysselsatta vid L M Ericsson och SKF:s fabriker i Katrineholm minskat med minst 300–400 anställda under de senaste åren.

Nedläggningarna av Kantorps gruvor och marmorbrottet i Gropptorp skedde under högkonjunktur men har ändå på sikt negativa konsekvenser för kommunen.

Utöver det nämnda har en rad företag – privata, statliga och kooperativa – försvunnit eller dragit ner verksamheten.

Katrineholmsortens industrier tillhör till stor del den tunga sektorn med gjuterier, mekaniska verkstäder och träindustri som dominerande grupper. Genom textil- och elindustri har under hand en hygglig balans skapats mellan den tunga och den lätta industrin. Mot bakgrund av detta och den allmänna sysselsättningssituationen i Katrineholm finns det anledning att se med särskilt allvar på nedläggningshotet från Strands Konfektions AB.

Katrineholms industriförening har i skrivelse till industriministern framhållit att fabriken är den modernaste i sitt slag i Skandinavien och att den har kunnig personal både bakom maskinerna och i ledningen. Den är en väl rationaliserad och specialiserad industri med modern industripark, miljömässigt goda, nybyggda lokaler och kvalitetsmässigt bra varor.

En industri med dessa kvaliteter bör vara värd att satsa på såväl av näringspolitiska skäl som av beredskapsskäl. Med hänsyn till sysselsätt-

ningsläget i Katrineholm måste åtgärder vidtas för att undvika en nedläggning.

Med stöd av det anförda ber jag att få ställa följande fråga till industriministern:

Är statsrådet beredd vidta åtgärder som säkerställer Strands Konfektions AB:s fortbestånd och vidareutveckling?

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Meddelande om
frågor*

§ 16 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställts

den 27 oktober

1977/78:108 av *Evert Svensson* (s) till kommunministern om införande av sommartid:

I socialutskottets majoritetsbetänkande 1975/76:48 angav utskottet att frågan om införande av sommartid i Sverige skulle komma att prövas på nytt om den europeiska gemenskapen införde sommartid. Betänkandet var ett svar på en motion 1975/76:878 från några socialdemokrater om införande av sommartid. En utveckling mot sommartid inom EG är nu på gång. Med anledning härav vill jag till kommunministern ställa följande frågor:

Har frågan om sommartid varit uppe för behandling i regeringen och när kan ett nytt ställningstagande bli aktuellt för Sveriges vidkommande?

1977/78:109 av *Sture Ericson* (s) till utrikesministern om utvidgning av det svenska territorialhavet:

En enhällig riksdag uttalade sig i fjol höst för en utvidgning av territorialhavet till 12 nautiska mils bredd (UU 1976/77:11, rskr 81). Regeringen har senare beslutat att från årsskiftet utvidga den svenska fiskezonen till mittlinjen. Förhandlingar om var denna mittlinje skall dras pågår med berörda grannländer. Enligt sovjetisk uppfattning bör mittlinjen i Östersjön dras utan hänsyn tagen till Gotland. En sådan mittlinje går närmare den gotländska östkusten än 12 nautiska mil. Utvidgar Sverige sitt territorialhav till 12 nautiska mils bredd kommer en eventuell "grå zon" efter årsskiftet i varje fall inte närmare Gotland än så.

Avser regeringen att före årsskiftet utvidga det svenska territorialhavet till 12 nautiska mil?

1977/78:110 av *Hans Jönsson* (s) till utbildningsministern om tillhandahållande på PK-bankens kontor och postanstalterna av blanketter m. m. för studiemedel:

I motsats till de privata affärsbankerna kommer postanstalterna och PK-banken i fortsättningen ej att tillhandahålla broschyrer, ansöknings-

Nr 17

Torsdagen den
27 oktober 1977

*Meddelande om
frågor*

blanketter m. m. för studiemedel.

Vill statsrådet medverka till att även den statliga PK-banken och postanstalterna tillhandahåller blanketter m. m. för studiemedel?

1977/78:111 av *Birger Nilsson* (s) till jordbruksministern om forskning rörande medel för bekämpning av lövsly:

I samband med besprutning mot lövsly känner många människor stor oro och rädsla. Jag har full förståelse för denna oro.

Det förekommer stor forskningsaktivitet beträffande bekämpning av lövsly och olika bekämpningspreparats eventuella giftighet.

Vill jordbruksministern redogöra för den forskningsverksamhet kring nya typer av bekämpningsmedel som avses bli alternativ vid bekämpning av lövsly?

1977/78:112 av *Åke Green* (s) till statsrådet Britt Mogård om rätt till ledighet från ordinarie arbete för verksamhet inom skolan:

I SIA-propositionen utlovades att regeringen skulle återkomma med förslag om föreningsledares rätt till ledighet för verksamhet inom skolan. Landets ungdomsorganisationer är i dag mycket oroad över att man ännu inte fått klart besked i en för SIA-verksamheten så avgörande fråga.

När avser statsrådet förelägga riksdagen förslag om rätt till ledighet från ordinarie arbete för verksamheter inom skolan?

§ 17 Kammaren åtskildes kl. 17.49.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert